

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

YABANCI SERMAYE
YATIRIMLARINA SAĞLANAN
VERGİSEL TEŞVİKLER VE ÖRNEK ÇALIŞMA

Yüksek Lisans Tezi

Cemile Cansu USLU

Ankara-2007

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

YABANCI SERMAYE
YATIRIMLARINA SAĞLANAN
VERGİSEL TEŞVİKLER VE ÖRNEK ÇALIŞMA

Yüksek Lisans Tezi

Cemile Cansu USLU

Tez Danışmanı
Yard.Doç. Dr. Orhan ÇELİK

Ankara-2007

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

YABANCI SERMAYE
YATIRIMLARINA SAĞLANAN
VERGİSEL TEŞVİKLER VE ÖRNEK ÇALIŞMA

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Yard.Doç. Dr. Orhan ÇELİK

Tez Jürisi Üyeleri

<u>Adı ve Soyadı</u>	<u>İmzası</u>
YARD. DOÇ. DR. ORHAN ÇELİK
DOÇ DR. GÜVEN SAYILGAN
YARD. DOÇ. DR. YİĞİT ÖZBEK
.....
.....
.....

03/07/2007

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	VII
BİRİNCİ BÖLÜM YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI	1
1 1 YABANCI SERMAYENİN TARİHİ	1
1.2. YABANCI SERMAYENİN BİR ÜLKEYE GİRMESİNİN YOLLARI	15
1.2.1. PORTFÖY YATIRIMLARI	15
1.2.2. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI.....	25
1.2.2.1. DÜNYADA DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI.....	28
1.2.2.2. TÜRKİYE’DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI.....	45
1.2.3. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI İLE PORTFÖY YATIRIMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	52
İKİNCİ BÖLÜM : DOĞRUDAN YABANCI SERMAYEYE SAĞLANAN TEŞVİKLER.....	54
2.1. TEŞVİK NEDİR VE NEDEN VERİLİR?.....	54
2.2. TEŞVİKLERİN AMAÇLARI.....	57
2.2.1.EKONOMİK VE SOSYAL KALKINMAYI SAĞLAMAK	57
2.2.2. SANAYİLEŞME VE TEKNOLOJİK GELİŞMEYİ SAĞLAMAK	58
2.2.3. BÖLGESEL KALKINMAYI SAĞLAMAK	58
2.2.4.İSTİHDAMI ARTIRMAK.....	59
2.2.5.KIT KAYNAKLARIN VERİMLİ DAĞILMASINI SAĞLAMAK	59
2.3 TEŞVİK ARAÇLARININ SINIFLANDIRILMASI	60
2.3.1. ÖZEL AMAÇLI TEŞVİKLER:.....	60
2.3.1.1. 4325 SAYILI OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGESİNDE VE KALKINMADA ÖNCELİKLİ YÖRELERDE İSTİHDAM YARATILMASI VE YATIRIMLARIN TEŞVİK EDİLMESİ İLE 193 SAYILI GELİR VERGİSİ KANUNUNDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASI HAKKINDA KANUN.....	60
2.3.1.2. 5084 SAYILI YATIRIMLARIN VE İSTİHDAMIN TEŞVİKİ İLE BAZI KANUNLARDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASI HAKKINDA KANUN.....	62
2.3.1.2.1. GELİR VERGİSİ STOPAJI TEŞVİKİ	64
2.3.1.2.2. SİGORTA PRİMİ İŞVEREN PAYLARINDA TEŞVİK.....	65
2.3.1.2.3. BEDELSİZ YATIRIM YERİ TAHSİSİ.....	65
2.3.1.2.4. ENERJİ DESTEĞİ.....	66
2.3.1.3. 4737 SAYILI ENDÜSTRİ BÖLGELERİ KANUNU	67
2.3.1.4. 4562 SAYILI ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ KANUNU	68
2.3.1.5. AR-GE İNDİRİMİ	69
2.3.1.6. 3218 SAYILI SERBEST BÖLGELER KANUNU	72
2.3.1.6.1. GELİR VE KURUMLAR VERGİSİ İSTİSNASI.....	75

2.3.1.6.2. PERSONELE YAPILAN ÜCRET ÖDEMELERİNE SAĞLANAN İSTİSNA	76
2.3.1.6.3. KATMA DEĞER VERGİSİ İSTİSNASI	78
2.3.1.6.4. GİDER VERGİLERİ İSTİSNASI.....	78
2.3.1.7. 4691 SAYILI TEKNOLOJİ GELİŞTİRME BÖLGELERİ KANUNU	79
2.3.1.7.1. BÖLGEDE FAALİYET GÖSTEREN MÜKELLEFLERİN YAZILIM VE AR-GE' YE DAYALI ÜRETİM FAALİYETLERİNDEN ELDE ETTİKLERİ KAZANÇLARA GELİR VE KURUMLAR VERGİSİ İSTİSNASI	81
2.3.1.7.2. BÖLGEDE ÜRETİLEN BAZI YAZILIMLARIN TESLİMİNDE KATMA DEĞER VERGİSİ İSTİSNASI	81
2.3.1.7.3. BÖLGEDE ÇALIŞAN PERSONELİN ÜCRETLERİNDE GELİR VERGİSİ İSTİSNASI.....	81
2.3.1.7.4. YÖNETİCİ ŞİRKETLERİN KAZANÇLARINA KURUMLAR VERGİSİ İSTİSNASI.....	82
2.3.2. GENEL AMAÇLI TEŞVİKLER	82
2.3.2.1. NAKDİ TEŞVİKLER	82
2.3.2.1.1. HİBELER.....	82
2.3.2.1.2. KREDİ TAHSİSİ	83
2.3.2.2. VERGİSEL TEŞVİKLER.....	88
2.3.2.2.1. GELİR VE KURUMLAR VERGİSİ İSTİSNALARI.....	88
2.3.2.2.1.1. DÜŞÜK ORANLI GELİR VE KURUMLAR VERGİSİ.....	88
2.3.2.2.1.2. VERGİ TATİLİ.....	91
2.3.2.2.1.3. VERGİ CENNETİ.....	92
2.3.2.2.1.3.1. VERGİ OLMAMASI VEYA NOMİNAL VERGİ OLMASI.....	93
2.3.2.2.1.3.2. BİLGİ DEĞİŞİMİNDEN KAÇINILMASI.....	93
2.3.2.2.1.3.3. SİSTEMİN ŞEFFAFLIKTAN YOKSUN OLMASI.....	93
2.3.2.2.1.4. YATIRIM İNDİRİMİ	94
2.3.2.2.2. GÜMRÜK VERGİSİ VE TOPLU KONUT FONU İSTİSNASI.....	105
2.3.2.2.3. KATMA DEĞER VERGİSİ İSTİSNASI	106
2.3.2.2.4. VERGİ, RESİM VE HARÇ İSTİSNASI	108
2.4. TÜRKİYE'DEKİ TEŞVİK SİSTEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	110
2.5. ASEAN ÜLKELERİNDEKİ TEŞVİK SİSTEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	112
2.6. AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDEKİ TEŞVİK SİSTEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	117
2.7. TEŞVİKLERİN DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ÜZERİNDE ETKİN OLUP-OLMADIĞINA DAİR GÖRÜŞLER.....	120
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ÖRNEK ÇALIŞMA-BAYMİNA ENERJİ A.Ş.	122
KAYNAKÇA.....	157
ÖZET	165
ABSTRACT.....	167

TABLolar

TABLO 1.1.A: Birinci Dünya Savaşı'na Kadar Olan Dönemde Dışarı Gerçekleştirilen Yabancı Sermaye Yatırımları	2
TABLO 1.1.A: Birinci Dünya Savaşı'na Kadar Olan Dönemde Dışarı Gerçekleştirilen Yabancı Sermaye Yatırımları	2
TABLO 1.2.1.A: Yabancı Yatırımcıların Yıllar İtibariyle İMKB'deki İşlem Hacimlerinin İMKB 100 Endeksine Etkileri	17
TABLO 1.2.1.B: 1997-2005 Yılları Arası Yabancı Yatırımcıların Net Hisse Senedi Alımlarının İMKB 100 Endeksine Etkisi	18
Tablo 1.2.2.1.A: 1994-2004 yılları Arası Ulusal Düzenlemelerde Değişiklikler	29
TABLO 1.2.2.1.B: 1981-2004 Yılları Arası Gelişmiş Ülkelere Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	30
TABLO 1.2.2.1.C: 1987-2004 Yılları Arası, 1 Milyar \$'ı Aşan Sınır Ötesi Birleşme ve Devralmalar	33
TABLO 1.2.2.1.D: 1995-2004 Yılları Arası Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Bileşenlerinin Yüzdeleri	35
TABLO 1.2.2.1.E: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Finansman Bileşenleri.....	37
TABLO 1.2.2.1.F: 2002-2004 Yılları Arası Investment:da Dünya'da Elde Edilen ve Dışarı Gerçekleştirilen DYSY Payı.....	38
TABLO 1.2.2.1.G: 2002-2004 Yılları Arasında Gelişmiş Ülkelerden AB ve ABD'de Elde Edilen ve Dışarı Gerçekleştirilen DYSY Payı.....	38
TABLO 1.2.2.1.H: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Girişleri.....	41
TABLO 1.2.2.1.I Gelişmekte Olan Ülkelerde Uluslararası Sermaye Girişleri	43
TABLO 1.2.2.1.J Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Çıktıları	45
TABLO 1.2.2.2.A- DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR.....	47
Tablo 1.2.2.2.B Doğrudan Yabancı Sermaye Girişlerinin Sektörlere Göre Dağılımı	49
TABLO 1.2.2.2.C Ortaklık Yapısına Göre Aracı Kuruluşlar.....	50
TABLO 1.2.2.2.D Doğrudan Yabancı Sermaye Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı.....	51
TABLO 2.3.1.2.A: 5084 Sayılı Kanun Kapsamında Bulunan İller	63
TABLO 2.3.1.4.A: Türkiye'de Bulunan Organize Sanayi Bölgeleri	69
TABLO 2.3.1.6.A Dünya'da Serbest Bölgelerde Uygulanan Teşvikler	74
TABLO 2.3.2.1.2.A Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulamasına İlişkin Tebliğin 27 ve 28. Maddeleri Uyarınca Krediler	86
TABLO 2.3.1.2.2.B Kredilerin Faiz Oranları ve Geri Ödemesi.....	87
TABLO 2.3.2.2.1.1.A: Kurumlar Vergisi Oranında Değişiklik Yapan Ekonomiler	89
TABLO 2.3.2.2.1.1.B: Avrupa Birliği'nin Yeni Üyelerinde Vergi Oranları.....	90
TABLO 2.3.2.2.1.4.A 1980-2005 Yılları Arasında Alınan Yatırım Teşvik Belgeleri Karşılığında Yapılan Yatırım Tutarları ve İstihdam Edilen Kişi Sayıları.....	104

GİRİŞ

XX. yüzyılda başlayan küreselleşme süreci nedeniyle ülkeler, uluslararası mal ve sermaye akımları açısından birbirlerine bağımlı hale gelmişlerdir. Dünyada meydana gelen küreselleşme hareketleri dolayısıyla, girişimciler için ülke sınırları kalkmakta, dünya ortak bir pazar haline gelmektedir. Küreselleşme süreci öncesinde yeterince önemsiz olmayan doğrudan yabancı sermaye, bugün gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasına olan katkısı nedeniyle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ilgi odağı haline gelmiştir.

Bugün dünyada gelişmiş ülkeler sermaye ihraç eder durumdadırlar. Gelişmemiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde mobil durumda olan bu sermayeden payını almak istemektedirler. Gelişmiş ülkelere, daha az gelişmiş ülkelere doğru hareket eden bu sermayenin asıl amacı gittiği ülkeyi kalkındırmak değil o ülkedeki faaliyetinden kâr sağlamaktır. Bu nedenle yabancı sermayenin gittiği ülkede katma değer yaratması, istihdam yaratması gibi olumlu unsurlar, yabancı sermayenin gittiği ülkedeki yüksek kârdan faydalanmasının sonucudur.

Küreselleşmenin keskinleştirdiği rekabet olgusu kalkınmış bir ekonomiyi zorunlu kılmaktadır. Bir ülkenin kalkınmasının ise en temel iki şartı; ülke kaynaklarından elde edilen tasarrufların kullanılması ya da yabancı tasarrufların çekilmesidir. Bu ise iki şekilde olur, bunlardan ilki dış borçlanma diğeri ise yabancı sermaye girişidir. Yabancı sermayenin gelişmekte olan ülkelerdeki tasarruf açığını, dolayısıyla da

sermaye açığına gidermede büyük etkisi vardır. Dolayısıyla ülkemiz açısından ele alındığında yabancı sermayenin önemi yadsınmaz.

İstikrarsız bir ekonomiye sahip ülke, yerli yatırımcının yan ısıra yabancı yatırımcı için de cazip bir yatırım ortamı değildir. Yabancı yatırımcı, yatırım yapmayı düşündüğü ülkede mali ve siyasi açıdan istikrarlı bir ortam arzulamaktadır. İsviçreli üç iktisatçının yaklaşımına göre, bir ülkede yabancı sermayenin cazip olabilmesi için gerekli iki temel koşul vardır. Bunlardan ilki, ülkede ekonomi ile ilgili karar ve yasaların sıklıkla değiştirilmemesi, ikincisi de siyasi iktidarların söz konusu yasaların etrafından dolanmamalarıdır. Buradan da sadece ekonomik ve siyasi istikrarın yabancı sermaye çekmede yeterli olmadığı anlaşılmaktadır.

Yabancı yatırımlar bir ülkeye iki şekilde girebilmektedir. Bunlar; doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve portföy yatırımlarıdır. Dolaylı yatırım olarak da adlandırılan portföy yatırımları, yatırımcıların ülkede risk gördükleri takdirde rahatlıkla portföylerini boşaltabildikleri yatırımlardır. Bir firmanın üretimini, kurulu olduğu ülkenin sınırları ötesine yaymak üzere yabancı ülkelerde üretim tesisi kurması veya mevcut üretim tesislerini satın alması, doğrudan yabancı sermaye yatırımı olarak nitelendirilmektedir.

Uluslararası Finans Enstitüsü tarafından 2005 yılında yayınlanan “Gelişmekte Olan Ülkelere Sermaye Akışı Raporu’nda, 2004 yılında gelişmekte olan ülkelere giren özel sermayenin 130 milyar dolarının doğrudan yabancı yatırımlar, 35 milyar dolarının da portföy yatırımı olarak girdiği belirtilmektedir. Söz konusu rakamlar

göz önüne alındığında, tüm dünyada, doğrudan yabancı yatırımlarının, portföy yatırımlarından çok daha etkin olduğu söylenebilir.

Gelişmekte olan ülkeler doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekmek için bir yarış halindedirler. Ülkelerine çekmek istedikleri yabancı sermayeye çeşitli teşvikler sağlamaktadırlar. Ancak, zamanla teşviklerin diğer ülkeler tarafından da uygulamaya konulması sonucu daha fazla teşvik sağlama zorunda kalınmaktadır. Yabancı yatırımların teşvik edilmesi için kullanılan en önemli mekanizmalardan biri, vergisel teşviklerdir. Vergisel teşvikler; zararların sonraki dönemlere nakli, Ar-Ge gibi bazı özel harcamalara getirilen vergi indirimleri, yatırım indirimi istisnaları, gümrük vergilerine yönelik muafiyetler, vergi erteleme ve kurumlar vergisi oranlarının düşürülmesi şeklinde olabilmektedir. Kanunlarla desteklenmiş bu tür vergisel teşvikler, yabancı yatırımcının ülkeye çekilebilmesi için oldukça stratejik bir konum teşkil etmektedirler.

Gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye, Asya ile Avrupa arasında ki coğrafi konumu ile önemli pazarlara yakın olması, yurt içi pazarının büyüklüğü, eğitilmiş işgücü potansiyeli, serbest sermaye hareketleri ve liberal piyasası ile yabancı sermayeli şirketler için ideal bir ülkedir. Ancak bu kadar olumlu özelliği bir arada bulandıran Türkiye, doğrudan yabancı sermayeyi çekme konusunda nasibini alamamaktadır. İşte bu çalışmada, bunun nedenleri araştırılmaktadır.

Çalışmamız 3 bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde yabancı sermaye yatırımlarının seyri incelendikten sonra, dünyada ve Türkiye’de yabancı sermayeye

sağlanan teŖvikler ve etkinlikleri analiz edilmiŖtir. Son bölümde, enerji sektöründe faaliyet gösteren yap-iŖlet modeli ile kurulmuŖ Baymina Enerji A.Ŗ. ile grŖlmŖ ve Türkiye'deki yatırım ortamının değerlendirilmesi yapılmıŖtır.

Sonuçta, doğrudan yabancı sermayeli yatırımların uzun vadeli yatırımlar olup sadece vergi teŖviklerinin sağlanması bir ülkeye yatırım yapmak için yeterli olmadığı grlmŖ ancak, diğer koŖullarında uygun olması halinde daha çok vergisel teŖvik sağlayan ülkeler tercih nedeni olabildikleri grlmŖtir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

1.1 YABANCI SERMAYENİN TARİHİ

En genel tanımı ile yatırılabilir kaynakların kişi ve kuruluşlar tarafından bir başka ülkeye taşınması olarak ifade edilen yabancı sermaye yatırımları sömürgecilik dönemiyle başlamıştır. Sanayi devriminin bir sonucu olarak XIX. yüzyıl boyunca sanayileşen batı ülkelerindeki sermaye birikimi, söz konusu ülkelerdeki büyük şirketleri bu sermayeden en fazla karı sağlayacak yatırım alanlarını aramaya yönelmiştir. Söz konusu yatırım alanları, dönemin sömürgelerinde ve bazı bağımsız az gelişmiş ülkelerde bulunuyordu.

İlk yabancı sermaye yatırımları 1800'lü yılların başlarında İngiltere'nin gelişen sanayisi için gerekli olan hammadde ve özellikle petrol çıkarılması için sömürgelerinde gerçekleştirdiği yatırımlarda başlamıştır. 1870 sonrasındaki teknik ve örgütsel gelişmeler aynı ürünün farklı ülkelerde tek bir firma tarafından farklı şekilde üretilebilmesi imkânını vermiştir. Bu dönemde gerçekleştirilen yatırımların büyük kısmı, doğal kaynaklara ulaşma ve taşıma amacına yönelik olarak kanal ve demiryollarına yönelmiştir. Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde dünyanın en büyük yatırım ihracatçı ülkesi olan İngiltere'nin 1900–1914 arası dönemde dışarı gerçekleştirdiği yabancı sermaye yatırımı yıllık 750 Milyon \$'ı bulmuştur. Bu

günümüz yabancı sermaye yatırımları açısından önemsenmeyecek kadar küçük bir miktar olarak görülmekle birlikte o dönemde İngiltere'nin Gayri Safi Milli Hâsılası (GSMH) ile karşılaştırılıp günümüze uyarlandığında yıllık toplam 30 Milyar \$'a karşılık geldiği hesaplanmaktadır. ¹

TABLO 1.1.A: Birinci Dünya Savaşı'na Kadar Olan Dönemde

Dışarı Gerçekleştirilen Yabancı Sermaye Yatırımları²

Yatırımcı Ülkeler	Milyar \$	%	Yatırılan Ülkeler	Milyar \$	%
İngiltere	18,6	42	Avrupa	12	27
Fransa	9	20	Kuzey Amerika	10,5	24
Almanya	5,8	13	Güney Amerika	8,5	19
ABD	3,5	7,8	Asya	6,6	15
Diğerleri	7,7	17	Diğerleri	7	16
Toplam	44,6	100	Toplam	44,6	100

Tablo 1.1.A.'da da açıkça görüleceği üzere, İngiltere tüm yatırımların yaklaşık beşte ikisini gerçekleştirmiştir. Yatırımların konumu açısından ise, Avrupa en çekici bölge olmuştur. Avrupa'yı Kuzey Amerika ve Güney Amerika takip etmiştir. Yabancı sermaye yatırımlarını ise İngiltere'den sonra Avrupa ülkeleri takip etmektedir.

İngiltere Birinci Dünya Savaşı sırasında ithalat fazlasını finanse etmek için dış yatırımlarını satmak zorunda kalmıştır.³ Yeni yatırımların yapılamaması, İngiltere'nin elinden birincilik unvanını alarak, Amerika Birleşik Devletleri'ni birinci sıraya oturtmuştur.

¹ Thomas C.SCHELLING; "International Economics", Boston: Allyn and Bacon Inc., 1958, s.393

² Nuri YILDIRIM; "Kapitalizm Gelişim Sürecinde Yeni Aşama- Uluslararası Şirketler"; İstanbul: Cem Yayınevi, 1979, s. 82

³ Schelling; a.g.e., s.394

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri yabancı sermaye yatırımlarında öncülük yapmaya başlamıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaştan süper güç olarak çıkan Amerika Birleşik Devletleri ekonomik işlerliklerini kazanmalarına yardımcı olmak için, kendisini savaşta desteklemiş olan ülkelere çeşitli yardım programları aracılığıyla büyük miktarda kaynak sağlamıştır. Ayrıca hemen savaş sonrasında kurulan birçok uluslararası kuruluş ülkelere kredi yardımında bulunmuştur. Uluslararası Para Fonu (IMF), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı (OECD), ve Avrupa Yatırım Bankası (EIB) bu kuruluşlardan en önemlileridir.

1960'larda çok uluslu şirketlerin ortaya çıkmaya başlaması ile yabancı sermaye yatırımlarına yeni bir itici güç katılmış oldu. 1974 petrol krizinden sonra yabancı sermaye yatırımlarında yavaşlama yaşanmıştır. Söz konusu dönemde yabancı sermaye yatırımları daha çok gelişmiş ülkeler arasında gerçekleşmiş, gelişmekte olan ülkelere yabancı sermaye yatırımlarında ise azalma görülmüştür⁴. 1980–1990 arası dönemde de yabancı sermaye yatırımları gelişmiş ülkeler arasında gerçekleşmiştir. Kurulduklarında pek çok ülkenin cankurtaranı olarak görülen kredi kuruluşlarının borcunu ödemekte zorluk çeken ülkeler, yabancı sermaye yatırımlarını ülkelerine çekebilmek için liberal politikalar uygulamaya başlamışlardır.

1980'li yılların başında, Avrupa Birliği entegrasyonu ve yeni üyelerinin katılımıyla İkinci Dünya Savaşı sonrası yatırım lideri Amerika Birleşik Devletleri'nin sahip olduğu oranı yakalamıştır. 1973 yılında, Batı Avrupa ülkelerinde 82,6 Milyar \$ olan

⁴ DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu; Yay No: 2514, Ankara 2000, s.2

yabancı sermaye yatırımları 1980’lerde 236,6 Milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Ve 1990’lara gelindiğinde bu rakam 853,9 Milyar \$’ı bulmuştur. Kuzey Amerika’da ise söz konusu dönemler için rakamlar sırasıyla, 109,1 Milyar \$, 242,8 Milyar \$ ve 514,1 Milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. 1980’lerde yabancı sermaye yatırımcıları arasına Japonya’da katılmıştır, 1980’lerde gerçekleştirilen yabancı sermaye yatırımları içindeki payı %3,8 iken, 1990’lara gelindiğinde pazar payını %12,2’lere yükseltmiştir⁵.

Türkiye’de yabancı sermayenin tarihine göz atıldığında ise, yabancı sermaye yatırımlarının temellerinin Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde atıldığı görülmektedir. 12 Aralık 1914 tarihinde çıkartılan “Ecnebi Anonim ve Sermaye’si Eshama Münkasım Şirketler ile Ecnebi Sigorta Şirketleri Hakkında Kanun-i Muvakkat” yabancı sermayeye ilişkin mevzuatı düzenleyen ilk geçici kanundur.

Kökeni İtalyancada antlaşma anlamına gelen “capitolazione” kelimesinden gelen kapitülasyonlar, Osmanlı döneminde yabancıların statüsünü belirleyen sözleşmeleri ifade eder. Kapitülasyonların Osmanlı İmparatorluğu’ndaki tarihçesi oldukça eskidir. Osmanlı hükümdarları, ilk dönemlerde, batılıların dini ve ticari durumlarını göz önünde bulundurarak, onlara bir lütuf niteliğinde olmak üzere, daimi ya da geçici olmak kaydıyla bazı imtiyazlar vermişlerdi. Osmanlı hükümdarlarına göre kendilerinden farklı biçimde yaşayan Hıristiyanlar için verilen bu imtiyazlar istenince geri alınabilirdi. Ancak ülkenin gerilemeye başlamasıyla, bu imtiyazlar bağımsız bir devletin egemenlik haklarıyla bağdaşmayacak biçimde bir sömürü aracı

⁵ John H. DUNNING, “Globalization and the New Geography of Foreign Direct Investment”, Oxford Development Studies, Vol 26, Oxford 1988, s.70

olarak kullanılmaya başlandı. Örneğin, Kanuni Sultan Süleyman tarafından Fransızlara verilen imtiyazlar ile Fransızlara ticaret serbestliği ve deniz taşıma serbestisi sağlanıyor, Fransız uyruklular arasındaki adli davalara, Fransız konsolosunun bakması kabul ediliyor ve Fransızlara vergi muafiyeti tanınıyordu.⁶ Daha sonra pek çok ülke için örnek oluşturan bu tür imtiyazlarla Osmanlı İmparatorluğu, her türlü mal ithalatını serbest bırakmayı, ithalatta %5, ihracatta %12 gümrük vergisi uygulamayı ve yabancı malların bir bölgeden diğerine taşınmasında ödenmesi gereken çeşitli vergi ve resimlerden muaf tutulmasını kabul etmiştir. Bu gibi teşvikler ile batının işlemiş olduğu mallar Osmanlının her köşesine girmiş oldu. Osmanlı İmparatorluğu'nda önceleri her hükümdarın kendi imtiyazında olan kapitülasyonları, hükümdarın değişmesiyle yenilemek gerekiyordu.

Kapitülasyonların kaldırılması amacıyla Osmanlılar zamanında çabalar göstermişti, ancak kapitülasyonların kaldırılması tam anlamıyla Kurtuluş Savaşı sonrası kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti zamanında olmuştur.

Özetle, başlangıçta geri alınabileceği düşünülen kapitülasyonlar, sağladıkları ayrıcalıklar ile ülkeyi adeta açık pazar haline getirmişlerdir. Dış ülkelere yapılan borçlanmalarla birlikte, kapitülasyonlar Osmanlı İmparatorluğunu ekonomik yönden çökerten en önemli etkenlerden biri olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti bile kapitülasyonları tanımadığını belirttikten sonra 5 yıl süreyle gümrük tarifelerini düşük seviyelerde sürdürmüş, 1929 yılına gelindiğinde ilk defa vergileri bağımsız biçimde yükseltmiş ve böylece kapitülasyonları tümüyle ortadan kaldırmıştır.

⁶ Halil SEYİDOĞLU; "Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük", 2. Baskı, İstanbul-1999;s. 313-314

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünde etkisinin olduğuna inanılan kapitülasyonlar dolayısıyla katı devletçilik politikaları uygulanmıştır. Ancak yine de Atatürk 25 Ekim 1919 tarihinde Amasya'da bir gazeteciye yabancı sermaye hakkında şunları söylemiştir:

“... devlet ve milletimizin iç ve dış hakimiyeti ve vatanımızın bütünlüğünü korumak ve kabul edilmek şartıyla,..., milliyet esaslarına bağlı olan, memleketimize karşı istila emeli beslemeyen herhangi devletin teknik, ekonomik, endüstri alanlarındaki yardımlarını memnunlukla karşılırsınız.”⁷

Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye'nin Osmanlı borçlarından kendi payına düşeni ödeyip ödemeyeceği konusundaki belirsizlik, Türkiye'ye yeni yabancı sermaye gelmesini olumsuz yönde etkilemiş olup, 1923- 1950 yılları arası Türkiye'ye yabancı sermayenin ilgisinin olmadığı görülmüştür.

Yabancı sermayeye ilişkin ilk geçici kanun'un ardından 36 sene sonra, 01 Mart 1950 tarihinde 5583 Sayılı Kanun kabul edilmiştir. “Hazinece Özel Teşebbüslere Kefalet Edinilmesine ve Döviz Taahhüdünde Bulunulmasına Dair Kanun” ile ülkeye gelen yabancı sermayeye belirli şartlar altında transfer garantisi verilmiş, hem de dışarıdan borç almak isteyen işletmelere borçlarını dövizle transfer etme imkânı getirilmiştir. Ancak bu Kanun ile istenilen hedefe ulaşılamamış, küçük birkaç firmadan başka başvuru yapan olmamıştır.

⁷ Adnan GÜLERMAN; “Atatürk Döneminde Türk Ekonomisi ve Endüstrisi”, İşveren Dergisi, Cilt XIX, Sayı 4, Ankara 1981, s.4

5821 Sayılı Kanun'un kabulü 09 Ağustos 1951 tarihindedir. "Yabancı Sermaye Yatırımların Teşvik Kanunu", 5583 sayılı Kanun'u yürürlükten kaldırarak, 6224 sayılı Kanun için temel oluşturmuş ancak uygulamada, kar ve anapara transferi için sınırlamalar koyması sebebiyle, beklenen yabancı sermaye yatırımını sağlayamamıştır. Bu Kanun'a göre, yabancı sermaye, Türk özel sermayesine açık olan işlerde kullanılacak, tekel ve ayrıcalık öngörmeyecek, sanayi, enerji, maden, bayındırlık, ulaştırma ve turizm alanlarında çalışabilecektir.

Cumhuriyet döneminde yabancı şirketlerin Türkiye'de geniş yatırımlara girişmemelerinin nedeni, bu dönemdeki siyasi kadronun yabancı sermayeye karşı olmasından değil, yabancıların Türkiye'de kapitülasyonlar döneminde elde ettikleri sınırsız ayrıcalıkları bulamamalarından ileri gelmekteydi.

Türkiye'de yabancı sermaye ile kayda değer ilişkiler İkinci Dünya Savaşı ertesine rastlar. İlk düzenleme 1947'de Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu ile başlasa da, kabul edilen ilk yasal düzenleme 1954 yılında çıkan 6224 Sayılı Yabancı Sermaye'yi Teşvik Kanunu'dur. İkinci Dünya Savaşı sonrası liberalleşme akımları sonucu çıkartılan yasada, daha önce yabancı sermayenin faaliyette bulunabileceği alanlarla ilgili kısıtlamalar kaldırılmış ve yabancı sermaye işletmelerinin, yerli özel girişimcilere açık olan tüm alanlarda faaliyette bulunabileceği kabul edilmiştir. Söz konusu Kanun ile ülkenin ekonomik gelişmesine yararlı olmak, tekel ve imtiyazlar ifade etmemek koşulu ile Türk özel teşebbüsüne açık bulunan her alanda yabancı sermayeye çalışma olanağı sağlanmıştır.

Yabancı sermaye kanununda yabancı sermayeyi özendirmek için çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Günümüzde yerli yatırımcılara sağlanan tüm yatırım ve ihracat teşvikleri yabancı sermaye şirketlerine de sağlanmaktadır. Yine de ülkemize 1980’li yılların başlarına kadar yabancı sermaye çok fazla ilgi duymamıştır.

Yabancı sermayenin 1979 yılına kadar yetersiz bir düzeyde kalmasının nedenleri şöyle sıralanabilir:⁸

İstikrarsızlık: Bunu idari, ekonomik ve politik istikrarsızlık olarak üçe ayırabiliriz. Önceki yıllarda iktidarda bulunan partilerin yabancı sermaye konusunda farklı düşünceleri yabancı sermayenin güvenini sarsmıştır. Özellikle 1970’li yıllarda bu tedirginlik daha da artmıştır. Siyasi istikrarsızlıktan kaynaklanan ekonomideki yalpalanma ve son yıllarda içinde bulunduğumuz bunalım, yabancı sermayeyi ürkütmüştür. Buna paralel olarak, bu konudaki uygulama da etkilenmiştir. Sonuç olarak, yabancı sermayenin girişi çok sınırlı kalmıştır.

Yetki dağılımı: Yabancı sermaye konusunda belli bir karar almak için birçok mercie başvurmak gerekmiştir. Bir talep içinde kredi varsa Maliye Bakanlığına, yatırım varsa Sanayi Bakanlığı’na giderdi. Bunun yanında DPT de yabancı sermaye ile ilgiliydi. Ayrıca yabancı sermaye ile ilgili her konuda bir kararname düzenlenirdi.

İsteksizlik: Yabancı sermayeye karşı kamuoyunda oluşturulmuş hava, bir ölçüde kapitülasyon uygulamasından etkilenerek, güvensizlik doğurmuştur. Yabancı

⁸ Murat Türkyılmaz, “Türkiye’de Yabancı Sermayeye İlişkin Hukuksal Düzenlemelerin Tarihsel Gelişimi ve Konuya İlişkin Siyasal ve Ekonomik Nedenler”, http://www.turkhukusitesi.com/makale_142.htm

sermaye gelirse bizi sömürür duygusu yerleşmiş, bu yüzden, adeta yabancı sermayenin gelmemesi teşvik edilmiştir.

Eşitsizlik: 6224 sayılı kanunda öngörülen şartlara göre faaliyette bulunmasına izin verilen yabancı sermayeli kuruluşların yerli kuruluşlarla aynı avantajlardan yararlanacağı öngörülmesine rağmen, uygulama farklı olmuştur.

Enflasyon: Yabancı sermayenin girişini engelleyen faktörlerden biri de enflasyondur. Yabancı sermaye gideceği ülkede özellikle iki şey arar. Birincisi yatırdığı sermayenin geri dönmesidir. Bu güven unsuruna bağlıdır. İkincisi de karlılıktır.

Başka ülkelerin tanıdığı cazip imkânlar: Yabancı sermayenin kalkınmadaki önemi anlaşılmaya başladıkça bu konuda ülkeler arasında adeta yarışa girilmiştir. Kalkınma için sermaye sıkıntısı çekmeyen ülkeler dahi birbiriyle rekabet göstermektedir.

1980 sonrası dönemde dünyadaki yabancı sermaye akımlarındaki harekettten etkilenen Türkiye’de de pek çok değişiklik yapılmış, yabancı sermayeyi ülkemize yönlendirebilecek düzenlemelere gidilmeye çalışılmıştır. 24 Ocak kararları ile getirilen yeni düzenlemelerde yabancı sermayeye daha gerçekçi bir gözle bakılmış, geçmişte yaşanan güçlüklerle süratle çözümler üretilmeye çalışılmış, yeni yatırım izinleri verilmiş, yabancı sermayeye güven veren bir siyasi ve ekonomik ortam yaratılmaya özen gösterilerek yabancı sermaye girişlerinin bir ölçüde de olsa hızlandırılması sağlanmıştır. 1980’den sonra yabancı sermaye yasasında yapılan

iyileştirmelerle birlikte, liberal ekonomik politikalar özendirici etki yapmıştır. Bürokrasinin azaltılması, gümrüklerin indirilmesi, kambiyo rejiminin serbestleştirilmesi bunda etkili olmuştur. 1979 yılına dek ülkemize gelen yabancı sermaye miktarı 228 milyon \$ düzeyinde iken, 1986 sonunda 1.802,2 milyon \$'a ulaşmıştır⁹ Ancak 1994 'de yaşanan ekonomik kriz sonucunda yabancı sermaye yatırımları %30 oranında azalmıştır. Nitekim Devlet Bakanı Recep Önal, 18 Şubat 2002 tarihli YASED toplantısında;

“Bilindiği üzere, 1980’lerdeki hızlı sermaye girişlerinin ardından 1990’larda ülkemize yabancı sermaye giriş izinleri ve fiili girişler oldukça yavaşlamış; yıllık bir Milyar \$’lık yabancı sermaye girişi bile zor gerçekleşir duruma gelmiştir. Yabancı sermaye giriş izinleri ile fiili girişlerdeki büyük istikrarsızlıkların ve alınan izinlere rağmen yabancı yatırımcıların hala fiili yatırım yapmak konusunda büyük kuşku duymasının nedenlerini iyi analiz edip, bunlardan gerekli sonuçları çıkartmak zorundayız”

şeklinde görüş belirtmiş ve Çin’den sonra yatırımcılar için en çekici ülke olarak gösterilen Türkiye’nin yabancı sermaye çekememesinin altında yatan olumsuz etkenlerin ortadan kaldırılması gerektiğini savunmuştur.

Aynı zamanda, 1980’li yıllardan sonra yabancı sermaye yönetimi olarak İngiltere’deki “Build-Operate-Transfer”(BOT) kavramının karşılığında gelen “Yap-

⁹ Neşe Algan, “Dünyada ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler”, Yased, Yayın No:33, İstanbul, 1988,s.104-107.

İşlet- Devret”(YİD) modellerinden de yararlanılmaya başlanmıştır. YİD modeli, bir kamu hizmetinin kamu kurum ya da kuruluşları ile ulusal ya da uluslararası özel sermaye arasında yapılan bir sözleşme çerçevesinde; sermayesi, kar ve zarar ile tüm masrafları yüklenici tarafından karşılanarak gerçekleştirilmesini; yapılan tesisin yüklenici tarafından belli bir süre işletilmesi sonucunda, yatırılan sermayenin ve belli bir karın elde edilmesini; sözleşmede belirtilen sürede tesisin işler vaziyette, her türlü taahhüt ve borçtan arındırılmış olarak, ilgili kamu kurum ya da kuruluşlarına devir ve teslimini sağlayan kamu yatırım ve finansman modelidir.¹⁰

YİD modeli, ülkemizde, 1980’li yılların başlarında, izlenmeye başlanan özelleştirme politikalarının sonucu olarak dönemin Başbakanı Turgut Özal ile gündeme gelmiştir. Amaç iç finansman kaynaklarının yetersiz kalması sonucu gerekli altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmeme riski karşısında, ulusal ve özellikle de uluslararası özel sermayeden yararlanmaktır.¹¹

Bu modelin amacı kamunun yapması gereken yatırımların ve yerine getirmesi gereken hizmetlerin bu model vasıtasıyla bir sözleşme çerçevesinde özel sektör tarafından yapılması ve karşılığında belli bir süre, projeyi gerçekleştiren özel sektör tarafından kar amaçlı işletilmesi ve en nihayetinde ilgili kamu idaresine devredilmesidir. YİD modeli çerçevesinde verilecek kamu hizmeti için Yüksek Planlama Kurulu’nca belirlenen idare ile sermaye şirketi veya yabancı şirket arasında özel hukuk hükümlerine tabi bir sözleşme yapılmakta ve bu sözleşmenin süresi en fazla 49 yıl olabilmektedir.

¹⁰ Cengiz GÜNEŞ; “Tüm Yönleriyle Enerji Altyapı Yatırım Modelleri: Uygulamaları ve Mevzuatı”; Ankara 2002, s.21

¹¹ TBMM Tutanak Dergisi, 19. Dönem, Cilt 61

YİD modelinin sağladığı en önemli avantajlardan birincisi modelin sağladığı yeni bir finansman olanağıdır. İkinci olarak ise modelin, özelleştirmeyi teşvik edici yönüdür. Aynı zamanda yabancı sermaye girişini olumlu yönde etkileyeceği açıktır. Modelin üçüncü en önemli avantajı ise teknoloji transferi ve özel kesimin ister yatırım, ister uygulama aşamasında olsun kamuya göre daha etkin çalışacağına kabulüdür.

YİD modelinin dezavantajlarının başında, ülkenin siyasi ve ekonomik istikrarına çok duyarlı olması gelir. Model yüksek maliyet unsurunu beraberinde taşır. Kamunun kendi olanaklarıyla temin edeceği iç ve dış kaynaklarla gerçekleştireceği yatırıma göre bu modelin daha pahalı olması beklenebilir. Modelin en önemli dezavantajı ise, yatırım konusu tesisin işletme süresi sonunda kamuya devredilecek olmasıdır. Bu da bir yandan özelleştirme teşvik edilip özendirilirken, diğer yandan kamuya devri nedeniyle yeni kamu kuruluşları yansıtmasıdır. Bu dezavantaj kamunun işletmeyi aynı işletici şirkete vermesiyle ortadan kalkacaktır.¹²

Türkiye'deki YİD uygulamalarını enerji, otoyol, serbest bölgeler ve mahalli idareler alanında sıkça görebilmekteyiz. 3096 sayılı Kanuna göre Çukurova Elektrik A.Ş., Kepez Elektrik A.Ş., İstanbul'da Aktaş A.Ş. v.s. gibi şirketlere elektrik enerjisi, üretimi, iletimi ve dağıtım hakları verilmiştir¹³. Enerji alanında 1990 yılı sonlarına kadar 152 hidroelektrik santrali(HES) başvurusu yapılmış olup bunlardan 25 adedinin uygulama sözleşmesi imzalanmış ancak bunlardan 19'u yürürlüğe konulmuş durumdadır. Bu HES'lerden Aksu-Çayköy, Hasanlar, Mudurnu ve Kısıık

¹² Erol İMRE; "Türkiye'de Yap-İşlet-Devret Modeli: Yasal Çatısı, Uygulaması", Yüksek Denetleme Kurulu, 10-11.01.2001, www.ydk.gov.tr/seminerler/turkiyede_yid_modeli.htm

¹³ Gökhan Kürşat Yerlikaya, Yap-İşlet-Devret Modeli, Hukuki Mahiyeti ve Vergilendirme, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Birinci Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002. s.64.

projeleri uygulamaya girmiş bulunmaktadır. Sözleşmesi imzalanıp inşası bitmek üzere olan HES'ler ise yaklaşık otuz civarında bulunmaktadır¹⁴. Yine son dönemlerde Kandil Enerji Grubu tarafından YİD modeli çerçevesinde Maraş'ta Ceyhan Nehri üzerinde kurulan HES yaklaşık 585,8 milyon \$'a mal olmakta ve hem finansal büyüklük bakımından ve hem de fiziksel boyutları bakımından en büyük YİD projelerinden birisi olarak kabul edilmektedir¹⁵. 1996 yılında ise verilen rakamlara göre HES alanında 141 projeyle 11,8 Milyar \$ proje stoku bulunup Türkiye'nin enerji alanında 25 Milyar \$ yatırıma ihtiyacı bulunmaktaydı¹⁶. Yine DPT'nin verilerine göre enerji alanında YİD proje miktarının yaklaşık 21 Milyar \$ olduğu görülmektedir¹⁷. Enerji Bakanlığının verilerine göre YİD modeli kapsamında 12'si HES, 4'ü Doğal Gaz Santrali (DGS) ve 2 tanesi de Rüzgâr Santrali olmak üzere 18 enerji santrali işletmeye alınmıştır. Bu santrallerin toplam kurulu gücü yaklaşık 1650 MW ve yıllık enerji üretimleri ise 11,5 Milyar kWh civarındadır. İşletmeye alınanlar yanında, YİD modeli kapsamında toplam kurulu gücü 981 MW ve yıllık enerji üretimi yaklaşık kWh civarında olan 8 HES inşaatları ise sürdürülmektedir. 4501 sayılı Tahkim Kanununa göre müracaatta bulunan HES projesinden 3'ü Bakanlar Kurulunca onaylanmış ve 3 tanesi de Bakanlar Kurulunda imza aşamasındadır. 1998 ve 1999 yıllarında devreye alınan kurulu gücün ortalama % 50'si özel sektör yatırımı olarak gerçekleşmiştir¹⁸.

¹⁴ Yerlikaya, s.66.

¹⁵ (www.ere.com.tr/html/kandil/html), (31.01.2003).

¹⁶ Yerlikaya, s.65.

¹⁷ YAP-İŞLET-DEVRET (YİD) PROJELERİ, (www.dpt.gov.tr/kamuyat/2001/yid00.html), (İnternette Alındığı Tarih: 02.01.2003), s.2.

¹⁸ Enerji Yatırımları-T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Ulusal Enerji Forumu, (www.enerjiforumu.com/yatirim/etkb.asp), (10.03.2003), s.3.

2003 yılında kabul edilerek vücut bulan, 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu, bugün halen geçerli olan bir Kanun'dur. Kanunun amacı yabancı yatırımların özendirilmesine, yabancı yatırımcıların haklarının korunması ile yatırım ve yatırımcı tanımlarında uluslararası standartlara uyulmasına, yabancı yatırımların gerçekleştirilmesinde izin ve onay sisteminin bilgilendirme sistemine dönüştürülmesine ve tespit edilen politikalar yoluyla yabancı yatırımların artırılmasına ilişkin esasları düzenlemektir.

Kanun'un getirdiği en önemli yenilik;

- Şirket ve şube kuruluş izni
- Yerli şirketlere yabancıların iştirak izni
- Yatırım izni
- Şirket faaliyet konusu değişikliklerine ilişkin izinler
- Sermaye artış ve hisse devir izinleri
- Dolaylı iştirak izinleri
- Lisans, know-how, teknik yardım, franchise anlaşmalarının tescili

işlemleri ile ilgili olarak Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nden alınması zorunlu izinler kaldırılmış, Kanun'un amacında da belirtildiği üzere, bu işlemlerle ilgili bilgi verme yükümlülüğünü getirilmiştir.

Kanun, ikinci maddesi ile yabancı yatırımcı ve doğrudan yabancı yatırım kavramlarına uluslararası standartlarda tanımlar getirmiş ve ilerleyen maddelerinde yabancı yatırımcıların Türkiye'deki hakları ve yükümlülükleri konusunda yasal bir rehber olmuştur.

Kanun'un getirdiği, diğer bir yenilik ise 6224 Sayılı Kanun ve ilgili mevzuata göre yabancı sermayeli Şirket kurmak için yabancı ortak başına asgari 50.000 ABD \$'ı sermaye getirilmesi Şartı ve limited ya da anonim Şirket kurma zorunluluğu kaldırılmıştır.

1.2. YABANCI SERMAYENİN BİR ÜLKEYE GİRMESİNİN YOLLARI

Yabancı yatırımlar bir ülkeye iki Şekilde girebilmektedir. Bunlar; doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve portföy yatırımlarıdır. Dolaylı yatırım olarak da adlandırılan portföy yatırımları, yatırımcıların ülkede risk gördükleri takdirde rahatlıkla portföylerini boşaltabildikleri yatırımlardır. Bir firmanın üretimini, kurulu olduğu ülkenin sınırları ötesine yaymak üzere yabancı ülkelerde üretim tesisi kurması veya mevcut üretim tesislerini satın alması, doğrudan yabancı sermaye yatırımı olarak nitelendirilmektedir.

1.2.1. PORTFÖY YATIRIMLARI

En genel tanımıyla, bir ülke borsasında işlem gören Şirketlerin hisselerinin bir diğer ülke veya ülkelerin kuruluşları tarafından satın alınmasını ifade eder. Ülkemizde 1989 yılında gerçekleştirilen bir düzenleme ile gerek hisse senedi gerekse tahvil piyasaları uluslararası yatırımcılara açık hale getirilmiştir. Dolaylı yatırım olarak da adlandırılan portföy yatırımlarının ülkeye giriş ve çıkışı oldukça kısa süreli

olabilmesi nedeniyle, yatırımcılar risk gördükleri anda kolaylıkla portföylerini boşaltabilmektedirler.

Portföy yatırımları çok değişken karakterli ve genellikle kısa vadeli. Yabancı portföy yatırımları durağan olmayan ve sık sık değişebilen yatırımlar olması nedeniyle ülkede kalabilmesi için iyi düzenlenmiş finansal piyasalara ve sağlıklı bir ekonomiye gereksinim duyarlar. Bu türdeki yatırımlar tamamen finansal yatırımlar oldukları için finansal faktörlerdeki değişimlere çok duyarlıdır. Portföy yatırımcıları genellikle çeşitlendirme yoluna giderek riski dengelemeyi hedefler. Bir başka deyişle belirli bir risk düzeyinde maksimum getiri ararlar.

Bir ülkede yabancı portföy yatırımlarının artması, yerel sermaye piyasalarının likiditesini arttırarak piyasaların etkinliğini arttırır. Piyasaların likiditesinin artması ise beraberinde piyasa derinliğini getirerek yatırımların çeşitlenmesini sağlar. Bu tür yatırımlar aynı zamanda piyasalara belli bir disiplin getirir ve bilgiye ulaşmayı kolaylaştırarak, şeffaflığı arttırırlar. Tüm bunlara ek olarak yerel piyasalara yabancı portföy yatırımcıları tarafından sunulan yeni portföy yönetim teknikleri ve daha karmaşık ürünlerle risk yönetimi ile tanışılması sağlanır. Yabancı portföy yatırımları sayesinde ev sahibi ülkede sermaye ve kaynakların daha iyi dağılımı ile ekonominin daha sağlıklı hale gelmesi kolaylaşır.¹⁹

Uluslararası Finans Enstitüsü (IIF) tarafından 24 Eylül 2005 tarihinde yayınlanan “Gelişmekte Olan Ükelere Sermaye Akışı Raporu”nda Türkiye’ye gelen net portföy

¹⁹ Kimberly Evans, “Foreign Portfolio and Direct Investment” Global Forum On International Investment, December 2002, s.2-4.

yatırımlarının 2005 yılı Ocak-Mayıs ayları arasında bir önceki yılın 4 katı büyüklüğüne ulaştığı ve 1,6 Milyon \$ olarak gerçekleştiği ve 2005 yılı sonuna kadar 3 milyon \$'a ulaşacağı belirtilmiştir.

İlk defa 1989 yılında yapılan düzenlemeler ile uluslararası yatırımcılara açık hale gelen piyasaların 1997–2005 yılları arasındaki toplam işlem hacimleri Tablo 1.2.1.A'da verilmiştir.

TABLO 1.2.1.A: Yabancı Yatırımcıların Yıllar İtibariyle İMKB'deki İşlem Hacimlerinin İMKB 100 Endeksine Etkileri

YIL	Toplam Yabancı Hacim \$	Toplam İşlem Hacmi \$	Ortalama % Pay	Ortalama İMKB 100 Kapanış
1997	8,891,218,033.00	58,103,595,690.08	15,06	3,451.00
1998	11,669,567,835.00	70,395,871,101.88	16.31	2,597.91
1999	17,879,385,238.00	84,033,844,165.43	21.64	15,208.78
2000	33,410,479,949.00	181,933,571,302.90	18.61	9,437.21
2001	12,138,568,703.00	80,399,948,819.21	15.25	13,782.76
2002	12,869,036,407.00	70,756,374,066.48	18.98	10,369.92
2003	17,333,671,418.00	100,165,355,460.55	17.20	18,625.02
2004	37,368,229,229.00	147,755,093,882.05	25.74	24,971.68
2005	81,101,348,286.00	201,763,438,486.00	39.82	39,777.70

KAYNAK: <http://www.imkb.gov.tr/veri.htm>

1997 yılından itibaren, kriz anlarında bile Türkiye'deki yabancı sermaye işlem hacminin piyasanın %15'inin altına düşmediği görülmektedir. Ekonomik gelişmelere piyasaların ne kadar duyarlı olduğunun bir kanıtı olan tabloda, 1999 yılında istikrarlı giden dönemin ardından Kasım 2000 krizine yabancı yatırımcıların verdiği yanıt,

hisse paylarındaki azalıştan anlaşılabilir. 2000 yılı yabancı yatırımcıların işlem hacimleri verilerine aylık olarak bakıldığında hiç bir ayda 1,5 milyon \$'ın altında işlem olmadığı görülmektedir. Yabancı yatırımcılar piyasaya tepkilerini ilk defa Mart 2001 tarihinde göstermiştir. Şubat 2001 tarihinde yaklaşık 1,7 Milyon \$ olarak gerçekleşen yabancı yatırım işlem hacmi Mart ayında 610 Bin \$'a gerilemiştir. Yılın takip eden aylarında da en yüksek 1,5 Milyon \$'ı görmüştür. 2001 yılında tüm piyasalarda gerçekleşen işlem hacminde de %55'lik bir daralma yaşandığı gözlemlenmektedir. 2002 yılından itibaren ise, göreceli olarak ekonomik istikrarın sağlanması ile yabancı yatırımcıların güveninin kazanıldığı ve piyasaların toparlandığı görülmektedir.

1997–2005 yılları arasında, yabancı yatırımcıların alış tutarlarından satış tutarlarının çıkması ile bulunan net hisse senedi alımları Tablo 1.2.1.B'de gösterilmiştir.

TABLO 1.2.1.B: 1997–2005 Yılları Arası Yabancı Yatırımcıların Net Hisse Senedi Alımlarının İMKB 100 Endeksine Etkisi

YIL	Alış Tutarı \$	Satış Tutarı \$	Yabancı Yatırımcıların Net Alışı \$	İMKB 100 Kapanış
1997	4.294.751.604,00	4.596.466.429,00	-301.714.825,00	3.451,00
1998	5.625.563.337,00	6.044.004.498,00	-418.441.161,00	2.597,91
1999	9.451.722.565,00	8.427.662.673,00	1.024.059.892,00	15.208,78
2000	15.138.182.717,00	18.272.297.232,00	3.134.114.515,00	9.437,21
2001	6.323.581.799,00	5.814.986.904,00	508.594.895,00	13.782,76
2002	6.427.045.047,00	6.441.991.360,00	-14.946.313,00	10.369,92
2003	9.171.750.207,00	8.161.921.211,00	1.009.828.996,00	18.625,02
2004	18.378.872.603,00	16.904.668.642,00	1.474.203.961,00	22.486,20
2005	38.316.431.370,00	34.498.168.144,00	3.818.263.226,00	39.777,70

KAYNAK: www.imkb.gov.tr/veri.htm

1994 krizinden sonra toparlanmaya başlayan ve 1999 yılını reform yılı ilan eden hükümetin, IMF ile birlikte yürüttüğü ekonomik istikrar programı piyasalara yansımıştır. 1999 yılında yabancı yatırımcılar yılın sadece 3 ayında piyasaya girişten çok çıkış yapmıştır, başka bir deyişle net alım rakamı negatiftir. Ancak aynı analizi 2000 yılı için yaptığımızda, yabancı yatırımcıların yılın sadece 1 ayında net alış rakamının pozitif, geri kalan tüm aylarında ise negatif olduğu görülmektedir. 2001 yılının ikinci 6 ayında piyasalar düzelme eğilimine girmiş ve net alışlarını pozitif rakama çevirmişlerdir. Göreceli olarak ekonomik istikrarın sağlanması ile 2002 yılından itibaren piyasaların düzeldiği, gerek yabancı yatırımcıların net alış rakamlarından gerekse İMKB 100 endeksinin yıllık kapanışlarından gözlemlenebilmektedir.

Para ve sermaye piyasası araçlarının vergilendirilmesi, özellikle hassas dengeler içinde bulunan Türkiye ekonomisi açısından, büyük bir öneme sahiptir. Uluslararası vergi rekabeti gün geçtikçe daha da önemli bir yere oturmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler arası rekabette hemen hemen tüm üretim faktörleri açısından yüksek vergi yüküne sahip olduğumuz ortaya çıkmaktadır. Vergi Konseyi Başkanı Mustafa Uysal vergi sistemimizin eksiklerini Ekim 2004 tarihinde yayımlanan “Para ve Sermaye Piyasalarının Vergilendirilmesi (Öneriler)” çalışmasında şu şekilde anlatmıştır.

“• Vergi sistemindeki tanımlar; para ve sermaye piyasası araçlarındaki gelişmeleri ve dinamizmi yeterince takip edememiş, kavramlar arasında birlik bozulmuş, yeni ürünler sistemin dışında kalmıştır.

- *Menkul Sermaye İratları ve Değer Artış Kazançları olarak sistemimizde yer alan vergileme rejimi, son derece karmaşık ve dağınık bir görüntü arz etmektedir. Bu durum mükelleflerin vergiye uyumunu zorlaştıran sebepler arasındadır.*
- *Vergilemede yatay eşitlik bozulmuş, gerek araçlar gerekse mükellef grupları arasında farklı vergileme esasları ile farklı vergi yükleri oluşmuştur.*
- *Yerli yatırımcılar, dış ülkelerde kurdukları yatırım fonları ile yabancı statüsünde Türkiye’de işlem yapmakta, fonların dışarıya çıkışı yanında, bu fonların kurulması ve yönetilmesi yatırımın maliyetlerini artırmakta, bu ücretler yurtdışına kalmaktadır.*
- *Vergi yükü görüntü olarak yüksek ancak gerçek vergi yükü, yüksek beyan eşikleri ve sürekli ertelemeler nedeniyle son derece zayıftır. Bir anlamda sanal bir vergileme yapısı vardır. Ancak vazgeçilen vergiler, yatırımcıları cezpt etmekten de uzaktır. Düşük vergi yüküne rağmen, vergileme tabanı gelişmemektedir.*
- *Her yıl uzatılan geçici maddeler nedeniyle, mükelleflerin uzun vadeli kararlar alabilmesi güçleşmekte, yatırımcılar özellikle yılsonlarına doğru tedirginlik içine girmektedirler. Diğer bir ifade ile sistem, iç ve dış yatırımcılara olması gerekli güveni vermemektedir.”*

Finansal yatırım araçları gelirlerinin vergilenmesi teknolojinin sağladığı olanaklarında katkısıyla en gelişmiş ekonomilerde bile sorun olmaktadır. Menkul sermaye çok kolaylıkla vergi yükünden kaçınabilmekte veya vergi yükünü en aza

indirebilmektedir. OECD 1977 yılında yayımlanan raporunda yabancı hissedarların faiz gelirlerine uygulanacak minimum stopajın, vergi zıyaı problemine cevap olduğunu ve tasarrufların ülke dışına çıkmasına yol açmayacak en uygun yöntem olduğunu belirtmektedir.²⁰ Sermaye gelirlerinin nihai olarak kaynaktan kesinti (stopaj) yoluyla vergilenmesiyle yetinilerek ayrıca beyanname zorunluluğu getirilmemesi, özellikle bireysel yatırımcılar bakımından önemli bir kolaylık olarak görülmektedir. Bu nedenle, özellikle gerçek kişi yatırımcılar ayrıca beyanname suretiyle oluşacak vergi yükünü hesaplama zahmetinden kurtulmakta ve daha hızlı yatırım tercihlerinde bulunabilmektedir.

5281 sayılı “Vergi Kanunlarının Yeni Türk Lirasına Uyumu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”un 30uncu maddesiyle Gelir Vergisi Kanunu’na(GVK) eklenen ve 01 Ocak 2006 tarihinden itibaren elde edilen gelirlere uygulanmak üzere söz konusu tarih itibariyle on yıl süreyle yürürlüğe giren geçici 67inci madde bu sıkıntılara kaynağında kesinti (stopaj) yoluyla çözüm bulmayı amaçlamaktadır.

Gelir Vergisi Kanunu’na eklenen Geçici 67nci madde hükmüyle Sermaye Piyasası Kanununa göre kurulan borsa yatırım fonları ve emeklilik yatırım fonları hariç olmak üzere, tüm gerçek ve tüzel kişilerin menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası araçlarını elde tutma veya elden çıkarma karşılığı sağladıkları gelirler üzerinden, bu gelirleri ödeyen banka ve aracı kurumlarca %15 oranında tevkifat yapılacaktır. Bu

²⁰ Guttorm Schjelderup, “International Capital Mobility and the Taxation of Portfolio Investments”; Discussion Paper 12/02; s 7

gelirler üzerinden Gelir Vergisi Kanunu'nun 94üncü veya Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 24üncü maddeleri hükümlerine göre ayrıca tevkifat yapılmayacaktır.

Anılan maddenin 5 numaralı bendinde, gelir sahibinin gerçek veya tüzel kişi ya da dar veya tam mükellef olması, vergi mükellefiyeti bulunup bulunmaması, vergiden muaf olup olmaması ve elde edilen kazancın vergiden istisna olup olmaması yapılacak tevkifatı etkilemeyeceği hüküm altına alınmıştır.

5281 sayılı Kanun ile yürürlüğe giren ve 5436 sayılı Kanun ile bazı değişiklikler yapılan yeni uygulama, gelişmiş ölkelerden gelişmekte olan ölkelere fon akışı ve mayıs ayı başı itibariyle yükselmeye devam eden \$ dolayısı ile hükümeti Haziran 2006'da revizyon yapmaya yöneltmiş olup Hükümet 22 Haziran 2006 tarihinde 9 maddelik revizyon paketini kamuoyuna sunmuş bulunmaktadır.

Maliye Bakanı Kemal Unakıtan'ın basın toplantısında açıkladığı, finansal araçların vergilemesiyle ilgili mali sistemde "revizyon niteliğinde" yapılması planlanan "9 Maddelik" değişiklikler şöyle:²¹

1- Ölkede yerleşik olmayan dar mükellef gerçek kişi ve kurumların, diğer bir ifadeyle yurtdışında yerleşik yatırımcıların, vergilemesinde AB uygulamaları çerçevesinde mukimlik ilkesi esas almaya başlanacak. Buna göre yurtdışı yerleşiklerin finansal araçlardan, Türkiye'de elde ettikleri kazanç ve iratlara uygulanacak stopaj oranının

²¹ 22 Haziran 2006, Yeni Şafak Gazetesi, <http://www.yenisafak.com.tr/9238.html>

sıfıra indirilmesi kararlaştırıldı. Bir başka deyişle artık bu yatırımcılardan stopaj yapılmayacağı gibi, bunlar açısından beyanname verilmesi de söz konusu olmayacak.

2- Stopaj sisteminin dışındaki Eurobondlar'da, bu uygulama aynen devam edecek. Ayrıca, yurtdışında yerleşik yatırımcılar, bakımından Eurobondların yurtiçinde yerleşik yatırımcılara satılmasından elde edilen kazançlar için beyanname verilmeyecek.

3- Yurtiçinde yerleşik yatırımcılar bakımından da stopaj oranının yeniden düzenlenmesi kararlaştırıldı. Bunun için yasa maddesiyle Bakanlar Kurulu'ndan yetki alınması öngörülüyor. Bu yetki çerçevesinde stopaj oranı: Devlet iç borçlanma senetlerinden elde edilen gelirler için yüzde 10, Özel sektör tarafından ihraç edilen borçlanma senetlerinden yüzde 10, Hisse senetlerinin alım satımından elde edilen kazançlar için yüzde 10 olarak değiştirilecek.

4- Yatırım fon ve ortaklıklarının vergilenmesinde mevcut sistem değiştirilecek. Yeni sistemde, fon ve ortaklık bünyesinde vergileme yerine, yatırımcılar nezdinde yüzde 10 oranında stopaj yapılacaktır.

5- Hisse senetlerindeki uygulamaya paralel, portföyünün en az yüzde 51'i İMKB'de işlem gören hisse senetlerinden oluşan fonların katılma belgelerinde, bir yıldan daha fazla süreyle elde tutulanlar için herhangi bir stopaj yapılmayacaktır.

6- Mevduat ve repoda eskiden olduğu gibi stopaj uygulaması yüzde 15 olarak devam edecek.

7- 1 Ocak 2006 tarihinden önce ihraç edilen devlet iç borçlanma senetlerinde, eski sistem aynen devam edecek.

8- 1 Ocak 2006 tarihinden sonra ihraç edilen devlet iç borçlanma senetleri ile bu tarihten sonra iktisap edilen diğer menkul kıymetlerden, bu kanunun yayımı tarihinden sonra elde edilen kazançlarda da yeni oranlar geçerli olacak.

9- Gerçek kişiler hariç, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden elde edilen kazançlar, 2006 yılı için stopaj kapsamı dışında bulunmakta iken, bu uygulama sürekli hale getiriliyor.

Yabancı yatırımcıyı teşvik etmek ve borsaya olumlu bir eğilim vermek için yapılan yenilenme yabancı yatırımcıları yerliler karşısında avantajlı bir konuma getirdiği gerekçesiyle, pek çok kişi tarafından “kapitülasyon” olarak görülerek eleştirilmiştir.

Ankara Sanayi Odası Başkanı Zafer Çağlayan²²:

“Bu pansuman tedavi olabilir. Öyle ya da böyle sıcak para Türkiye’den çıkacaktır. Sıcak para elini kolunu sallayarak gelir, çıkarken de acıtır. Yatırım ortamının iyileştirilmesi gerekir”

²² 23 Haziran 2006, Hürriyet Gazetesi

şeklinde görüş belirtmiştir.

Hürriyet Gazetesi yazarı Şükrü Kızılot ise konuyu başka bir yönüyle ele almış ve pek çok kişinin parasını “vergi cenneti” ülkelere çıkarıp, o ülkede kuracakları ya da kurulmuş olarak satın alacakları şirketler aracılığıyla, Türkiye’de bono, tahvil, eurobond ve borsa geliri elde edeceğini ve her iki ülkede de bir kuruş ya da \$ vergi ödemeyeceklerini savunmuştur.²³

Vergide atılan geri adım, Haziran 2006 itibariyle henüz etkisini gösterememiş olup, Hükümetin 10 yıl süreyle getirmiş olduğu stopaj uygulamasını, 10 ay bile uygulayamamış olması sarsıntılara sebep olmuştur.²⁴

1.2.2. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

Özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra önem kazanan, doğrudan yabancı sermaye yatırımları için, o tarihlerden itibaren, günün koşulları altında değişik tanımlamalar yapılmıştır.

1958 yılında, “tamamıyla ya da kısmen yabancılara ait olan şube ya da bayiinin inşası ya da geliştirilmesi” şeklinde tanımlanmıştır.²⁵

²³ 24 Haziran 2006, Hürriyet Gazetesi,
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=4638818&yazarid=82>

²⁴ İbid

²⁵ Thomas C. Shelling, “International Economics”; Boston, Allyn and Bacon Inc., 1958, s. 395

1983 yılında, “Doğrudan yatırım bir ülkede bir firmayı satın almak veya yeni kurulan bir firma için kuruluş sermayesini sağlamak veya mevcut bir firmanın sermayesini arttırmak yoluyla o ülkede bulunan firmalar tarafından diğer bir ülkede bulunan firmalara yapılan ve kendisiyle birlikte teknoloji, işletmecilik bilgisi ve yatırımcının kontrol yetkisini de beraberinde getiren yatırımdır.” şeklinde ayrıntılı bir tanım yapılmıştır.²⁶

1994 yılında, “... bir büyük firmanın(çok uluslu şirket) ana merkezinin bulunduğu yer dışındaki ülkelerde yeni bir şirket kurması veya var olan bir yerli firmayı satın alarak veya sermayesini artırarak kendine bağlı bir şirket durumuna getirmesi” doğrudan yabancı sermaye yatırımı olarak tanımlanmıştır.²⁷

17 Haziran 2003 tarih ve 4875 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Doğrudan Yabancı Yatırım Kanunu’nun 2/b bendi uyarınca ise doğrudan yabancı yatırım şu şekilde tanımlanmaktadır:

Yabancı yatırımcı tarafından,

1) Yurt dışından getirilen;

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nca alım satımı yapılan konvertibl para şeklinde nakit sermaye,
- Şirket menkul kıymetleri (devlet tahvilleri hariç),
- Makine ve teçhizat,

²⁶ Rıdvan Karluk, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları”, İTO Yayınları No: 13, İstanbul 1983, s.14

²⁷ Halil Seyidoğlu, “Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama”; Güzem Yayınları 10. Baskı, İstanbul 1994, s. 577

- Sınaî ve fikri mülkiyet hakları,

2) Yurt içinden sağlanan;

-Yeniden yatırımda kullanılan kar, hâsılat, para alacağı veya mali değeri olan yatırımla ilgili diğer haklar,

- Doğal kaynakların aranması ve çıkarılmasına ilişkin haklar, gibi iktisadi kıymetler aracılığıyla;

Yeni şirket kurmayı veya şube açmayı,

Menkul kıymet borsaları dışında hisse edinimi veya menkul kıymet borsalarından en az %10 hisse oranı ya da aynı oranda oy hakkı sağlayan edinimler yoluyla mevcut bir şirkete ortak olmayı, ifade etmektedir.

Buna göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımı, sermaye arzı fazla olan ekonomiden sermayesi az olan ekonomilere doğru, borsada işlem gören şirketlerin hisselerinin satın alınmasını ifade eden portföy yatırımları dışında kalan, sermaye akışı olarak tanımlanabilir.

“Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı” kavramında geçen “yabancı” kelimesi, bir ülkenin milli sınırları dışında olmayı, “yabancı sermaye” ise, bir ülkedeki mevcut sermaye stokuna, başka ülkenin sahipliğini ifade etmektedir. “Doğrudan” kelimesi, sermaye ile birlikte değişen ölçüde teknoloji, know-how, işletmecilik bilgisinin de ülkeye geldiğini açıklamaktadır. Doğrudan yatırımlar, sermaye ile birlikte teknoloji

ve işletmecilik bilgisini de beraberinde getirdiği için, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra önem kazanmaya başlamıştır.²⁸

1.2.2.1. DÜNYADA DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

İster gelişmiş ister gelişmekte olsun, bugün dünyadaki tüm ülkeler, kalkınmayı hızlandırmak ve rekabet üstünlüğü sağlamak için yabancı sermayeye ihtiyaç duymaktadırlar. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları aracılığı ile ülkeler ilave dış sermaye, yeni teknoloji, know-how, yeni yönetim becerisi, pazarlama katkısı, ihracat, üretim ve istihdam artışı sağlamayı amaçlamaktadırlar. Özellikle gelişmekte olan ülkeler yabancı sermayeyi ülkelerine çekerek, rekabet güçlerini artırmaya çalışmaktadırlar. Bir ülkenin yabancı sermaye yatırımını çekebilmesi için sadece dışa açık olması yetmemekte, devletin pek çok konuda yönlendirici ve teşvik edici politikaları olması gerekmektedir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını kendilerine çekmek isteyen ülkeler pek çok yeni düzenlemeler geliştirmektedirler. Aşağıdaki tabloda 1994-2004 yılları arasında yatırımlara yönelik yapılan ulusal düzenleyici değişikliklere yer verilmiştir.

²⁸ Rıdvan Karluk; "Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Etkisi"; Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye Semineri, TCMB İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, 2001, s. 100-101

Tablo 1.2.2.1.A: 1994-2004 yılları Arası Ulusal Düzenlemelerde Değişiklikler

<i>YILLAR</i>	<i>1994</i>	<i>1995</i>	<i>1996</i>	<i>1997</i>	<i>1998</i>	<i>1999</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>
Yatırım Rejiminde Değişikliğe Giden Ülkelerin Sayısı	49	64	65	76	60	63	69	71	70	82	102
Düzenleyici Değişikliklerin Sayısı	110	112	114	151	145	140	150	208	248	244	271
1)DYSY Lehine	108	106	98	135	136	131	147	194	236	220	235
2)DYSY Aleyhine	2	6	16	16	9	9	3	14	12	24	36

KAYNAK: UNCTAD, World Investment Report 2005, s 26

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları lehine değişiklik yapan ülkeler liberal veya piyasa fonksiyonlarını güçlendirmeyi amaçlamanın yanı sıra, teşvikleri artırmayı da hedeflemektedirler. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları aleyhine değişiklik yapan ülkeler ise kontrolü artırmayı ve teşvikleri azaltmayı hedeflemektedirler. 1994 yılında rejimlerinde değişiklik gösteren 49 ülke varken, bu rakam 2004 yılında en yüksek seviyesine ulaşarak 102 ülkeye yükselmiştir. 1994 yılında yatırım rejimini düzenleyici 110 değişiklik yapılmış iken, bu sayı 2004 yılında 271 değişikliğe çıkmış ve bu değişikliklerin 235 tanesi doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının lehine gerçekleşmiştir.

1980'li yıllarda ülke ekonomilerinin artan ölçüde dışa açılması, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi, özelleştirmenin yaygınlaşması ve firma birleşme ve devirlerine yönelik teşvik edici düzenlemeler yabancı sermaye yatırımlarının ivme kazanmasına katkıda bulunmuştur. 1980'li yılların sonunda Sovyetler Birliği'nin

dağılması ve Çin'in artan ölçüde dünya ekonomisi ile bütünleşme çabaları yabancı sermaye yatırımlarının hızlanmasını sağlamıştır.²⁹

TABLO 1.2.2.1.B: 1981-2004 Yılları Arası Gelişmiş Ülkelere Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Milyon \$ ve %)

Yıl	Bugünkü Döviz Kuru ve Fiyatlar	Değişim Yüzdesi	Sabit Döviz Kuru	Değişim yüzdesi
1981	45,9	-1,6	49,9	-10,7
1982	30,08	-30,6	30,9	-38
1983	32,9	3,6	30,06	-1,1
1984	40,6	23,2	35,5	16,1
1985	42,5	4,6	35,9	1,1
1986	70,1	65	70,5	96,4
1987	115,6	64,9	129,1	83,1
1988	133,6	15,6	158,5	22,7
1989	163,3	22,2	187,5	18,3
1990	172,1	5,4	206,4	10,1
1991	117,1	-32	141,2	-31,6
1992	112,6	-3,9	138,9	-1,6
1993	144	27,9	171,8	23,7
1994	151,8	5,4	183,5	6,8
1995	218,7	44,1	273,5	49,1
1996	234,9	7,4	281,7	3
1997	284	20,9	317,3	12,6
1998	503,9	77,4	525,6	65,7
1999	849,1	68,5	891,1	69,5
2000	1.134,30	33,6	1.134,30	27,3
2001	596,3	-47,4	555,1	-51,1
2002	547,8	-8,1	512	-7,8
2003	442,2	-19,3	451,1	-11,9
2004	380	-14,1	410,3	-9

KAYNAK: UNCTAD, World Investment Report 2005, s.5

²⁹ Yükseler Zafer, "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İş/Yatırım Ortamı İlişkisi", TCMB Yayınları, 2005, s 4

Tablodan, gelişmiş ülkelere yapılan yabancı sermaye yatırımlarının baz yılı olan 2000 yılında en yüksek seviyesine ulaştığı ve daha sonra hep düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir.

Gelişmiş ülkelere yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımları 2004 yılı içerisinde %14'lük bir düşüş göstererek, pek çok ülke ve bölgede ekonomik anlamda bir iyileşme olmasına rağmen 380 Milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. 2001-2003 yılları arası gerçekleşen belirgin düşüşten sonra, 2004 yılında gelişmiş ülkelere yapılan yatırımlar 2000 yılındaki doruk seviyesinin %30'u kadar gerçekleşebilmiştir. Düşüş özellikle Avrupa Birliği ülkelerinde görülmüştür. Avrupa Birliği'nin gelişmiş ülkelerine yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımları %36 oranında düşerek 1996 yılından beri en düşük seviyeye inmiştir. Bir önceki yıla göre %36 oranında yaşanan bu düşüşün %86'lık kısmı Danimarka, Almanya, Hollanda ve İsveç'te gerçekleşmiştir. Batı Avrupa'nın diğer gelişmiş ülkelerinde de %66'lık bir düşüş görülmüştür. Amerika Birleşik Devletleri'nde 2000 yılından beri ilk defa doğrudan yabancı sermaye yatırımları artmış ve 2003 yılındaki değerinin 3 katına ulaşmıştır. İngiltere'de de doğrudan yabancı sermaye yatırımları artmış ve 2003 yılındaki değerinin 4 katına ulaşmıştır.³⁰

Gelişmiş ülkelerin tersine gelişmekte olan ülkelere yapılan yatırımlar ise 2004 yılında %40 oranında artarak 233 Milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. 1997 yılından beri, en yüksek değerine ulaşarak, dünyada gerçekleşen doğrudan yabancı sermaye yatırımları içerisinde %36'lık paya ulaşmıştır. Gelişmekte olan ülkelere yapılan bu

³⁰ "World Investment Report 2005, Transnational Corporations and The Internationalization of R&D", United Nations New York and Geneva, 2005,s. 4-7

yatırımlar Çin, Hong Kong, Brezilya, Meksika ve Singapur üzerinde yoğunlaşmış ve bu 5 ülke %40'lık büyümenin %60'lık payını almışlardır.³¹

En az gelişmiş ülkelere yapılan yatırımlar 2004 yılında %3 oranında artmış ve bugüne kadarki en yüksek seviyesine ulaşarak 11 Milyon \$ seviyesinde gerçekleşmiştir ancak yine de bu ülkelere yapılan yatırımlar tüm dünyadaki yatırımların %2'sinden fazla gerçekleşmemiştir.³²

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, ev sahibi ülkelere ya yeni sanayi yatırımı yaparak girerler veyahut ev sahibi ülkede devir ve birleşme yoluna giderler.

³¹ İbid 7

³² İbid 7

TABLO 1.2.2.1.C: 1987-2004 Yılları Arası, 1 Milyar \$'ı Aşan Sınır Ötesi Birleşme ve Devralmalar

Yıl	Anlaşmaların Sayısı	Toplam Yüzdesi	Değer (Milyar \$)	Toplam Yüzdesi
1988	22	1,5	49,6	42,9
1989	26	1,2	59,5	42,4
1990	33	1,3	60,9	40,4
1991	7	0,2	20,4	25,2
1992	10	0,4	21,3	26,8
1993	14	0,5	23,5	28,3
1994	24	0,7	50,9	40,1
1995	36	0,8	80,4	43,1
1996	43	0,9	94	41,4
1997	64	1,3	129,2	42,4
1998	86	1,5	329,7	62
1999	114	1,6	522	68,1
2000	175	2,2	866,2	75,7
2001	113	1,9	378,1	63,7
2002	81	1,8	213,9	57,8
2003	56	1,2	141,1	47,5
2004	75	1,5	199,8	52,5

KAYNAK: UNCTAD; World Investment Report, 2005, s. 9

2000 yılı sınır ötesi birleşme ve devralmalar açısından bir patlama yılı olmuştur. 175 adet anlaşma yapılmış ve toplam 866,2 Milyar \$ değerinde birleşme ve devralma yaşanmıştır. 2000 yılından itibaren birleşme ve devralmalar gerilemeye başlamış, 2004 yılında tekrar toparlanma eğilimine girerek, 1997-1998 yıllarındaki değere yaklaşmışlardır.

Teknoloji bilgilerinin ve üretim teknolojisinin anahtar görevi gördüğü sanayilerde daha çok yeni sanayi yatırımı yoluna gidilmektedir. Özellikle, devralmaların

arkasındaki tutum, sermaye piyasalarının durumu, serbestleştirme, özelleştirme politikaları, bölgesel entegrasyon, kur riski ve mali araçların konumu birleşmelerde önemli rol oynar.³³

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, 2001 yılında küresel ekonomik yavaşlamanın etkisi ile 10 yıldan sonra ilk defa azalma eğilimi göstermiştir. 2001 yılında sonra 1 Milyar \$'ın üzerinde gerçekleşen sınır ötesi satın alma ve birleşme faaliyetleri hızlı bir gerileme yaşamış olmakla beraber, 2004 yılı itibariyle yeniden hareket kazanmıştır.

2004 yılında sınır ötesi devir ve birleşmeler %28 oranında artarak 381 Milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. 2004 yılındaki en büyük devir ve birleşme bankacılık sektöründe 15,8 Milyon \$'lık işlem hacmiyle Birleşik Krallık ülkesinden Abbey National firmasının İspanyol firma Santander Central Hispano ile birleşmesi olmuştur.³⁴

2004 yılında gerek sayısal olarak gerekse de işlem hacmi olarak en büyük devir ve birleşmeler gelişmiş ülkeler arasında olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde, genellikle çok az ülkede bu işlemler teşvik görmekte, genelinde ise kısıtlamalar devam etmektedir. Sınır ötesi devir ve birleşmelerde en büyük işlemler Çin ve Hindistan'da gerçekleşmiştir. Çin ilk defa sınır ötesi devir ve birleşmelerde büyük hedef ülke haline gelmiştir.³⁵

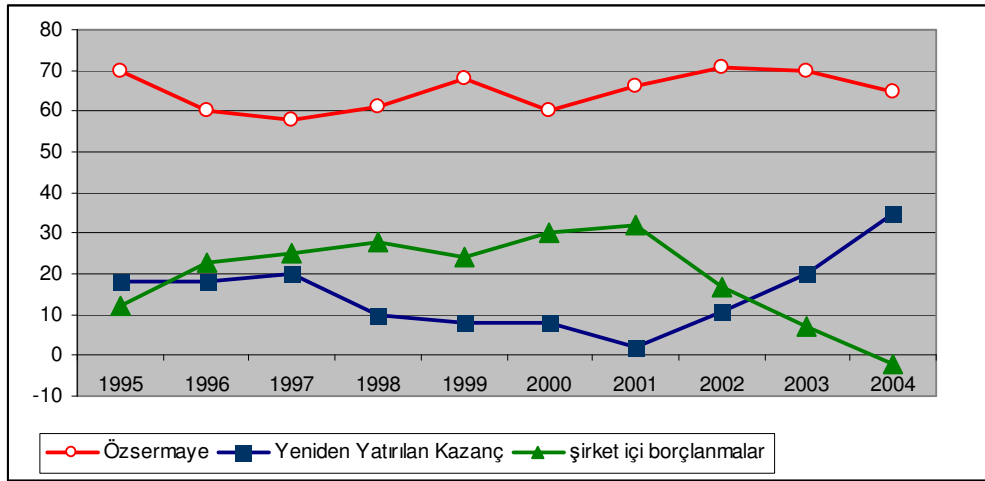
³³ İbid 9

³⁴ İbid 9

³⁵ İbid 9

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının 3 finansman bileşeni olduğu kabul edilmektedir. Bunlar sırasıyla, öz sermaye, yeniden yatırılan kazanç ve şirket içi borçlanmalardır. Aşağıda bulunan grafik, IMF'nin Haziran 2005 tarihli "Ödemeler Dengesi İstatistikleri" CD-Rom'u kullanılarak Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) tarafından hazırlanmıştır. Grafik hazırlanırken, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının 3 bileşenini de içeren ülkeler seçilmiştir. Söz konusu ülkeler tüm dünyadaki toplam doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının %87'sini karşılamaktadır.

TABLO 1.2.2.1.D: 1995-2004 Yılları Arası Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Bileşenlerinin Yüzdeleri

KAYNAK: UNCTAD; *World Investment Report, 2005, s. 10*

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının finansmanının en önemli bileşeni grafikte de görüldüğü üzere öz sermayedir. Öz sermaye yatırımlarının 1995-2004 yılları arasında toplam akımların içindeki payı %58 ile %71 arasında bir seyir göstermiştir. Şirket içi borçlanmalar ve yeniden yatırılan kazanç aynı istikrarlılığı

gösterememiştir. 2001 yılında yeniden yatırılan kazancın doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının finansmanında kullanılma oranı %2 seviyelerine düşmüştür, 2004 yılı sonunda ise bu rakam %40'lara kadar yükselmiştir. Şirket içi borçlanmaların oranı ise 2001 yılından itibaren sürekli olarak bir düşüş eğilimi göstermektedir.

Yabancı sermaye yatırımlarının finansmanında en büyük payı gösteren öz sermaye ise, ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. 1995-2004 yılları arasında, toplam içerisinde öz sermayenin finansman payı Amerika'da %85, Almanya'da %78 olarak gerçekleşmekte iken, Finlandiya, Norveç, İsviçre ve İngiltere'de %50 ile %78 arasında değişmekte, ayrıca İrlanda ve Hollanda'da sırasıyla %23 ve %35 olarak gerçekleşmektedir. Öz sermaye finansmanı geliştirmekte olan ülkeler içerisinde de 1999-2003 yılları arasında %49 ile %67 arasında bir paya sahip iken, 2004 yılında %29'lara gerilemektedir.³⁶

1995-2004 yılları arasında geliştirmekte olan ülkelerde yeniden yatırılan kazanç finansmanının ortalama %30'larda olduğu görülmektedir. Söz konusu oran 2003 yılına gelindiğinde ise %36'ya çıkmıştır.³⁷

UNCTAD'ın istatistikler sayfasından alınan verilere göre, 2003 yılında her bir bileşende en yüksek yatırımın gerçekleştiği 20 ülkenin sıralaması ve gerçekleşen yatırım rakamı aşağıdaki gibidir.

³⁶ İbid 10-11

³⁷ İbid 5

TABLO 1.2.2.1.E: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Finansman Bileşenleri

Sıra	ÖZSERMAYE		YENİDEN YATIRILABİLİR KAZANÇ		ŞİRKET İÇİ BORÇLANMALAR	
	ÜLKE	MİLYON \$	ÜLKE	MİLYON \$	ÜLKE	MİLYON \$
1	ABD	87	İrlanda	19,4	Fransa	27,7
2	Lüksemburg	80,9	Hong Kong, Çin	16	İspanya	14,2
3	Almanya	45,7	İngiltere	12,2	İtalya	8,8
4	Çin	37,4	Çin	7,2	Lüksemburg	6,4
5	Belçika	26,2	Rusya	7,1	Belçika	5,9
6	Fransa	17	Kanada	6,7	Meksika	5,8
7	Hollanda	14,6	Avustralya	5,7	İsviçre	5,3
8	İspanya	13	Hollanda	5,2	İsveç	3,2
9	Brezilya	9,3	İtalya	4,8	Angola	2,8
10	İsviçre	8,3	Lüksemburg	3,7	Rusya	2,8
11	Portekiz	7,7	İsviçre	2,9	İngiltere	2,8
12	Japonya	7,6	Malezya	2,8	Çin	2,5
13	İzlanda	6	Meksika	2,3	Yeni Zelanda	2,3
14	İngiltere	5,4	Finlandiya	2,3	İrlanda	1,5
15	Polonya	4,6	Çek Cumhuriyeti	2,2	Norveç	1,4
16	Avusturya	4,4	Macaristan	2,1	Avusturya	1,3
17	Tayland	4,1	Şile	1,9	Ekvator	1,3
18	Azerbaycan	3,3	Nijerya	1,9	Venezüella	1,2
19	Arjantin	3	İspanya	1,9	Çad	1
20	İsrail	2,9	Hindistan	1,8	Kazakistan	0,9

KAYNAK: UNCTAD; *World Investment Report, 2005, s. 12*

İster gelişmiş ister gelişmekte olsun, kalkınmayı hızlandırıcı etkisi ve sağladığı rekabet üstünlüğü açısından etkileri azımsanamayacak olan doğrudan yabancı sermaye yatırımları neredeyse tüm dünya üzerinde görülebilmektedir, ancak yinede eşit bir dağılım söz konusu değildir. Gerek yatırımın yapılacağı ülke konusunda gerekse de yatırım yapan ülkeler konusunda gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında göze çarpacak farklılıklar söz konusudur.

TABLO 1.2.2.1.F: 2002-2004 Yılları Arasında Dünya'da Elde Edilen ve Dışarı Gerçekleştirilen DYSY Payı

	Elde Edilen			Dışarı Gerçekleştirilen		
	2002	2003	2004	2002	2003	2004
Gelişmiş Ülkeler	76,49	69,9	58,63	91,98	93,58	87,28
Diğerleri	23,51	30,1	41,37	8,02	6,42	12,72
Toplam	100	100	100	100	100	100

KAYNAK: UNCTAD, *World Investment Report 2005*

2002 yılında doğrudan yabancı sermaye yatırımları, gelişmiş ülkeleri diğer ülkelere oranla daha fazla tercih ederken, bu yüzdenin yıllar itibariyle azalma eğilimi gösterdiği tablodan açıkça görülmektedir. Ancak bununla birlikte gelişmiş ülkelerin de ülkeleri dışına yatırım yapma eğilimlerinin de azaldığı görülmektedir.

TABLO 1.2.2.1.G: 2002-2004 Yılları Arasında Gelişmiş Ülkelerden AB ve ABD'de Elde Edilen ve Dışarı Gerçekleştirilen DYSY Payı

	Elde Edilen			Dışarı Gerçekleştirilen		
	2002	2003	2004	2002	2003	2004
AB	58,71	53,5	33,39	58,96	60,36	38,32
ABD	9,96	8,98	14,79	20,69	19,36	31,4
Toplam	100	100	100	100	100	100

KAYNAK: UNCTAD, *World Investment Report 2005*

Dünya'nın en büyük yatırım ithalat ve ihracatçısı Avrupa Birliği'dir. Ülke bazlı olarak bakıldığında ise, ABD birinci sıradadır. Elde edilen yabancı sermaye yatırımlarına bakıldığında AB'nin 2002 yılından itibaren hızlı bir düşüş yaşadığı gözlemlenmektedir. ABD ise elde ettiği yabancı sermaye payını artırmıştır.

Dışarı gerçekleştirilen doğrudan yabancı sermaye yatırımları açısından da durum aynı şekildedir. AB, 2002 yılında tüm dünyada yapılan yatırımların %58,96'sını gerçekleştirirken, bu oran 2004 yılında %38,32'ye gerilemiştir. ABD'nin tüm dünyada gerçekleştirdiği yatırımların payı ise yıllar itibariyle artış göstermektedir.

UNCTAD'ın 2005 yılı "Dünya Yatırım Raporu" na göre; dünyada gerçekleştirilen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında 1980'li yıllarda başlayan artış eğilimi 2004 yılında 2003 yılına oranla 15.547 milyon \$ artarak 648.146 milyon \$'a çıkmıştır. Daha çok sınır ötesi şirket birleşmeleri ve şirket satın almaları biçiminde gerçekleşen bu yatırımlar genelde gelişmiş ülkelerde yoğunlaşmaktadır. Bu raporla, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında en çok faydayı gelişmiş ülkelerin aldığı, gelişmiş ülkelere diğer gelişmiş ülkelere yapılan yatırımların az gelişmiş ülkelere yapılan yatırımlardan kat kat fazla olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Tablo 1.2.2.1.H.'den de görülebileceği üzere, gelişmiş ülkelere yapılan yatırımlar 2002 yılında tüm dünyada gerçekleşen yatırımların %76'sı oranındayken, 2004 yılında tüm dünyada yapılan yatırımların %59'u kadardır.

Gelişmekte olan ülkeler içerisinde Asya kıtası, en büyük payı almaktadır ve 2002 yılından 2004 yılına kadar gerçekleşen yatırımlar içerisinde payını %60 oranında artırmıştır.

Dünyada doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelişmiş ülkelerde yıllar itibariyle azaldığı görülmektedir. 2002 yılında gelişmiş ülkeler, doğrudan yabancı sermaye yatırım girişinin yaklaşık yüzde 77'sine sahip iken bu oran 2004 yılında yüzde 59'lara gerilemiştir. Dünyadaki doğrudan yabancı sermaye yatırımları gelişmekte olan ülkelere doğru kaymaktadır. Gelişmekte olan ülkelere yapılan yatırımlar yaklaşık yüzde 40'lık bir büyüme göstermiştir. Gelişmiş ülkeler içerisinde en fazla yatırım Avrupa Birliği ülkelerinden Lüksemburg'a yapılmaktadır. Üç yılın ortalamasına bakıldığında Lüksemburg yüzde 14'lük pay ile tüm ülkeler içerisinde en büyük yatırımları çekmektedir. Lüksemburg'u Amerika Birleşik Devletleri ve Çin izlemektedir.³⁸

³⁸ İbid 304-307

TABLO 1.2.2.1.H: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Girişleri (MİLYON \$)

	2002	2003	2004
DÜNYA	716.128	632.599	648.146
GELİŞMİŞ ÜLKELER	547.778	442.157	380.022
Avrupa	427.560	359.369	223.401
Avrupa Birliği	420.433	338.678	216.440
Diğer Gelişmiş Avrupa	7.127	20.691	6.961
Kuzey Amerika	92.838	63.183	102.152
Diğer Gelişmiş Ülkeler	27.379	19.604	54.469
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER	155.528	166.337	233.227
Afrika	12.994	18.005	18.090
Kuzey Afrika	3.872	5.262	5.270
Diğer Afrika	9.122	12.743	12.820
Latin Amerika ve Karayipler	50.492	46.908	67.526
Güney ve Merkez Amerika	45.359	37.906	57.437
Karayipler ve Diğer Amerika	5.133	9.002	10.089
Asya ve Okyanus	92.042	101.424	147.611
Asya	92.009	101.278	147.544
Okyanus	33	146	67
GÜNEY DOĞU AVRUPA VE BDT³⁹	12.822	24.106	34.897
Güney Doğu Avrupa	3.790	8.365	10.778
BDT	9.032	15.741	24.119

KAYNAK: UNCTAD, World Investment Report 2005,s. 304-307

2004 yılında tüm dünyadaki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yüzde 36'lık kısmı gelişmekte olan ülkelere yapılmıştır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları içerisinde en büyük artışı gösteren 10 ekonomiden 7'si gelişmekte olan veya geçiş dönemi ekonomileri olurken, en büyük 10 düşüş ise gelişmiş ülkelerde

³⁹ *Bağımsız Devletler Topluluğu*

gerçekleşmiştir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çeken ilk 10 ülke Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Çin, Lüksemburg, Avustralya, Belçika, Hong Kong, Fransa, İspanya ve Brezilya'dır.

2002 yılında doğrudan yatırım girişleri Asya'da 90 Milyar \$ iken bu rakam 2004 yılında 148 Milyar \$'a çıkmıştır. 2004 yılında Çin tüm dünya pazarının yaklaşık yüzde 9'una sahiptir. Çin'in önceki senelerdeki performansı göz önüne alındığında ciddi bir artış gözlemlenmektedir. 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne dâhil olan Çin, o güne kadar zaten hızlı büyümüş olan ekonomisine yeni bir ivme kazandırmıştır. Çin'in artan pazar payındaki en önemli etkenlerden biri ise en ucuz maliyetlerle üretim yapabilen ülke olmasıdır. Çin uzmanlarından Dr. Nicholas Lardy 2005 yılının Mart ayında bir dergiye verdiği röportajında, Çin'in 2004 yılında 1978 yılına göre ekonomisini 20 kat geliştirdiğini belirtmiştir. Lardy'e göre büyüme performansı 3 temele dayanmaktadır. Bunlardan ilki, Çin'in merkezi planlama anlayışını terk etmesi, yani serbest piyasa ekonomisini seçmesidir. İkinci olarak, Çin son 20 yılda ciddi yatırımlar yapmıştır. Son olarak ise Çin ekonomisinde kotalar ve ithalat izinleri bertaraf edilmiş durumdadır. Hükümetin ithalat üzerine koyduğu vergi oranı %10'un altındadır. Bugün Çin, dünyanın en büyük ithalatçısıdır.⁴⁰

Tablo 1.2.2.1.I' dan da görüldüğü üzere Hong Kong'a yapılan yabancı sermaye yatırımları 2004 yılında yaklaşık 2,5 kat artarak 34 Milyar \$ olarak gerçekleşmiştir.

⁴⁰ Lardy Dr. Nicholas, "Çin'le Rekabet Yolu Mal Satmaktan Geçiyor", Capital Dergisi, 2005 Mart

Latin Amerika ülkelerinde genel olarak 2004 yılında 1,5 katlık bir büyüme gözlenmektedir. Brezilya doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çeken ilk 10 ülke arasında bulunan tek Latin Amerika ülkesidir.

Gelişmekte olan ülkeler arasında bulunan Türkiye, 2004 yılında yaklaşık 2,7 Milyar \$ doğrudan yabancı sermaye tutarı ile listede 35inci sırada yer almaktadır. 2003 yılında 1,6 Milyar \$ ile 57inci sırada bulunan Türkiye böylelikle 22 basamak ilerlemiş oldu.

TABLO 1.2.2.1.I: Gelişmekte Olan Ülkelerde Uluslararası Sermaye Girişleri (Milyon \$)

	2002	Yüzde	2003	Yüzde	2004	Yüzde
Afrika	12.993	1,81	18.005	2,85	18.090	2,79
Nijerya	2.040	0,28	2.171	0,34	2.127	0,33
Angola	1.672	0,23	3.505	0,55	2.048	0,32
Latin Amerika ve Karayipler	50.492	7,05	46.907	7,41	67.526	10,42
Brezilya	16.590	2,32	10.144	1,6	18.166	2,8
Şile	2.550	0,36	4.385	0,69	7.603	1,17
Meksika	15.129	2,11	11.373	1,8	16.602	2,56
Asya	92.009	12,85	101.278	16,01	147.545	22,76
Türkiye	1.063	0,15	1.753	0,28	2.733	0,42
Çin	52.743	7,37	53.505	8,46	60.630	9,35
Hong Kong	9.682	1,35	13.624	2,15	34.035	5,25
Singapur	5.822	0,81	9.331	1,48	16.060	2,48
DÜNYA	716.125	100	632.597	100	648.146	100

KAYNAK: World Investment Report 2005, Ek Tablo B.1. sf 303

Bununla birlikte, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını önemli bir finansman kaynağı olarak gören ülkeler, ekonomilerini uluslararası yatırımlara açmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde 2002 yılından itibaren artan oranlı bir trend izlenmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler dışarı gerçekleştirdikleri doğrudan

yabancı sermaye yatırımlarının miktarını neredeyse ikiye katlamış durumdadırlar. Dünya üzerinde gerçekleşen yatırımların %87'si gelişmiş ülkeler tarafından gerçekleştirilmektedir. Avrupa'nın dışarıya gerçekleştirdiği yatırımlar düşüş eğilimi göstermekte olup, Kuzey Amerika yatırımlarını neredeyse iki kat oranında artırmıştır. Amerika Birleşik Devletleri son üç yılda ortalama 160 Milyar \$ doğrudan yabancı sermaye yatırımı gerçekleştirerek tüm dünyanın yaklaşık yüzde 24'lük payını almıştır. Amerika Birleşik Devletlerini, Lüksemburg ve İngiltere izlemektedir. Lüksemburg'un dışarı gerçekleştirdiği yatırımlar 2002 yılından itibaren düşüş göstermektedir. 2002 yılında 126 Milyar \$ seviyelerinde olan yatırımlar 2004 yılında 60 Milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. İngiltere'de ise yıllar itibariyle artış gözlemlenmektedir.

TABLO 1.2.2.1.J: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Çıktıları
(MİLYON \$)

	2002	2003	2004
DÜNYA	652.179	616.921	730.258
GELİŞMİŞ ÜLKELER	599.895	577.323	637.360
Avrupa	396.868	390.021	309.498
Avrupa Birliği	384.549	372.400	279.830
Diğer Gelişmiş Avrupa	12.319	17.621	29.668
Kuzey Amerika	161.704	140.859	276.747
Diğer Gelişmiş Ülkeler	41.323	46.443	51.115
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER	47.774	29.015	83.191
Afrika	426	1.214	2.824
Kuzey Afrika	22	115	514
Diğer Afrika	404	1.099	2.310
Latin Amerika ve Karayipler	11.350	10.562	10.943
Güney ve Merkez Amerika	7.039	9.887	14.381
Karayipler ve Diğer Amerika	4.311	675	-3.438
Asya ve Okyanus	35.998	17.239	69.424
Asya	35.993	17.231	69.423
Okyanus	5	8	1
GÜNEY DOĞU AVRUPA VE BDT	4.510	10.583	9.707
Güney Doğu Avrupa	589	140	158
BDT	3.921	10.443	9.549

KAYNAK: World Investment Report 2005, Ek Tablo B.1. sf 303

1.2.2.2. TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

Orta ve Doğu Avrupa, Balkanlar ve Karadeniz'in en büyük ülkelerinden birisi Türkiye'dir. Avrupa Birliği'nin en büyük ticaret ortaklarından birisidir ve dünyanın

en büyük gelişmekte olan piyasalarından birine sahiptir. Türkiye yabancı sermayedarlara pek çok avantajı bir arada sunmaktadır. Örneğın yaklaşık 72 milyon nüfusu dolayısıyla düşük maliyetli işgücü, Avrupa-Orta Asya ve Yakın Doğu ülkelerine bölgesel yakınlık, liberal ve dışa açık mevzuat, modern bir altyapı gibi. Tüm olumlu faktörlere rağmen, Türkiye'nin küresel doğrudan yatırımlardan aldığı pay birçok ülkenin çok gerisinde kalmıştır.

Dünyada globalleşme süreci öncesinde yeterince önemsenmeyen doğrudan yabancı sermaye, ekonomi ve ticarete liberalleşme eğilimlerinin hızlanması ile gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ilgi odağı haline gelmiştir. Globalleşme süreci sonunda önemli bir yer edinen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından her ülke olduğu gibi ülkemizde faydalanmaya çalışmaktadır. Bu kapsamda ekonominin büyümesi, yatırımların artması, uluslararası piyasalarda rekabet gücünün artırılması, teknolojik gelişmenin sağlanması ve istihdamı artırmak konularında son yıllarda önemli adımlar atılmaktadır.

Pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de, en etkili dış kaynak olarak, borç alma yerine doğrudan yabancı sermaye yatırımları gözükmektedir. Sürekli ve sağlıklı bir büyüme trendinin devam ettirilebilmesi için yabancı sermaye stoku bakımından ülkemizin diğer gelişmekte olan ülkeler düzeyine ulaşılması doğrudan yabancı sermayeli yatırımların gayri safi milli hâsıladaki payının artması gerekir.

TABLO 1.2.2.2.A: DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR (FİİLİ GİRİŞLER) *

(Milyon \$)

			1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Ocak 2006	Şubat 2006	Mart 2006	Nisan 2006	Mayıs 2006	Haziran 2006	Ocak- Haziran 2006
Doğrudan Yabancı Yatırımlar Toplam (Net)			885	722	805	940	783	982	3.352	1.137	1.752	2.883	9.805	405	303	345	501	6.719	555	8.828
Doğrudan Yabancı Sermaye	Sermaye (Net)		885	722	805	940	783	982	3.352	1.137	754	1.540	7.964	80	88	79	250	6.445	259	7.201
	Giriş		934	914	852	953	813	1.707	3.374	622	745	1.291	8.551	63	99	117	276	6.485	341	7.381
	Çıkış		-49	-192	-47	-13	-30	-725	-22	-5	-8	-100	-346	0	-25	-3	-32	-1	-1	-62
	Diğer Sermaye*		--	--	--	--	--	--	--	520	17	349	-241	17	14	-35	6	-39	-81	-118
Gayrimenkul (Net)			--	--	--	--	--	--	--	--	998	1.343	1.841	325	215	266	251	274	296	1.627

* Yabancı Sermayeli Firmaların Yabancı Ortaklarından Aldıkları Kredi Geçici Veriler (2006 Haziran itibariyle)
Kaynak / Source: T.C.Merkez Bankası

Tablo 1.2.2.2.A incelendiğinde yabancı sermayenin ülkemizde yaşanan ekonomik krizlerden ciddi olarak etkilendiği görülmektedir. 2001 yılında yaşanan kriz sonrasında doğrudan yabancı sermaye fiili girişinin yaklaşık 5 katı kadar gerilediği gözlemlenmektedir. Ülkeden çıkış yok denecek kadar az olmasına rağmen, ülkeye yabancı sermaye girişi de olmamıştır. Ekonomideki tutarsızlık ve istikrarsızlık yabancı sermayeyi ürkütmüştür. 2001 yılı krizinin etkileri yabancı sermayedarlar açısından 2 yıl kadar sürmüştür. 2004 yılına gelindiğinde 2003 yılında gerçekleşen yabancı sermaye fiili girişinin 2 katı kadar sermaye girişi gerçekleşmiştir. Söz konusu fiili giriş 2005 yılında yaklaşık olarak 7 kat artmıştır. 2006 yılı ilk 6 aylık geçici verilerinde ise neredeyse 2005 yılı toplam doğrudan yabancı sermaye yatırımların yakalandığı gözlemlenmektedir.

Tablo 1.2.2.2.B.'de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının hangi sektörlere üzerinde yoğunlaştığı gösterilmektedir.

Tablo 1.2.2.2.B: Doğrudan Yabancı Sermaye Girişlerinin Sektörlere Göre Dağılımı

Sektörler	2002	2003	2004*	2005*
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	41,80%	6,85%	5,54%	47,08%
İmalat Sanayi	17,68%	60,13%	13,49%	8,47%
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri	0,16%	0,27%	51,33%	39,73%
Toptan ve Perakende Ticaret,	14,31%	12,35%	8,27%	0,55%
Elektrik, Gaz ve Su	10,93%	11,54%	5,54%	0,05%
Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	13,50%	1,34%	2,89%	0,84%
Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	0,80%	3,09%	4,26%	0,88%
Madencilik ve Taşocakçılığı	0,32%	1,88%	6,02%	0,52%
İnşaat	0,48%	1,07%	1,85%	1,28%
Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	0,00%	0,81%	0,24%	0,13%
Oteller ve Lokantalar	0,00%	0,54%	0,08%	0,21%
Tarım, Avcılık ve Ormancılık	0,00%	0,13%	0,32%	0,06%
Eğitim Hizmetleri	0,00%	0,00%	0,00%	0,20%
Balıkçılık	0,00%	0,00%	0,16%	0,00%

* Geçici Veriler (2006 Ocak itibariyle)

KAYNAK: -Merkez Bankası

-http://www.hazine.gov.tr/TABLOLAR_site_13_03_06.xls

Doğrudan yabancı sermayenin Türkiye’de mali aracı kuruluşlarda yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşlar Birliği’nin 2004 yılı raporunda ortaklık yapısına göre aracı kuruluşlar belirtilmektedir.

TABLO 1.2.2.2.C: Ortaklık Yapısına Göre Aracı Kuruluşlar

	2003		2004	
	Banka	Aracı Kurum	Banka	Aracı Kurum
Özel	24	97	23	91
Yabancı	13	9	12	9
ÖZEL TOPLAM	37	106	35	100
Kamu	5	4	5	4
TMSF	2	7	3	8
KAMU TOPLAM	7	11	8	12
GENEL TOPLAM	44	117	43	112

KAYNAK: Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşlar Birliği

Ortaklık yapısına göre aracı kuruluşların verildiği tablodan da anlaşıldığı üzere yabancı banka ve aracı kuruluşların sayısı kamu ve TMSF'ye ait olan banka ve aracı kuruluşlardan daha fazladır. 2005 yılı içerisinde de pek çok Türk bankasına yabancı banka ve firmalardan talep gelmiş ve Türk bankalarının belirli yüzdeleri yabancı yatırımcılara satılmıştır. 03 Nisan 2006 tarihinde "Financial Times" gazetesi Türk bankacılık sektörünün yabancı yatırımcıların bir numaralı hedefi olduğunu yazmıştır.⁴¹

Tablo 1.2.2.2.B'de ikinci sırada yer alan imalat sanayi kendi içinde alt dallara ayrılmaktadır. Bunlar;

- Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı
- Tekstil Ürünleri İmalatı

⁴¹ www.ntvmsnbc.com/news/367342.asp

- Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı
- Makine ve Teçhizat İmalatı
- Elektrikli Optik Aletler İmalatı
- Motorlu Kara Taşıtı, Römork ve Yarı-Römork İmalatı

olarak sayılabilir. Söz konusu imalat türleri içerisinde gerek ikliminin ılıman oluşu gerekse de coğrafi koşulların uygunluğu dolayısıyla gıda ve içecek ürünlerinin imalatı yabancı yatırımcılara en cazip gelen imalat türüdür.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının hangi ülkelerden geldiği Tablo 1.2.2.2.D.'de gösterilmektedir. 2002 yılında yapılan 622 adet doğrudan yabancı sermaye yatırımının %83'ü AB üyesi ülkeler tarafından yapılmıştır. Kuzey, Güney, Orta Amerika ile Karayipler'in oluşturduğu Amerika kıtası ise özellikle 2004-2005 geçiş döneminde ülkemize gerçekleştirdiği yatırımları 36 kat artırmış ve 2005 yılında 3.513 adet doğrudan yabancı sermaye yatırımı gerçekleştirmiştir.

TABLO 1.2.2.2.D: Doğrudan Yabancı Sermaye Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı

Ülkeler	2002	2003	2004*	2005*
AB Ülkeleri	519	625	1.088	3.243
Amerika	9	58	97	3.513
Asya	70	60	60	1.671
Sınıflandırılmayan	24	2	0	1
Afrika Ülkeleri	0	0	0	3
Avustralya	0	0	0	1
Toplam	622	745	1.245	8.432

*Geçici Veriler (2006 Ocak itibarıyla)

Kaynak: -T.C. Merkez Bankası

-http://www.hazine.gov.tr/TABLolar_site_13_03_06.xls

Son 4 yılın ortalaması alındığında AB üyesi ülkeler içerisinde Hollanda ve İtalya'nın Türkiye'ye en fazla yatırım yapan ülkeler olduğu görülmektedir. 2005 yılında yatırım yapan ülkeler incelendiğinde Türkiye'ye gerçekleştirilen yatırımların %20'sinin İtalya kaynaklı olduğu görülmektedir.

Kuzey Amerika'da bulunan Amerika Birleşik Devletleri tüm dünyadan Türkiye'ye yapılan yatırımların son 4 yılda %17'sini gerçekleştirerek, ülkeler içerisinde sayıca en fazla yatırımı yapan ülke olmuştur.

1.2.3. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI İLE PORTFÖY YATIRIMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Yabancı sermaye, en temel tanımıyla yatırılabilir kaynakların kişi ve kuruluşlar tarafından bir başka ülkeye taşınmasıdır. Yabancı sermaye kullanan ülke açısından bir kredi özelliği taşır, söz konusu kredinin verimli alanlarda kullanılması ülkenin kalkınması anlamına gelir ki, bu da söz konusu ülke için kredibilitenin artması anlamına gelmektedir. Ekonomideki anlatımıyla arzın yoğun olduğu bölgeden, talebin yoğun olduğu bölgeye sermaye hareketi yani yabancı sermaye transferi iki şekilde gerçekleştirilebilir, bunlardan ilki portföy yatırımı, ikincisi ise doğrudan yabancı sermaye yatırımıdır.

Gerek portföy yatırımları gerekse de yabancı sermaye yatırımları, sermaye akışı olarak tanımlansa da aralarında önemli farklar vardır. Yabancı sermaye yatırımı

olarak kurulan şirket, ana merkezindeki şirketin denetimi altındadır. Çoğunlukla ana merkezdeki şirketin üst yönetiminden bir ya da birkaç yönetici, yeni kurulan yatırımı yönetmek üzere atanır. Oysaki portföy yatırımlarında, bir yabancı, yatırım yapılan ülkedeki şirketin hisse senetlerini alıp satarken, hisselerini aldığı şirketin doğrudan yönetimine katılamaz. İşte bu nedenle portföy yatırımlarının başında “doğrudan” kelimesi yer almamaktadır. Portföy yatırımlarında, hisselerine para yatırılan şirkete, finansman sağlamış olur, ancak yönetim eskisi gibi devam eder.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında, yatırım yapılan ülkeye sermaye akışı yanında; teknoloji, know-how, işletmecilik bilgisinin de transferi yapılmaktadır. Portföy yatırımlarında ise, ülkeye yapılan tek yatırım, parasal anlamdadır.

IIF tarafından 2005 yılında yayımlanan “Gelişmekte Olan Ülkelere Sermaye Akışı Raporu’nda, 2004 yılında gelişmekte olan ülkelere giren özel sermayenin 130 Milyar \$’ının doğrudan yabancı yatırımlar, 35 Milyar \$’ının da portföy yatırımı olarak girdiği belirtilmektedir. Söz konusu rakamlar göz önüne alındığında, tüm dünyada, doğrudan yabancı yatırımlarının, portföy yatırımlarından çok daha etkin olduğu söylenebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYEYE SAĞLANAN TEŞVİKLER

2.1. TEŞVİK NEDİR VE NEDEN VERİLİR?

Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde, büyümenin ve ödemeler dengesinin sağlanmasının, istihdamın artırılmasının ve bunun yanında belirlenen sosyal, kültürel ve politik hedeflere ulaşabilmesinin bir gerekliliği olarak devlet müdahalelerde bulunmaktadır. İster gelişmiş ister gelişmekte olan ülkeler de olsun, devletin amacı elindeki mevcut sermaye ile gerekli yatırımları gerçekleştirmektir. Ancak belirlenen, sosyal, kültürel ve politik hedeflere ulaşabilmek için gerekli olan mal ve hizmetlerin tümünü sağlayacak yatırımlarda devlet yetersiz kalır ve müdahalelerde bulunur. Devletin başvurduğu en önemli kaynak ise teşviklerdir.

Teşvik, Arapça sevk kökünden türemiş olup, şevk verme, cesaretlendirme, gayrete getirme ve kışkırtma anlamına gelmektedir. Teşvik, belirli ekonomik faaliyetlerin diğerlerine oranla daha fazla ve daha hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla, kamu tarafından çeşitli yöntemlerle verilen maddi ve/veya gayri maddi destek, yardım ve özendirme olarak tanımlanabilir.⁴²

⁴² Ahmet İncekara, “Türkiye’de Teşvik Sistemi: Genel Değerlendirme”, İstanbul, İTO, Yayın No:1995-10, 1995, s.9.

Teşvikler gelişmekte olan ÷lkelerde i piyasasının büyümesinde, dış piyasalarda rekabet gücünün artmasında ve dolayısıyla ihracat gücünün artmasında, bölgesel dengesizliklerin azaltılmasında ve refah düzeyinin artmasında önemli bir yere sahiptir. Yatırım ve kaynak kıtlığı, kurumsallaşma yetersizliğı, doğal kaynaklardan yeterli düzeyde faydalanılamaması, girişimcilerin eğitim yetersizliğı gibi nedenlerde özellikle ÷lkemiz gibi gelişmekte olan ÷lkelerde ise teşvikler ekonominin temelinde oturmaktadır.

Gelişmiş ÷lkeler ise, kaynakların daha iyi kullanılmasında, verimliliğin artmasında ve işsizlik oranının minimumda tutulmasında teşviklere ihtiyaç duymaktadır.

İster gelişmiş, ister gelişmekte olan ÷lkelerde olsun, teşvikler gerçekleştirilmesi zor yatırımların gerçekleştirilebilmeleri için, yatırımcısına önceden veya sonradan verilen ödüllerdir. ÷lkeler, kaynaklarına, coğrafi konumlarına, gelişmişlik düzeylerine, politik durumlarına göre yatırım stratejileri belirlemektedir. Teşviklerin esası, ekonominin büyümesi için yapıılıyor olmasıdır.

Bir yatırım malının ithali esnasında ekstra pek çok yük mevcut olup, yatırım kararı üzerinde etkisi büyüktür. Örnek: Gümrük vergileri, fon, resim-harç, taşıma masrafları gibi.

Zaman kaybı dolayısıyla, sermayeden bir getiri elde edilememektedir. Ayrıca enflasyonist ortamlarda, beklenenin üzerinde bir maliyete katlanılmak zorunda kalınabilir.

Bölgelerarası gelişmişlik farkları kendi kendine kapanabilir bir mekanizma değildir.

Dış pazarlara yönelik uygun maliyette ve standartta mal üretimi gerçekleştirilip pazarlanmalıdır. Uluslararası rekabet koşulları içerisinde ezilmemek için, dış piyasalara yönelik malların özel teşviklere tabi tutulması bir zorunluluktur.

İstihdamın artırılması yatırımlara bağlıdır. Yatırımlar, kendileri dışında yan istihdam alanlarını da çoğaltırlar. Vatandaşına iş bulmaktan sorumlu olan devlet için, yatırımları teşvik etmek doğal bir zorunluluktur.

Kentsel ekonomik gelişim sürecinde teşviklerin üç aşamadan geçtiğini söyleyebiliriz.

Bunlar:⁴³

1940'lı yıllarda üretim maliyetlerinin azaltılmasına yönelik, düşük maliyetli krediler, emlak vergisi indirimleri ve ucuz arazi tahsisleri gibi politikaların olduğu birinci aşama,

1970'li yıllarda başlayan 1980'lere kadar devam eden, teşviklerin sosyal maliyetinin beklenen faydasının üzerine çıkmaya başlaması ve verilen vergisel avantajlara rağmen beklenen yatırımların yetersiz olması nedeniyle teşvik tedbirlerinin küçük ve orta ölçekli kuruluşların yaratılması veya genişletilmesi üzerinde odaklanmış olan ikinci aşama,

⁴³ Celal Küçüker, "Teşvik Teorisi: Ekonomi Argümanlar ve Endüstri Politikaları", Ankara, Türkiye Ekonomi Kurumu, 2000, s. 135-136

1980'lerin sonlarında ortaya çıkan, rekabetçilik üzerine odaklanmış “esnek üretim” anlayışı ile bütünleştirici ana firmanın yerel üretim ağı içinde yer alan küçük firmaların yeni teknoloji ve nitelikli işgücünü daha etkin bir organizasyon içinde rekabet, işbirliği, karşılıklı güven ve dayanışma içinde kullanan bir stratejinin teşvik politikalarının oluşturduğu üçüncü aşamadır.

2.2. TEŞVİKLERİN AMAÇLARI

Ülkeler ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamak, sanayileşme ve teknolojik gelişmeyi yakalamak, bölgesel kalkınma yaratabilmek, istihdamı artırmak ve elinde bulundurduğu kıt kaynakların en verimli şekilde dağılabilmesi sağlayabilmek için teşviklere ihtiyaç duyarlar.

2.2.1. Ekonomik ve Sosyal Kalkınmayı Sağlamak

Refah düzeyinin sağlanması bir ülkede ekonomik ve sosyal kalkınmaya bağlıdır. Özellikle az gelişmiş ülkelerde, fert başına düşen milli hasılanın az olması, nüfusun büyük bir kısmının ya hiç ya da çok az tasarrufta bulunması, kredi mekanizmasının ilikelliği gibi ekonomik sorunlarla ve orta sınıfın yok denecek kadar az olması, eğitim düzeyinin düşük olması, teknik üretim kadrosunun yetersiz olması, yüksek doğum oranı gibi sosyal sorunlarla karşılaşmaktadır.⁴⁴

⁴⁴ Vural Savaş, “Kalkınma Ekonomisi”, AR Basım Yayın ve Dağıtım, İstanbul 1982, s.15-16

Az gelişmiş ülkelere yapılacak yatırımlarda, lüks tüketim mallarından ziyada örneğin konut sektörüne yatırım yapmak gerekmektedir. Sürekli gelişen bir nüfusa sahip olan söz konusu ülkelerin konut açığı olacağı kesindir.

2.2.2. Sanayileşme ve Teknolojik Gelişmeyi Sağlamak

Sanayi kesiminin geliştirilmesi, sanayinin ekonomik faaliyetler içindeki yerinin artırılması, sanayiye dayalı olarak iktisadi kalkınmanın gerçekleştirilmesi demektir. Bu sektörün teknolojik gelişmeyi hızlandırıcı etkisi tarım kesiminden daha yüksektir⁴⁵. Bu nedenle genellikle az gelişmiş ekonomilerin temel hedeflerinden birisi sanayileşmeyi sağlamaktır. İktisadi büyümenin ve kalkınmanın en önemli faktörlerinden birisi de teknolojik gelişmenin sağlanması yani, yeni bir buluş, yeni bir yöntem, yeni bir süreç geliştirme gücüdür.

2.2.3. Bölgesel Kalkınmayı Sağlamak

Gelişmiş ekonomilerde dâhil pek çok ekonomide bölgesel kalkınmaya yönelik teşvikler uygulanmaktadır. Az gelişmiş ülkeler açısından ise bölgesel kalkınmanın sağlanması çok daha önemlidir. Özellikle sosyal, siyasal ve iktisadi fırsat eşitsizliklerinin yaşandığı ülkelerde ciddi kalkınma problemleri vardır. Bölgesel kalkınma bir ülkenin çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel kaynaklarının beraberce

⁴⁵ H.Seyidoğlu,1999, s.515

ve uyum içinde kullanabildiği noktada başlar. Genellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde, bölgesel olarak farklı teşvik uygulamaları mevcuttur. Bu sayede, bu bölgelere sermaye ve kaliteli iş gücü akışı sağlanmaya çalışılır.

2.2.4. İstihdamı Artırmak

İstihdam kelimesi çoğu ekonomide ilk akla işsizlik sorununu getirir. Özellikle nüfus artışının yoğun olduğu ve gerekli yatırımların yapılmadığı ülkelerde görülse de bugün çoğu gelişmiş ülkede bile işsizlik problemi yaşanabilmektedir. OECD'nin 2005 yılında yayımladığı istihdama ilişkin rapora göre Türkiye, OECD ülkeleri arasında beşinci yüksek işsizlik oranına sahip ülke konumundadır.⁴⁶ Ekonomik istikrarın vazgeçilmez politikalarından biri de işsizlik oranının minimumda tutulması ve bunun için gerekli emek yoğun yatırım projelerinin desteklenmesidir.

2.2.5. Kıt Kaynakların Verimli Dağılmasını Sağlamak

Bir ülkenin kaynakları kıttır ve kıt kaynaklar en verimli şekilde kullanılmalıdır. Ekonomide etkin olmayan kaynak kullanımı sosyal ve ekonomik anlamda bir daralma yaşatır. Tüm dünya kaynakları kıttır ancak insan ihtiyaçları sınırsızdır. Ülkeler bölge analizlerini en iyi şekilde yapmalı, bölgesel kalkınmayı geliştirmek için bölge imkânlarını kullanmalıdır.

⁴⁶ Hürriyet Gazetesi, 28 Haziran 2005,
<http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0..sid-4@nvid-597044.00.asp>

2.3 TEŞVİK ARAÇLARININ SINIFLANDIRILMASI

Teşvikler genel amaçlı teşvikler ve özel amaçlı teşvikler olarak sınıflandırılabilir. Genel amaçlı teşvikler, ekonominin genelini kapsayan ve sektör ayrımı yapmaksızın her sektör için aynı oranlarda uygulanan teşviklerdir. Belli sektörleri, bölgeleri veya firmaları diğerlerine göre avantajlı duruma getiren teşvikleri de özel amaçlı teşvikler olarak sınıflandırmak mümkündür.

2.3.1. ÖZEL AMAÇLI TEŞVİKLER:

Özel amaçlı teşvikler belli sektörleri, bölgeleri veya firmaları kapsamaktadır. Türkiye’de devletin bölgesel olarak kullandığı teşvikler aşağıdaki Kanun’lar ile düzenlenmiştir.

2.3.1.1. 4325 Sayılı Olağanüstü Hal Bölgesinde Ve Kalkınmada Öncelikli Yörelerde İstihdam Yaratılması Ve Yatırımların Teşvik Edilmesi İle 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun

23 Ocak 1998 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren kanunun amacı Olağanüstü Hal Bölgesinde ve Kalkınmada Öncelikli Yörelerde vergi teşvikleri uygulamak ve yatırımlara bedelsiz kamu arsa ve arazisi temin etmek suretiyle yatırımları ve istihdam imkânlarını artırmaktır.

Kanun ile getirilen vergi teşviklerinden Olağanüstü Hal Bölgesi ve mücavir alanına dâhil Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli ve Van İlleri ile Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığınca belirlenen fert başına Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla miktarları 1500 ABD \$'ı veya daha az ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca belirlenen sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi 0.5 ve daha düşük bulunan illerden Bakanlar Kurulu'nca 26 Ocak 1998 tarih ve 98/10551 sayılı Karar (3) ile belirlenen Adıyaman, Ağrı, Ardahan, Bayburt, Erzurum, Gümüşhane, Iğdır, Kars, Ordu, Şanlıurfa ve Yozgat illeri yararlanmaktadır.⁴⁷

Söz konusu illere 4325 sayılı Yasa ile aşağıdaki teşvikler sağlanmıştır:

- 1- Gelir ve kurumlar vergisi istisnası,
- 2- Gelir ve kurumlar vergisi indirimi,
- 3- Ücretlilerin gelir vergisi kesintilerinin ertelenmesi,
- 4- İşlemlerde vergi, resim, harç istisnası,
- 5- SSK primi işveren hisselerinin işverenlerce karşılanması,
- 6- Bedelsiz yatırım yeri tahsisi,

4325 sayılı Kanun; esas itibariyle kapsama dâhil illerde istihdamın ve yatırımların artırılması amacıyla arsa ve arazi temini de dâhil çok önemli teşvikleri içermektedir. Bu teşviklerden en önemlileri de vergisel teşviklerdir. Şöyle ki; 01 Ocak 1998-31 Aralık 2000 tarihleri arasında bu illerde yeni işe başlayan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, bu illerdeki iş yerlerinde fiilen ve sürekli olarak 10 ve daha fazla işçi

⁴⁷ Altar Ömer Arpacı, "Yatırım ve İstihdam Teşviğinde Son Durum-I", <http://www.nurettinkarakaya.com/yatirim4.htm>

çalıştırmaları şartıyla, bu işyerlerinden elde ettikleri kazançları işe başlama tarihinden itibaren 5 vergilendirme dönemi gelir ve kurumlar vergisinden istisna tutulmuştur. Örneğin; 1998 yılında Muş ilinde işe başlayan ve asgari 10 işçi çalıştıran bir gelir vergisi mükellefinin 31 Aralık 2002 takvim yılı sonuna kadar bu ilden elde ettiği kazancı gelir vergisinden istisna tutulmuştur. Buna müteakiben de 2007 yılı sonuna kadar yine kapsama dâhil illerde sağlanan kazanç %40-60 arasında değişen oranlarda istisna edilmektedir.⁴⁸

2.3.1.2. 5084 sayılı Yatırımların Ve İstihdamın Teşviki İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun

6 Şubat 2004 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 5084 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile bazı illerde vergi ve sigorta primi teşvikleri uygulamak, enerji desteği sağlamak ve yatırımlara bedelsiz arsa ve arazi temin etmek suretiyle yatırımları ve istihdam imkânlarını artırmak amaçlanmaktadır.

Kanun ile, 2001 yılı fert başına düşen geliri 1.500 Amerikan \$'ının altında bulunan 36 il, teşvik kapsamına alınmış ve bu illerde 01 Ekim 2003 tarihinden itibaren faaliyete geçecek yatırımlara, 2008 yılı sonuna kadar, çalıştırdıkları işçilerin ücretleri üzerinden hesaplanacak gelir vergisi stopajı ve sigorta primi işveren payının % 80-100'ünün Hazine tarafından karşılanması ve yine bu yatırımlara enerji desteği sağlanması ve bedelsiz yatırım yeri tahsis edilmesi hükme bağlanmıştır.

⁴⁸ Sami Kazıcı, "4325 Sayılı Yasa'ya Yeniden İşlerlik Kazandırılmalıdır", www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/2002113355.htm

5350 sayılı Kanunla, bu uygulamanın kapsamı Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca 2003 yılı için belirlenen sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre endeks değeri eksi olan illeri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Bu kapsamda teşviklerden faydalanabilecek olan illere ilişkin tabloya aşağıda yer verilmiştir.

TABLO 2.3.1.2.A: 5084 Sayılı Kanun Kapsamında Bulunan İller

Kırşehir	Osmaniye	Adıyaman	Sinop	Kahramanmaraş
Düzce	Kars	Giresun	Çankırı	Çorum
Van	Amasya	Siirt	Iğdır	Artvin
Uşak	Gümüşhane	Yozgat	Malatya	Kütahya
Ordu	Ardahan	Sivas	Erzurum	Trabzon
Hakkâri	Tokat	Bartın	Bingöl	Rize
Diyarbakır	Bayburt	Bitlis	Afyon	Elazığ
Şanlıurfa	Şırnak	Batman	Mardin	Karaman
Muş	Erzincan	Aksaray	Ağrı	Nevşehir
Kilis	Tunceli	Kastamonu	Niğde	

5084 sayılı Kanun ve devam eden gelişmeler ışığında yatırımların ve istihdamın teşvikine ilişkin olarak aşağıda yer verilen teşvikler sağlanmaktadır:

2.3.1.2.1. Gelir Vergisi Stopajı Teşviki

Yukarıda açıklamasına yer vermiş olduğumuz kapsamdaki illerde;

01 Nisan 2005 tarihinden itibaren yeni işe başlayan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, en az on işçi çalıştırmaları koşuluyla, bu iş yerlerinde çalıştırdıkları işçilerin,

01 Nisan 2005 tarihinden önce işe başlamış olan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, 01 Ocak 2005 tarihinden önce ilgili idareye vermiş oldukları en son aylık prim ve hizmet belgelerindeki işçi sayısının on kişi olması halinde, bu iş yerlerinde çalıştırılan toplam işçi sayısını geçmemek üzere, artırdıkları işçi sayısı ile mevcut işçilerden artırdıkları işçi sayısının iki katı kadar işçinin, ücretleri üzerinden hesaplanan gelir vergisinin; organize sanayi veya endüstri bölgelerinde kurulu iş yerleri için tamamı, diğer yerlerdeki iş yerleri için yüzde sekseni, verilecek muhtasar beyanname üzerinden tahakkuk eden vergiden terkin edilecektir. Terkin edilecek tutar, işçi sayısı ile asgari ücret üzerinden ödenmesi gereken gelir vergisinin çarpımı sonucu bulunacak değer üzerinden yukarıda belirtilen oranlara göre saptanan tutarı aşamayacaktır.

2.3.1.2.2. Sigorta Primi İşveren Paylarında Teşvik

Yukarıda açıklamasına yer vermiş olduğumuz kapsamdaki illerde;

01 Nisan 2005 tarihinden itibaren yeni işe başlayan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, en az on işçi çalıştırmaları koşuluyla, bu iş yerlerinde çalıştırdıkları işçilerin, 01 Nisan 2005 tarihinden önce işe başlamış olan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, 01 Ocak 2005 tarihinden önce ilgili idareye vermiş oldukları en son aylık prim ve hizmet belgelerindeki işçi sayısını en az yüzde yirmi oranında artırmaları ve çalıştırılan toplam işçi sayısının on kişi olması halinde, bu iş yerlerinde çalıştırılan toplam işçi sayısını geçmemek üzere, artırdıkları işçi sayısı ile mevcut işçilerden artırdıkları işçi sayısının iki katı kadar işçinin, prime esas kazançları üzerinden 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun 72 ve 73üncü maddeleri uyarınca hesaplanan sigorta primlerinin işveren hissesinin; organize sanayi veya endüstri bölgelerinde kurulu iş yerleri için tamamı, diğer yerlerdeki iş yerleri için yüzde sekseni Hazinece karşılanacaktır. Hazinece karşılanacak tutar, işçi sayısı ile Sosyal Sigortalar Kanununun 78inci maddesi uyarınca belirlenen prime esas kazanç alt sınırına göre hesaplanan işveren hissesi prim tutarının çarpımı sonucu bulunacak değer üzerinden, yukarıda belirtilen oranlara göre saptanan tutarı aşamayacaktır.

2.3.1.2.3. Bedelsiz Yatırım Yeri Tahsisi

Yukarıda yer vermiş olduğumuz kapsamdaki illerde en az on kişilik istihdam öngören yatırımlara girişen gerçek veya tüzel kişilere; Hazineye, katma bütçeli

kuruluşlara, belediyelere veya il özel idarelerine ait arazi veya arsaların mülkiyeti bedelsiz olarak devredilebilir. Ancak, organize sanayi veya endüstri bölgelerinde yer alabilecek yatırımlar için bu bölgelerde tahsis edilecek boş parsel bulunması şartı aranır. Devre konu taşınmaz üzerindeki kamuya ait bina ve müştemilâtı, Emlak Vergisi Kanunu'nun 29uncu maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi uyarınca binalar için arsa payı hariç hesaplanan vergi değeri üzerinden devredilir.

6831 sayılı Orman Kanununa tabi alanlar hariç olmak üzere, Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunması nedeniyle mülkiyeti devredilemeyen taşınmazlar üzerinde bedelsiz kullanma izni verilir.

2.3.1.2.4. Enerji Desteği

Yukarıda yer vermiş olduğumuz kapsamdaki illerde, 01 Nisan 2005 tarihinden itibaren faaliyete geçen, fiilen ve sürekli olarak; imalât sanayi alanında asgari on işçi çalıştıran işletmelerin, elektrik enerjisi giderlerinin %20'si Hazinece karşılanır. Bu orana asgari sayıdan sonraki her bir işçi için 0,5 puan eklenir. Hazinece karşılanacak oran, organize sanayi veya endüstri bölgelerinde faaliyette bulunan işletmeler için %50'yi, diğer alanlarda faaliyette bulunan işletmeler için %40'ı geçemez.

Bu Kanun kapsamındaki illerde 01 Nisan 2005 tarihinden önce yukarıdaki fıkrada belirtilen alanlarda faaliyete geçmiş olan işletmeler, asgarî on işçi çalıştıran işletmelerden fiilen ve sürekli olarak hayvancılık (su ürünleri yetiştiriciliği ve tavukçuluk dâhil), organik ve biyoteknolojik tarım, kültür mantarı yetiştiriciliği ve komposto, se-

racılık, sertifikalı tohumculuk ve soğuk hava deposu ile imalât sanayi, madencilik, turizm konaklama tesisi, eğitim veya sağlık alanlarında faaliyette bulunanların elektrik enerjisi giderlerinin yüzde yirmisi Hazinece karşılanır. Bundan sonraki her bir işçi için destek oranı 0,5 puan artırılır. Yararlanılabilecek destek oranı organize sanayi veya endüstri bölgesinde kurulu işletmeler için %50'yi, diğer alanlarda kurulu bulunan işletmeler için %40'ı geçemez.

2.3.1.3. 4737 sayılı Endüstri Bölgeleri Kanunu

09 Ocak 2002 tarihinde yabancı sermaye girişini kolaylaştırıcı bazı düzenlemeler getirmek üzere 4737 sayılı Endüstri Bölgeleri Kanunu kabul edilmiştir. Söz konusu Kanun'un 3. maddesinde amacı açıklanmıştır. Buna göre, ülke ekonomisinin gelişmesini ve teknoloji transferini sağlamak, üretim ve istihdamı artırmak, yatırımları teşvik etmek, yabancı sermaye girişini artırmak ve Türk işçilerinin tasarruflarını Türkiye'de yatırıma yönlendirmek amacıyla; Bakanlık, kurum ve kuruluşların başvurusuna istinaden veya re'sen yer seçimi yapmak suretiyle endüstri bölgelerinin kurulması önerisinde bulunabilir. Bununla birlikte, 01 Temmuz 2004 tarihli 5195 sayılı Kanun ile Endüstri Bölgeleri Kanunu'nda değişiklikler yapılmıştır.

Endüstri bölgelerinin kuruluşundaki ana hedef, yerli ve yabancı yatırımcı için bürokratik işlemlerin aşgariye indirilmesi, planı onaylı ve altyapısı hazır bölgelerde gerekli izin ve onaylarını en kısa sürede alarak faaliyete geçmelerinin, bu yolla ülke ekonomisine yararlı olmalarının sağlanmasıdır.

İlan edilmiş bir endüstri bölgesinde yatırım yapmak isteyen yatırımcıya, sabit yatırım tutarının % 0.5'i karşılığında irtifak hakkı tesis edilmekte, böylece yabancı yatırımcılar, yerli firmalarla ortaklık kurmalarına gerek kalmadan, Endüstri Bölgelerinde doğrudan yatırım yapabilmektedir.

2.3.1.4. 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu

12 Nisan 2000 tarihinde kabul edilen 4562 Sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu ile Organize Sanayi Bölgelerinin kuruluşunda ⁴⁹

- Sanayinin disipline edilmesi,
- Şehrin planlı gelişmesine katkıda bulunulması,
- Birbirini tamamlayıcı ve birbirinin yan ürününü teşvik eden sanayicilerin bir arada ve bir program dâhilinde üretim yapmalarıyla, üretimde verimliliğin ve kâr artışının sağlanması,
- Sanayinin az gelişmiş bölgelerde yaygınlaştırılması,
- Tarım alanlarının sanayide kullanılmasının disipline edilmesi,
- Sağlıklı, ucuz, güvenilir bir altyapı ve ortak sosyal tesisler kurulması,
- Müşterek arıtma tesisleri ile çevre kirliliğinin önlenmesi,
- Bölgelerin devlet gözetiminde, kendi organlarınca yönetiminin sağlanması,

temel hedef olarak belirlenmiştir.

⁴⁹ Hidayet Mat, "Endüstri Bölgeleri İle Organize Sanayi Bölgeleri Ve Serbest Bölgeler Arasındaki Farklılıklar", E-Yaklaşım, Temmuz 2004, Sayı:24

TABLO 2.3.1.4.A: Türkiye’de Bulunan Organize Sanayi Bölgeleri

BÖLGE ADI	2004 SONU İTİBARIYLA BİTENLER		2005 YILI YATIRIM PROGRAMINDA OLANLAR	
	ADET	ALAN (Ha)	ADET	ALAN (Ha)
MARMARA (11 İL)	13	4.082	14	3.003
EGE (8 İL)	11	3.012	21	3.769
AKDENİZ (8 İL)	10	2.453	7	1.203
İÇ ANADOLU (13 İL)	16	4.018	16	4.381
KARADENİZ (18 İL)	13	1.348	30	4.307
DOĞU ANADOLU (14 İL)	7	1.248	16	2.408
G.DOĞU ANADOLU (9 İL)	7	2.126	12	4.163
TÜRKİYE TOPLAMI (81 İL)	77	18.287	116	23.234

KAYNAK:www.sanayi.gov.tr

2.3.1.5. Ar-Ge İndirimi

Globalleşme ve rekabet koşulları, son yıllarda tüm dünyada teknoloji arayışını hızlandırmış ve bunun sonucu olarakta gelişmek isteyen ülkeler araştırma-geliştirme faaliyetlerine önem vermek durumunda kalmışlardır.

Kanun koyucu da, yaklaşık yirmi yıl önce, araştırma ve geliştirmeye yönelik faaliyetlerin desteklenmesi ve teşvik edilmesi amacıyla, vergi kanunlarına çeşitli hükümler koymuş, bu hükümler çerçevesinde bu faaliyetlerle ilgili olarak yapılan harcamaların tutarını aşmamak üzere, beyanname üzerinde hesaplanan gelir ve kurumlar vergisinin belirli kısmının ödenmesini üç yıl süreyle ertelenmesine imkan

sağlamıştır. Ancak, ülkemizde yüksek enflasyonun hüküm sürdüğü yıllarda işletmelere önemli kazanımlar sağlayan bu uygulama, daha sonraları, geçici vergi dönemlerinin üçer aya indirilmesi ve enflasyon oranının önemli ölçüde düşmesi sebepleriyle, neredeyse bir avantaj olmaktan çıkmış, söz konusu faaliyetlerin yeni ve etkili araçlarla desteklenmesi gündeme gelmiştir.⁵⁰

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 10. maddesinin 1/a bendinde uyarınca mükelleflerin, işletmeleri bünyesinde gerçekleştirdikleri yeni teknoloji ve bilgi arayışına yönelik araştırma ve geliştirme harcamaları tutarının % 40'ı oranında hesaplanacak "Ar-Ge indirimi" kurumlar vergisi matrahının tespitinde ticari kazançtan indirilebilmektedir.

2005 yılının Temmuz ayında 5228 sayılı Kanunla yürürlüğe giren, araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesi ve teşvik edilmesi ile ilgili yeni düzenlemeler ve bu düzenlemelerin uygulanması ile ilgili olarak Maliye Bakanlığı tarafından yayımlanan (86) seri numaralı Kurumlar Vergisi Genel Tebliği'nde aşağıda sayılan faaliyetler Ar-Ge faaliyeti olarak belirlenmiştir.

Bilimsel ve teknolojik alanlardaki belirsizlikleri gidermek ve bunları aydınlatmak amacıyla, bilim ve teknolojinin gelişmesini sağlayacak yeni teknik bilgilerin elde edilmesi amacıyla yönelik faaliyetler,

Yeni üretim yöntem, süreç ve işlemlerinin araştırılması veya geliştirilmesi amacıyla yönelik faaliyetler,

⁵⁰ Ekin Kayıran, "Araştırma Ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Ve Teşvik Edilmesinde Yeni Bir Araç : Ar-Ge İndirimi", Vergide Gündem, 2005 Nisan

Yeni ürünler, madde ve malzemeler, araçlar, gereçler, işlemler, sistemler geliştirilmesine yönelik olarak yeni yöntemler geliştirilmesi veya yeni teknikler üretilmesi amacıyla yönelik faaliyetler,

Bir ürünün maliyetini düşürücü, kalite, standart veya performansını yükseltici yeni tekniklerin / teknolojilerin araştırılması amacıyla yönelik faaliyetler,

Yeni ve özgün tasarıma dayanan yazılım faaliyetleri,

Tebliğde hangi faaliyetlerin Ar-Ge faaliyeti olarak değerlendirilmesi gerektiğinin yanı sıra Ar-Ge faaliyeti kapsamında değerlendirilemeyecek faaliyetlerle ilgili belirlemeler de yer almaktadır. Buna göre, pazar araştırması ya da satış promosyonu, kalite kontrol, sosyal bilimlerdeki araştırmalar, petrol, doğalgaz, maden rezervleri arama ve sondaj faaliyetleri, icat edilmiş ya da mevcut geliştirilmiş süreçlerin kullanımı, biçimsel değişiklikler (yukarıda sayılan amaçlara yönelik olmayan şekil, renk, dekorasyon vb. gibi estetik ve görsel değişiklikler), bilimsel ve teknolojik yenilik doğurmayan rutin faaliyetler (rutin veri toplama, rutin analizler için kullanılan program, yazılım vs, üretilen prototiplerin rutin ayarlamaları), ilk kuruluş aşamasında kuruluş ve örgütlenmeyle ilgili araştırma giderleri, proje sonucunda geliştirilen ürüne ilişkin fikri mülkiyet haklarının korunmasına yönelik çalışmalar ve numune verilmek amacıyla prototiplerden kopyalar çıkarılıp dağıtılması ve reklam amaçlı tüketici testlerinin Ar-Ge faaliyetleri kapsamında değerlendirilmesi mümkün bulunmamaktadır.

2.3.1.6. 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu

Genel olarak serbest bölgeler; ülkenin siyasi sınırları içinde olmakla beraber gümrük bölgesi dışında sayılan, ülkede geçerli ticari, mali ve iktisadi alanlara ilişkin hukuki ve idari düzenlemelerin uygulanmadığı veya kısmen uygulandığı, sınaî ve ticari faaliyetler için daha geniş teşviklerin tanındığı ve fiziki olarak ülkenin diğer kısımlarından ayrılan yerler olarak tanımlanabilir.⁵¹

Serbest Bölgeler Kanunu'nun 1. maddesinde amacı; Türkiye'de ihracat için yatırım ve üretimi artırmak, yabancı sermaye ve teknoloji girişini hızlandırmak, ekonominin girdi ihtiyacını ucuz ve düzenli şekilde temin etmek, dış finansman ve ticaret imkânlarından daha fazla yararlanmak üzere, serbest bölgelerin kurulması, yer ve sınırlarının tayini, yönetimi, faaliyet konularının belirlenmesi, işletilmesi, bölgelerdeki yapı ve tesislerin teşkili ile ilgili hususları kapsamak olarak tanımlanmıştır.

- İthal girdi kullanarak ürettiği ürünleri dış pazarlara satan,
- Emek-yoğun sektörlerde faaliyette bulunan,
- Re-eksport faaliyetinde bulunan,
- Dövizle işlem yapmak isteyen üretim ve alım-satım yapan,
- Altyapısı hazır modern iş ortamı arayan

⁵¹ <http://www.dtm.gov.tr/sb/Atinterb.htm>

Firmalar için serbest bölgelerde faaliyette bulunmak avantajlıdır. Çünkü

- Serbest bölgedeki faaliyetlerle ilgili her türlü ödemeler dövizle yapılır.
- Serbest bölge faaliyetlerinden elde edilen kazanç ve gelirler kambiyo rejimine ve herhangi bir izne tabi olmaksızın, yurt dışına veya Türkiye'ye transfer edilebilir.
- Serbest bölgelerden Türkiye'ye yönelik mal satışına kısıtlama getirilmemiştir
- Mallar serbest bölgede süre sınırlaması olmaksızın kalabilir.

TABLO 2.3.1.6.A: Dünya’da Serbest Bölgelerde Uygulanan Teşvikler

ÜLKE	ÖNEMLİ TEŞVİKLER LİSTESİ
BARBADOS	1- 10 yıl kurumlar vergisinden muafiyet, 2- Sermaye malları ve teçhizatların gümrük vergisinden muafiyeti, 3- Vergi muafiyeti sırasında olagelen zararların müteakip 5 yılda elde edilecek kardan düşülmesi.
BREZİLYA	1- ithalatta gümrük vergisinden muafiyet, 2- ithal malların ticaret vergisinden muafiyet.
HİNDİSTAN	1- ithal edilen sermaye mallarının, parçaların ve hammaddelerin gümrük vergisinden muafiyeti, 2- Sabit sermaye; artırımlarının, %10'u oranında büyük işletmelere nakit sübvansiyonu, 3- 10 yıl süreyle karın %20 oranında gelir vergisinden muafiyet.
İRLANDA	1- Sınırlı bir süre gelir ve kurumlar vergisinden muafiyet, 2- ithal edilen malların gümrük vergisinden muafiyeti; 3- Taşınmaz mülkün %35 oranına ve eğitim harcamalarının %100 oranına kadar karşılıksız kira indirimi,
URDUN	1- Sınırlı bir süre gelir vergisinden muafiyet, 2- ithal edilen malzemeler her türlü harç ve vergiden muafiyet.
MAURITIUS	1- Duruma göre 10 ile 20 yıllık süre boyunca kurumlar vergisinden muafiyet, 2- 5 yıl süreyle temettülerin gelir vergisinden muafiyeti, 3- Gümrük vergisinden muafiyet, 4- Tercihli faiz oranından borç ve ihracat finansmanı,
SURİYE	1- ithalatta gümrük vergisinden muafiyet, 2- Dövizle alışveriş
G.KORE	1- ithalatta gümrük vergisinden muafiyet, 2- ihracat vergilerinin işletme vergisinden muafiyeti, 3- 5 yıl boyunca gelir, kurumlar, mülkiyet, kar, temettü, mülk alım-satım vergilerinden muafiyet, müteakip 3 senelik süre içerisinde %50'lik bir vergi indirimi.
SRI LANKA	1- Hammaddelerin, parçaların, makine ve teçhizatın gümrüksüz ithali, 2- 10 yıla varabilen süre boyunca vergilerden muafiyet, 3- Vergi muafiyet süresinden sonra ihracattan %2'lik hâsılat vergisi.
MISIR	1- Gelir vergisinden muafiyet, 2- ithalatta gümrük vergisinden muafiyet, 3- Serbest bölgelerde çalışan yabancı personelin ücretlerinin gelir vergisinden muaf tutulması.

KAYNAK: DPT, *Serbest Bölgeler Hakkında Rapor*, No: 1, s. 33.

Economist Intelligence Unit, Special Report No: 64

UNCTAD, Export processing zones in developing countries, implications for trade and industrialization policies (To/C.2/211, January, 1983, ILO Yearbook, 1978)

Serbest Bölgeler, Türkiye’de dışsattım için yatırım ve üretimi arttırmak, yabancı sermaye ve teknoloji girişini hızlandırmak, ekonominin girdi gereksinimini ucuz ve düzenli şekilde sağlamak, dış finansman ve ticaret olanaklarından daha fazla yararlanmak üzere kurulmuştur.

Türkiye’de bugün Serbest bölgeler; AB ve Orta Doğu pazarlarının yakınında, Akdeniz, Ege ve Karadeniz’deki büyük limanlara, uluslararası havaalanlarına, karayolu ağlarına, kültür, turizm ve eğlence merkezlerine yakın yerlerde kurulmuştur. Türkiye’de 42 adet serbest bölge bulunmaktadır.⁵²

5084 sayılı “Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile İlgili Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun” ile Serbest Bölgeler Kanunu’nun Geçici 3. maddesinde aşağıda belirtilen değişiklik yapılmıştır.

2.3.1.6.1. Gelir ve Kurumlar Vergisi İstisnası

06 Şubat 2004 tarihinden itibaren serbest bölgelerde faaliyete başlayacak olan gerçek ve tüzel kişiler, gelir veya kurumlar vergisi mükellefi olacaklardır.

Ancak, değişikliğin yapıldığı 06 Şubat 2004 tarihi itibarıyla bu bölgelerde faaliyette bulunanların serbest bölge faaliyetlerinden elde ettikleri kazançları 06 Şubat 2004 tarihi itibarıyla mevcut olan faaliyet ruhsatlarında belirtilen süre ile sınırlı olmak üzere gelir veya kurumlar vergisinden istisna edilmiştir.

⁵² İbid

İstisna, sadece faaliyet ruhsatlarında belirtilen süre ile sınırlı olmak üzere serbest bölgelerde yürütülen faaliyetlerden elde edilen kazançlara ilişkindir. Dolayısıyla, serbest bölgelerde şubesi bulunan mükellefler ile işyeri, kanuni ya da iş merkezi serbest bölgelerde olan mükelleflerin, bölgeler dışında yürüttükleri faaliyetlerden elde ettikleri kazançlar söz konusu istisnanın kapsamında bulunmamaktadır.

Diğer taraftan, sözü edilen istisna serbest bölgelerde yürütülen faaliyetlerden elde edilen kazançlara ilişkin olduğundan, serbest bölgelerde elde edilmiş olsa dahi faiz, repo ve benzeri faaliyet dışı gelirlere uygulanması mümkün değildir. Bununla birlikte, serbest bölgelerde yürütülen faaliyetlerden doğan alacaklara ilişkin kur farkı ve vade farkı gelirleri, istisna kapsamında değerlendirilecektir.

Diğer taraftan, serbest bölgelerde halen üretim faaliyetinde bulunan ya da 06 Şubat 2004 tarihinden sonra ruhsat alarak üretim faaliyetine başlayacak gelir veya kurumlar vergisi mükelleflerinin bu bölgelerde imal ettikleri ürünlerin satışından elde ettikleri kazançları, Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üyeliğin gerçekleştiği tarihi içeren yıllık vergileme döneminin sonuna kadar gelir veya kurumlar vergisinden istisna olacaktır.

2.3.1.6.2. Personele Yapılan Ücret Ödemelerine Sağlanan İstisna

Serbest Bölgeler Kanununun Geçici 3üncü maddesi hükmüne göre, 06 Şubat 2004 tarihine kadar (bu tarih dâhil) faaliyet ruhsatı almış mükelleflerin serbest bölgelerde

istihdam ettikleri personele ödedikleri ücretler, 31 Aralık 2008 tarihine kadar gelir vergisinden müstesnadır.

Örneğin, halen serbest bölgede faaliyet gösteren bir mükellefin kapasitesini genişletmesi dolayısıyla, serbest bölgede daha fazla personel çalıştırmaya başlaması halinde, bu personele ödenecek ücretler istisnadan yararlanacaktır. Serbest bölgede çalışan personelin çeşitli nedenlerle serbest bölge dışındaki iş yerinde çalıştırılmaya başlaması halinde, serbest bölge dışında çalışıldığı sürece ödenen ücretler istisna kapsamında değerlendirilmeyecektir.

İstisna, 06 Şubat 2004 tarihi itibarıyla faaliyet ruhsatı almış mükelleflerin bölgede istihdam ettikleri personele ödenecek ücretlere uygulanacağından, 07 Şubat 2004 tarihinden itibaren ruhsat alan mükelleflerin çalıştırdıkları personele ilişkin ücretlerin istisnadan faydalanmaları mümkün olamayacaktır.

Bölgelerde faaliyet gösteren mükelleflerin 06 Şubat 2004 tarihine kadar alınmış faaliyet ruhsatlarında belirtilen süre;

31 Aralık 2008 tarihinden daha önceki bir tarihte sona eriyorsa söz konusu istisna faaliyet ruhsatlarında yer alan sürenin bitiş tarihine kadar,

31 Aralık 2008 tarihinden daha sonraki bir tarihte sona eriyorsa söz konusu istisna 31 Aralık 2008 tarihine kadar, uygulanacaktır.

2.3.1.6.3. Katma Değer Vergisi İstisnası

Katma Değer Vergisi Kanunu ile ilgili mevzuat uyarınca, Türkiye'den Serbest Bölgeye gönderilen mallar ihracat istisnası kapsamında olduğundan, bu malların tesliminde düzenlenecek faturada gerekli şartları taşıması durumunda KDV hesaplanmayacak, bu ihracatla ilgili olarak yüklenilen KDV ise ihracatçı tarafından indirim tabi tutulacak veya iadesi talep edilecektir. Serbest Bölge'den yurtdışına satılan mallar KDV istisnasına tabiyken Serbest Bölgeden Türkiye'ye satılan mallar ithalat rejimine tabi olacaktır.

Serbest Bölge içerisinde yapılan mal ve hizmet satışlarında KDV hesaplanmamaktadır. Öte yandan Serbest Bölgede faaliyette bulunan firmalara Türkiye'den verilen hizmetler KDV'ye tabi bulunmaktadır.

2.3.1.6.4. Gider Vergileri İstisnası

06 Şubat 2004 tarihi itibarı ile faaliyet ruhsatlarının süresi devam eden mükelleflerin 31 Aralık 2008 tarihine kadar yapacakları işlemler Damga Vergisi, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi ve Harca tabi olmayacaktır.

06 Şubat 2004 tarihinden itibaren faaliyete başlayacak mükelleflerin yapacakları işlemler ise vergi resim ve harca tabi olacaktır.

Yukarıda değinildiği üzere, Şubat 2004 tarihi itibarıyla, bu tarihten önce kurulan şirketlere ruhsat süresi sonuna kadar vergisel avantajlarını elde etme hakkı verilirken, bu tarihten sonra kurulan firmalar için sağlanan vergisel avantajlar, kaldırılmış bulunmaktadır. Yani, 5084 sayılı Yasa'nın yürürlüğe girdiği 06 Şubat 2004 tarihinden sonra faaliyet ruhsatı almış veya bu tarihten sonra süre uzatımı almış mükellefler, bu bölgelerden elde ettikleri kazançlar yönünden artık Türkiye'deki bir mükelleften farklı olmayacaklar, gelir ve kurumlar vergisine tabi olacaklardır.

Ancak yine de serbest bölgeler siyasi ve ideolojik farklılıklara rağmen tüm dünyada uygulanmış ve uygulanmakta olan bir ekonomi politikası aracıdır. Ülkemizde de özellikle 1980'li yıllara egemen olan ekonominin dışa açılması, ihracata dayalı büyüme modelinin benimsenmesi ve liberalleşme akımı sonucunda serbest bölge uygulamaları başlamış bulunmaktadır. İhracata yönelik yatırımların ve üretimlerin artması, yabancı sermaye ve teknoloji girişinin hızlandırılması, ekonomi girdi ihtiyacının ucuz ve düzenli bir şekilde temin edilmesi ve dış finansman ve ticaret imkânlarından daha fazla yararlanılması amaçlarıyla kurulan serbest bölgelerin Türkiye'deki kısa geçmişinin pek de başarısız olduğu söylenemez. Kendinden beklenen hacmi, potansiyeli gösterememelerine rağmen serbest bölgeler ekonomimizde önemli bir yer tutmaktadır.

2.3.1.7. 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu

06 Temmuz 2001 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 4691 Sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu'nun amacı üniversiteler, araştırma kurum ve kuruluşları

ile üretim sektörlerinin işbirliği sağlanarak, ülke sanayinin uluslararası rekabet edebilir ve ihracata yönelik bir yapıya kavuşturulması maksadıyla teknolojik bilgi üretmek, üründe ve üretim yöntemlerinde yenilik geliştirmek, ürün kalitesini veya standardını yükseltmek, verimliliği artırmak, üretim maliyetlerini düşürmek, teknolojik bilgiyi ticarileştirmek, teknoloji yoğun üretim ve girişimciliği desteklemek, küçük ve orta ölçekli işletmelerin yeni ve ileri teknolojilere uyumunu sağlamak, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulunun kararları da dikkate alınarak teknoloji yoğun alanlarda yatırım olanakları yaratmak, araştırmacı ve vasıflı kişilere iş imkânı yaratmak, teknoloji transferine yardımcı olmak ve yüksek/ileri teknoloji sağlayacak yabancı sermayenin ülkeye girişini hızlandıracak teknolojik alt yapıyı sağlamaktır.

19 Haziran 2002 tarih ve 24790 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği ile ve 5035 sayılı Kanun ile belirli düzenlemeler yapılmış olup, Maliye Bakanlığı tarafından çıkartılan sirkülerler ile konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Teknoloji geliştirme bölgelerinde faaliyet gösteren kişi ve kuruluşlara aşağıdaki vergisel teşvikler sağlanmaktadır:

2.3.1.7.1. Bölgede Faaliyet Gösteren Mükelleflerin Yazılım ve AR-GE' ye Dayalı Üretim Faaliyetlerinden Elde Ettikleri Kazançlara Gelir ve Kurumlar Vergisi İstisnası: Münhasıran teknoloji geliştirme bölgelerinde gerçekleştirilen yazılım ve AR-GE' ye dayalı üretim faaliyetlerinden elde edilen kazançlar, faaliyete başlanılan tarihten bağımsız olmak üzere, 31 Aralık 2013 tarihine kadar gelir ve kurumlar vergisinden istisnadır.

2.3.1.7.2. Bölgede Üretilen Bazı Yazılımların Tesliminde Katma Değer Vergisi İstisnası: Teknoloji geliştirme bölgesinde faaliyette bulunan girişimcilerin münhasıran bu bölgelerde ürettikleri ve sistem yönetimi, veri yönetimi, iş uygulamaları, sektörel, internet, mobil ve askeri komuta kontrol uygulama yazılımı şeklindeki teslim ve hizmetleri katma değer vergisinden istisnadır.

2.3.1.7.3. Bölgede Çalışan Personelin Ücretlerinde Gelir Vergisi İstisnası: Bölgede çalıştırılan araştırmacı, yazılımcı ve AR-GE personelinin bu görevleri ile ilgili ücretleri 31 Aralık 2013 tarihine kadar gelir vergisinden istisnadır. Bu niteliklere haiz olsalar dahi, bir personelin araştırma, yazılım ve AR-GE çalışmaları dışında kalan görevleri dolayısıyla ödenen ücretlerin istisna kapsamında değerlendirilmesi mümkün değildir. Bölgede araştırmacı, yazılımcı ve AR-GE personeli dışında kalan diğer personele yapılan ücret ödemeleri de istisnaya konu edilmez.

2.3.1.7.4. Yönetici Şirketlerin Kazançlarına Kurumlar Vergisi İstisnası:

Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanununa göre kurulan ve bölgenin yönetimi ve işletmesinden sorumlu yönetici şirketlerin elde ettikleri kazançlar 31 Aralık 2013 tarihine kadar gelir ve kurumlar vergisinden müstesnadır. İstisna edilen kazançlar, bu şirketlerin bölgenin kurulması, yönetilmesi ve işletilmesi faaliyetlerinden kaynaklanan kazançlarıdır.

2.3.2. GENEL AMAÇLI TEŞVİKLER

Genel amaçlı teşvikler nakdi teşvikler veya vergisel teşvikler olarak ikiye ayrılmaktadırlar.

2.3.2.1. Nakdi Teşvikler

Nakdi teşvikler, hibeler veya kredi tahsisi şeklinde görülmektedirler.

2.3.2.1.1. Hibeler

Hibe, geri ödemesi veya herhangi bir karşılığı olmayan nakit teşviklerdir. Cazibesi bakımından tartışmasız en etkin teşvik aracıdır. Herhangi bir karşılığının veya geri ödemesinin olmaması ve nakit verilmesi gibi özellikleriyle yatırımcılar açısından ciddi bir destek unsuru olarak görülmektedir.

Hibe teşviki, yatırım öncesi proje çalışmalarının finansmanında işgücü eğitiminde veya doğrudan yatırım harcamalarının bir kısmının peşin veya yatırımın gerçekleşmesine göre aşamalı olarak kullanılabilir.

Kaynakların doğru yerlere gitmesi yönetim mekanizmasının alacağı tavırla doğru orantılıdır. Yönetimde zaafın söz konusu olduğu durumlarda, hibe türü cazip teşviklerin yanlış veya verimsiz alanlara aktarılması kaçınılmaz olacaktır.⁵³

2.3.2.1.2. Kredi Tahsisi

Yatırım teşvik belgesi kapsamında yatırım yapan yatırımcıların kredi desteği uygulamasından yararlanmasına ilişkin usul ve esaslar; 2002/4367 sayılı Kararın 16. maddesi ile 2002/1 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulamasına İlişkin Tebliğin 24-31. maddeleri arasında düzenlenmiştir.

Kredi tahsisi desteğinden, yatırım teşvik belgesine bağlanmış bütün yatırımlar için yararlanılması mümkün olmayıp, yatırımın anılan Tebliğ'de belirtilen sektör ve konularda yapılmış olması gerekmektedir. Buna göre Hazine Müsteşarlığı'nca uygun görülmesi kaydıyla teşvik belgeli veya belgesiz olarak gerçekleştirilen yatırımlardan aşağıda belirtilenler kredi tahsisi desteği uygulamasından yararlanabilir;

Araştırma-geliştirme yatırımları; yeni bir ürün geliştirilmesi, ürün kalite ve standardının yükseltilmesi, maliyet düşürücü ve standart yükseltici yeni bir

⁵³ Duran Mustafa, a.g.e., s. 31

teknolojinin ülke şartlarına uyumunun sağlanması amacıyla yapılan araştırma ve geliştirme çalışmalarıyla, bu tür faaliyet sonuçlarının faydalı araç, gereç, malzeme, ürün, yöntem, sistem ve üretim tekniklerine dönüştürülmesi, mevcutların teknolojik açıdan iyileştirilmesi ve teknoloji uyarlanması için bilimsel esaslara uygun olarak yapılan ve her aşaması belirlenmiş araştırma ve geliştirme çalışmaları için gerçekleştirilecek yatırımları kapsamaktadır.

Çevre korumaya yönelik yatırımlar; Çevre Bakanlığı'nca sıcak nokta olarak belirlenmiş acil önlem gerektiren çevre kirliliklerinin giderilmesi dâhil üretim için hammadde ithalatı gerektirmeyen katı, sıvı, gaz, tehlikeli atık ve benzeri yurt içindeki her türlü atığın toplanması, geri kazanılması, arıtılması ve bertaraf edilmesine ilişkin teknolojilere ilaveten çevre kirliliği yaratabilecek durumları önlemeye ve doğal kaynakların rasyonel kullanımına yönelik “temiz üretim teknolojileri”, “temiz ürünler üreten teknolojiler”, “temiz biyo teknoloji”, “temiz enerji teknolojileri”, “sürdürülebilir tarım teknolojileri” gibi çevre ile uyumlu teknolojiler konusundaki yatırımları kapsamaktadır.

Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu veya Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından belirlenen öncelikli teknoloji alanlarında yapılacak yatırımlar,

Teknoloji geliştirme bölgelerinde yapılacak Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği'nde tanımlanan yönetici şirket tarafından izin verilen yatırımlar,

Bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar; 2002/1 sayılı Tebliğ'in 24. maddesinin (a), (b), (c) ve (d) bentlerinde belirtilen konulardaki yatırımlar ile bölgesel ve sektörel kısıtlamalar uygulanan yatırım konuları ve konfeksiyon dışındaki her türlü tekstil, terbiye, entegre olmayan hayvancılık, ulaştırma yatırımları hariç olmak üzere, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Hatay, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli ve Van illerinde yapılacak sabit yatırım tutarı 3 Milyon Yeni Türk Lirası'nın üzerinde olan ve en az 75 kişilik istihdam sağlamaya yönelik komple yeni yatırımlardır. Bu yatırımlarda aranacak 3 Milyon Yeni Türk Lirası tutarındaki asgari sabit yatırım tutarı teşvik belgesinin ilk düzenlenişi sırasında belgede yer alan değer olup, daha sonra bu değere ulaşılmış olması yatırımın bölgesel gelişmeye yönelik yatırım sayılmasını gerektirmez.

Bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar kapsamındaki illere ve gelişmiş yörelerden kalkınmada öncelikli yörelere ve özel amaçlı bölgelere taşınacak yatırımlar (Bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar kapsamındaki iller dışındaki diğer illerden bu illere taşınacak yatırımlar ile gelişmiş yörelerdeki mevcut yatırımlardan kalkınmada öncelikli yörelere veya özel amaçlı bölgelere taşınacak yatırımlar),

Kapsamı 27. maddede belirtilen kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak imalat sanayi, tarımsal sanayi ve madencilik yatırımlarıdır. 2002/1 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulamasına İlişkin Tebliğin 27. maddesinde kredinin kapsamına 28. maddesinde ise kredinin miktarına yer verilmiştir. Buna göre;

TABLO 2.3.2.1.2.A: Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın
Uygulamasına İlişkin Tebliğin 27 ve 28. Maddeleri Uyarınca Krediler⁵⁴

Yatırımın Konusu	Kredi Desteğinin Kapsamı	Azami Kredi Miktarı
Ar-Ge Yatırımları	Münhasıran araştırma ve geliştirme faaliyeti için kullanılan makine ve teçhizat ile yazılım giderlerinin % 50'si,	400.000 YTL
Çevre korumaya yönelik yatırımlar	Münhasıran çevre yatırımı için gerekli bina-inşaat ve makine ve teçhizat giderlerinin % 50'si	400.000 YTL
Öncelikli teknoloji alanında yapılacak yatırımlar	Makine ve teçhizat ile yazılım giderlerinin % 50'si	400.000 YTL
Teknoloji geliştirme bölgelerinde yapılacak yatırımlar	Gerekli makine ve teçhizat ile yazılım giderlerinin %50'si	400.000 YTL
Bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar kapsamındaki illere ve gelişmiş yörelerden kalkınmada öncelikli yörelere ve özel amaçlı bölgelere taşınacak yatırımlar	Söküm, nakliye ve montaj giderlerinin % 50'si	400.000 YTL
Bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar	Faizsiz sabit yatırım tutarının % 30'u	4.500.000 YTL
Kalkınmada öncelikli yörelerde imalat sanayi, tarımsal sanayi ve madencilik konularında yapılacak yatırımlar	Faizsiz sabit yatırımın % 50'si ve asgari 50 kişilik istihdam	500.000 YTL

Yatırımcıların yapmış oldukları yatırımların kapsam ve konularına göre yararlandıkları kredilerin faiz oranları ile bunların geri ödenmesine ilişkin bilgiler tebliğin 30uncu maddesinde şu şekilde yer almaktadır;

⁵⁴ Cem Tekin, "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar Uyarınca Kredi Tahsisi Uygulaması", Yaklaşım Dergisi, Ağustos 2005, sayı 25

TABLO 2.3.1.2.2.B: Kredilerin Faiz Oranları ve Geri Ödemesi⁵⁵

Yatırımın Konusu	Kredi Faiz Oranı	Kredinin Geri Ödenmesi
Ar-Ge Yatırımları	20%	1 yıl ödemesiz toplam 5 yıl vadeli olup ödemesiz dönemin bitiminden başlamak üzere altışar aylık eşit taksit
Teknoloji geliştirme bölgelerinde yapılacak yatırımlar	20%	1 yıl ödemesiz toplam 5 yıl vadeli olup ödemesiz dönemin bitiminden başlamak üzere altışar aylık eşit taksit
Çevre korumaya yönelik yatırımlar	20%	1 yıl ödemesiz toplam 5 yıl vadeli olup ödemesiz dönemin bitiminden başlamak üzere altışar aylık eşit taksit
Öncelikli teknoloji alanında yapılacak yatırımlar	20%	1 yıl ödemesiz toplam 5 yıl vadeli olup ödemesiz dönemin bitiminden başlamak üzere altışar aylık eşit taksit
Bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar kapsamındaki illere ve gelişmiş yörelerden kalkınmada öncelikli yörelere ve özel amaçlı bölgelere taşınacak yatırımlar	20%	1 yıl ödemesiz toplam 5 yıl vadeli olup ödemesiz dönemin bitiminden başlamak üzere altışar aylık eşit taksit
Kalkınmada öncelikli yörelerde imalat sanayi, tarımsal sanayi ve madencilik konularında yapılacak yatırımlar	20%	1 yıl ödemesiz toplam 5 yıl vadeli olup ödemesiz dönemin bitiminden başlamak üzere altışar aylık eşit taksit
Bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar	20%	3 yıl ödemesiz toplam 6 yıl vadeli olup, ödemesiz dönemin bitiminden başlamak üzere altışar aylık eşit taksit

⁵⁵ İbid

2.3.2.2.Vergisel Teşvikler

Teşviklerin en önemlilerinden birisi kuşkusuz vergisel teşviklerdir. Bunlar, gelir ve kurumlar vergisi istisnaları, gümrük vergisi ve toplu konut fonu istisnası, katma değer vergisi istisnası, vergi-resim ve harç istisnasıdır.

2.3.2.2.1. Gelir ve Kurumlar Vergisi İstisnaları

Gelir ve Kurumlar Vergisi teşviki; şahıs veya kuruluşların gelirleri üzerine uygulanan vergilerin belli bir amaca dönük olarak tamamının veya bir kısmının muafiyete, istisnaya veya indirim tabi tutulmasıdır. Gelir ve Kurumlar Vergisi'nin teşvik amaçlı kullanımının dört yaygın şekli vardır. Bunlar;⁵⁶

- Düşük oranlı Gelir ve Kurumlar Vergisi,
- Vergi tatili (tax holiday),
- Vergi cenneti (tax heaven).
- Yatırım indirimi

2.3.2.2.1.1. Düşük Oranlı Gelir ve Kurumlar Vergisi

Düşük oranlı gelir ve kurumlar vergisi başlı başına bir teşvik aracıdır. Yatırımcılar bu sayede ellerinde daha fazla kar tutarlar. Bilindiği üzere,dolaysız vergiler içerisinde kuşkusuz en önemlilerinden birisi gelir vergisi diğeri ise kurumlar vergisidir.

⁵⁶ Duran Mustafa, a.g.e, s. 38

Yatırım rejiminde yapılan değişikliklerin en önemlilerinden bir tanesi kuşkusuz kurumlar vergisi oranında yapılan değişikliklerdir. Kurumlar vergisi bir ülkenin uluslararası çekiciliğini yatırımcıların gözünde etkilemektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının nereye yatırılacağı konusunda vergileme çok hassas bir konumdadır. İşte bu nedenle pek çok ülkenin kurumlar vergisi oranında değişiklik yoluna gittiği görülmektedir.

TABLO 2.3.2.2.1.1.A: Kurumlar Vergisi Oranında Değişiklik Yapan Ekonomiler (%)

ÜLKELER	01.01.2004	01.01.2005	01.01.2006
Almanya	38,29	38,31	38,34
Arnavutluk	25	23	20
Avustralya	34	30	30
Barbados	33	30	25
Bulgaristan	19,5	15	15
Çek Cumhuriyeti	28	26	24
Danimarka	30	28	28
Finlandiya	29	26	26
Fransa	34,33	33,83	33,33
Hindistan	35,875	36,5925	33,66
İsrail	36	34	31
İsviçre	24,1	21,3	21,3
Japonya	42,05	40,69	40,69
Kore	29,7	27,5	27,5
Litvanya	19	15	15
Meksika	33	30	29
Romanya	25	16	16
Singapur	22	20	20
Türkiye	33	30	20
Uruguay	35	30	30
Vietnam	26	28	28
Yunanistan	35	32	29

Kaynak: UNCTAD, *World Investment Report 2005*, S. 26,

KPMG's Corporate Tax Rate Survey 2006,s.6

Söz konusu ülkeler incelendiğinde Vietnam ve Hindistan dışında tüm ülkelerin kurumlar vergisi oranını ya aynı tuttuğu ya da düşürdüğü gözlemlenmektedir.

Bununla birlikte AB'ye yeni üye olan ülkelerin birkaçı haricinde neredeyse tümünde kurumlar vergisi oranının Türkiye'den düşük olduğu görülmektedir. Hatta bazıları yabancı yatırımcıları çekmek amacıyla vergi oranını sıfıra ya da 10'a kadar çekmişlerdir.⁵⁷

TABLO 2.3.2.2.1.1.B: Avrupa Birliği'nin Yeni Üyelerinde Vergi Oranları

ÜLKE ADI	KURUMLAR VERGİSİ ORANI(%)	GELİR VERGİSİ ORANI(%)
Macaristan	12	18-38
Letonya	15	25
Litvanya	15	33
Polonya	19	40
Slovakya	19	19
Slovenya	25	16-50
Güney Kıbrıs	10	20-30
Çek Cumhuriyeti	24	15-32
Estonya	0	24
Malta	4,25-35	15-35

KAYNAK: *Ernst&Young Law Luther Menold,2005*

Ülkemizde son 3 yıldır kurumlar vergisinin ve gelir vergisinin düştüğü gözlemlenmektedir. 2005 yılı içerisinde toplanan 119.253 milyon YTL'lik verginin,

⁵⁷ Kızılot Şükrü, Kılıç Cem, Müderrisoğlu Okan; "AB Yolunda Mali Dünyamız", Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Temmuz 2006, Ankara, s. 25

22.817 milyon YTL'si gelir vergisinden, 11.401 milyon YTL'si ise kurumlar vergisinden sağlanmıştır.⁵⁸

Düşük oranlı GVK uygulamaları kısa dönemde devletin elde edeceği vergi gelirinde bir daralma yaratacağı düşüncesiyle, çok fazla tercih edilmemektedir. GVK oranlarının bir ülkede sıklıkla değiştirilmesi ise yatırımcılar üzerinde negatif bir etki bırakmaktadır.

2.3.2.2.1.2.Vergi Tatili

Vergi tatili, gelir ve kurumlar vergisinin tamamen veya kısmen geçici bir süre tatil edilmesidir. Başka bir deyişle yatırım gelirlerinin belli bir süre vergi dışı bırakılmasıdır. Böylece geçici bir sürede olsa yatırımların üzerindeki vergi yükü azaltılarak, özendirici bir etki yapılmış olur.

Tatil dönemi, ülkeden ülkeye değişmekle birlikte genellikle 5-10 yıl arasında belirlenmektedir.⁵⁹ Yatırım döneminin kısa sürmesi ve tatil döneminin kısa tutulması durumlarında teşvik etkisini azaltır.

Vergi tatilleri bir ülkeden ya da bölgeden diğerine taşınması oldukça kolay olan “*footloose*” olarak belirtilen oldukça serbest ve kısa dönemli endüstrilere ve şirketlere daha cazip gözükmede özellikle uzun dönemli yatırım projeleri için bu oranda cazip olmamaktadır.

⁵⁸ Kızılot Şükrü, Kılıç Cem, Müderrisoğlu Okan;a.g.e., s. 35

⁵⁹ UNCTAD, Incentives and Foreign Direct Investment, Geneva, 1996,s.23

Ayrıca mevcut şirketlerden ziyade yeni şirket kuruluşlarını ödüllendirmekte uzun vadede gerçekleşebilecek ekonomik ömrü nispeten uzun olan yatırımlar aleyhine uygulamaları ortaya çıkarmaktadır. Vergi tatili sürecinin sonrasında telafi edilmesi düşünülen vergi kayıpları bu sürecin bitiminde çeşitli nedenlerle vergi gelirine dönüştürülemeye bilmektedir. Bunun nedeni vergi tatillerinin uzun dönemli ve taşınması oldukça güç yatırımlar yerine mobil şirket olarak belirtilebilecek (konfeksiyon, yazılım gibi) bir gecede başka bir ülkeye taşınması oldukça kolay olan şirketleri teşvik etmesi ve vergi arbitrajı fırsatlarına açık olmasıdır.⁶⁰

2.3.2.2.1.3.Vergi Cenneti

Vergi cenneti, Hükümetin belirlediği bir politika sonucu belli bir süre ile sınırlı kalmak kaydıyla ayrıcalıklı vergi oranı uyguladığı veya yine önceden belirlenen bir süre ile sınırlı olmak üzere hiç vergi almama uygulaması olarak adlandırılan vergi tatilinden farklıdır. Vergi cenneti uygulamasında bir devlet, diğer ülke vatandaşlarının sermaye gelirleri nedeni ile hiç vergi ödememeleri yahut çok az vergi ödemelerini önermektedir. Vergi rekabetinin olumsuz etkilerini azaltmak için global düzeyde vergi koordinasyonunu sağlamaya çalışan OECD, “Zararlı Vergi Rekabeti” adlı çalışmasında vergi cennetlerinin temel özelliklerini belirtmektedir.

⁶⁰ Anwar Shah (Ed), Fiscal Incentives for Investment and Innovation, The World Bank, New York Oxford University Press, 1995, s.27

2.3.2.2.1.3.1. Vergi Olmaması veya Nominal Vergi Olması: Vergi cenneti kavramının tanımında olmazsa olmaz unsur, hiç vergi olmaması veya sadece nominal vergileme yapılmasıdır. Bu unsur olmaksızın herhangi bir yerin vergi cenneti olarak adlandırılması mümkün değildir. Diğer yandan, bu unsurun tek başına varlığı durumunda ise, bir yerin vergi cenneti olarak tanımlanabilmesi de mümkün olmayabilir. Bu açıdan belirtilmesi gerekli olan diğer unsurlar, bilgi değişiminden kaçınılması, sistemin şeffaflıktan yoksun olması ve belirli bir düzeyde faaliyette bulunma gerekliliğinin olmamasıdır.⁶¹

2.3.2.2.1.3.2. Bilgi Değişiminden Kaçınılması: Vergi istihbaratının diğer ülkeler ile paylaşmama olgusu vergi cenneti ülkelerin sahip olduğu bir diğer unsurdur. Genel olarak bu ülkeler, vergi cennetinin avantajlarından yararlanan ve bir başka ülkenin vergilendirme sistemi içerisinde olan kişiler hakkında diğer ilgili ülkelerle bilgi değişiminde bulunmazlar. Bu durum aynı zamanda vergi cennetlerini, kara para aklama ve vergi kaçakçılığı gibi yasal olmayan faaliyetler için de elverişli hale getirmiştir.⁶²

2.3.2.2.1.3.3. Sistemin Şeffaflıktan Yoksun Olması: Herhangi bir vergi sisteminin şeffaf olarak nitelendirilebilmesi için ilk olarak; vergi mükelleflerine uygulanacak hükümlerin ilk bakışta bile kolayca anlaşılabilir olacak ölçüde açık ve net olması ve gerektiğinde de mükelleflerin vergilemeden doğacak mağduriyetlerini önlemek amacı ile yasada yer alan hükümlerin vergi idaresine karşı ileri sürülebilecek şekilde net

⁶¹ Niyazi CANGİR, “Uluslararası Vergilemede Ayrım Yapılmaması İlkesi”, Yaklaşım, Mayıs 1999.

⁶² Şennur HOŞYUMRUK, “Tercihli Vergi Rejimlerinin Türkiye’den Görünümü”, Yaklaşım, Aralık 2003

olarak ortaya konulmuş olması gerekir. İkinci şart ise, vergi rejiminin ayrıntılarının gerektiğinde diğer ülkelerin vergi idarelerine açık olmasıdır.⁶³

Vergi cenneti ülkelerde ise, mükellefler ile vergi idaresi arasında vergi oranları ya da vergi matrahı konusunda özel anlaşmalar yapılmasına imkân sağlayan idari ve yasal düzenlemelerin mevcut oluşu ve bu ülkelerin vergi idarelerinin diğer ülkelere tamamı ile kapalı olması, bahsedilen şeffaflık kriterlerinin açıkça ihlal edilmesi olarak görülmektedir.

Vergi cenneti olarak da adlandırılan bazı ülkelerin, yabancı doğrudan yatırım çekmede başarılı oldukları görülmektedir. Ancak başarılı görülen alanlar çok geniş kapsamlı olmayıp, mobil firmalar olarak tanımlanabilecek banka ve sigorta şirketlerinin merkezleri ile internet ve yazılım firmaları gibi bazı özel alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir.⁶⁴

2.3.2.2.1.4. Yatırım İndirimi

Devletin her alanda yatırım yapması yani bir işletmeci gibi davranması kısıtlı kaynakları nedeniyle pek mümkün değildir. Yatırımların özendirilmesi ile ilgili en önemli teşviklerden birisi yatırım indirimi müessesesidir. Yatırım indirimi, ekonomik

⁶³ Şennur Hoşyumruk, a.g.e.

⁶⁴ Duran Mustafa, a.g.e., s 46

kalkınmayı hızlandırmak için, özel sektör yatırımlarını özendirerek bir vergi istisnasıdır.

Yatırım indirimi, gelişmiş ekonomilerde dengesizliklerin giderilmesine, gelişmekte olan ülkelerde ise milli gelirin dengeli dağılımına katkıda bulunması sebebiyle vergisel teşvikler içerisinde en önemlisidir. Bu sistem ile belirli şartlar dâhilinde yatırım harcamalarının belirli bir oranının gelir ve kurumlar vergisinden istisna edilerek vergi yükünün hafifletilmesi amaçlanmaktadır.

Kalkınma planlarına uygun olmak koşuluyla, işletmenin yaptığı yatırım harcamalarının tümünün veya bir bölümünün vergiye tabi kazançlardan indirilmesini ifade eder. Türkiye’de yatırım indirimi istisnası 12 Şubat 1963 tarih ve 202 sayılı yasa ile getirilmiştir. Söz konusu yasaya göre, ticari ve tarımsal gelirleri üzerinden vergiye tabi yükümlülükler ile kurumlar vergisine tabi sermaye şirketleri ile kooperatif şirketler, yaptıkları yatırım harcamaları için yatırım indiriminden yararlanırlar. Yatırım indirimlerinin asıl amacı, ülkenin sermaye birikimini hızlandırmak ve bölgeler arası kalkınma düzensizliklerini gidermektir.⁶⁵

Bilindiği üzere 24 Nisan 2003 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 4842 Sayılı Kanun ile çeşitli vergi kanunlarında önemli değişiklik ve düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan düzenlemelerden en önemlisi Gelir Vergisi Kanunu’na eklenen 19uncu madde ile yatırım indirimi uygulamasında yapılmıştır. Söz konusu değişiklik ile Gelir Vergisi Kanunu’nun Ek.1-6ncı maddelerinde yer alan yatırım indirimi

⁶⁵ İbid, s.680

uygulamasına ilişkin hükümler, aynı Kanunun 19uncu maddesinde, “Ticari ve Zirai Kazançlarda Yatırım İndirimi İstisnası” başlığı altında toplanmış ve Gelir Vergisi Kanunu’nun Ek.1-6ncı maddeler ise 24 Nisan 2003 tarihinden itibaren yürürlükten kaldırılmıştır.

Yatırım indirimi uygulamasının mahiyeti daha önce, “yatırım indiriminden faydalanması kabul edilmiş yatırımlar kapsamında yapılan yatırım harcamaları” olarak tanımlanırken; 4842 sayılı Kanunla yapılan düzenlemelerden sonra, bu tanım, “mükelleflerin faaliyetlerinde kullanmak üzere satın aldıkları veya imal ettikleri amortismanına tâbi iktisadî kıymetlerin maliyet bedelleri” olarak değiştirilmiştir.

Bu kapsamda, 24 Nisan 2003 tarihinden sonra yapılacak iktisadi kıymet harcamalarının gelir ve kurumlar vergisi açısından yatırım indirimi istisnasından faydalanılabilmesi için yatırımın teşvik belgesine bağlanma zorunluluğu kaldırılmıştır.

Önceki uygulamada, yatırımın türü, yeri ve büyüklüğüne bağlı olarak % 40 ile % 200 arasında değişen yatırım indirimi oranı, yeni düzenleme ile tüm harcamalar için % 40 olarak belirlenmiş ve Gelir Vergisi Kanunu’nun 94üncü maddesi uyarınca yatırım indiriminden yararlandırılan kazançlar üzerinden, fon payı dâhil, % 19,8 oranında gelir vergisi tevkifatı kaldırılmıştır.

Yatırım indirimi istisnası uygulamasının usul ve esasları:

Yatırım indirimi uygulamasından yararlanabilmek için yatırım teşvik belgesi alınmasına ihtiyaç bulunmamaktadır. Ancak, bu, bundan böyle yatırımlar için teşvik belgesi verilmeyeceği anlamına gelmemektedir.

Yatırım indirimi tutarının hesaplanmasında, amortismanına tabi iktisadi kıymetin maliyet bedeli esas alınacaktır.

Yatırım indirimi istisnasının uygulanmasına, istisnaya konu iktisadi kıymete ilişkin harcamaların yapıldığı yılda başlanacak ve indirilecek tutara ulaşıncaya kadar devam edilecektir.

Harcamanın yapıldığı yıldaki kazancın yetersiz olması nedeniyle indirilemeyen harcama tutarları, izleyen yıllarda, Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre tespit edilecek yeniden değerlendirme oranında artırılmak suretiyle indirim konusu yapılabilecektir.

Yatırım indirimi istisnasına konu iktisadî kıymetleri aktife alındıkları tarihten itibaren iki yıl içinde elden çıkaran mükellefler, bu iktisadî kıymetlerle ilgili olarak yatırım indirimi istisnası uygulama haklarını kaybedeceklerdir. Ancak, böyle bir durumda, daha önce yararlanılan yatırım indirimi istisnası için herhangi bir işlem yapılmayacaktır.

Mükellefler, kayıtlarını, hesaplanan ve yararlanılan yatırım indirimi tutarlarının yıllar itibarıyla takibini elverişli kılacak şekilde tutacaklardır.

Bu güne kadar, GVK'nın Ek.4üncü maddesi hükmüne göre yapılan “gelecek yılda yapılması öngörülen yatırım harcamaları” için yatırım indiriminden yararlanma uygulamasına son verilmiştir. Ancak, cari yılda yapılacak olan ve belirlenen koşullara uygun harcamalar, yatırım indiriminden yararlandırılabilir.

4842 sayılı Kanun ile Gelir Vergisi Kanunu'na eklenen 19. madde kapsamında yatırım indirimi istisnasından yararlandırılmayacak iktisadi kıymetler ise aşağıda listelenmiştir:

2003 yılı için bedeli 5.000 YTL, 2004 yılı için bedeli 6.000 YTL, 2005 yılı bedeli 10.000 YTL'den az olan iktisadî kıymetler (iktisadî ve teknik bakımdan bütünlük arz eden iktisadî kıymetler haddin aşılmış aşılmadığının tespitinde bir bütün olarak dikkate alınır.)

Yurt içinde veya dışında daha önce kullanılmış olan iktisadî kıymetler (yüzer havuzlar ile oniki yaşından küçük gemiler hariç).

- Gayri maddî haklar (yatırım indiriminden yararlanan iktisadî kıymetlerin kullanılabilmesi için gerekli olan bilgisayar programları hariç).
- Mal ve hizmet üretimi ile doğrudan ilgili olmayan; alet, edevat, mefruşat ve büro demirbaşları.
- Bedelsiz olarak iktisap edilen iktisadî kıymetler.
- Satın alma suretiyle iktisap edilen veya inşa edilen binalar (mal ve hizmet üretim yeri olarak kullanılmak üzere inşa edilenler hariç).

- Arazi veya arsalar.
- Binek otomobili ve benzeri kara taşıtları, yat, kotra, tekne ve benzeri motorlu deniz araçları ile uçak ve helikopter gibi hava taşıtları (işletmenin esas faaliyet konusu ile ilgili olanlar hariç).
- Yurt dışındaki yatırımlarda kullanılmak üzere alınan iktisadî kıymetler.

20 Haziran 2003 tarih ve 2003/1 sayılı Gelir Vergisi Sirküleri hem 24 Nisan 2003 tarihinden önceki hükümlere ve hem de bu tarihte yürürlüğe giren yeni hükümlere göre yatırım indiriminden yararlandırılacak harcaması bulunan mükelleflerin, bu harcamaları için yatırım indirimi istisnasından yararlanmalarının usul ve esaslarına değinilmiştir. Buna göre, bir mükellefin hem 24 Nisan 2003 tarihinden önce geçerli olan hükümlere hem de bu tarihten sonra geçerli olan hükümlere göre tespit edilen yatırım indirimi istisnası bulunması halinde, bu iki grup arasından hangisine öncelik vereceği, mükellef tarafından serbestçe belirlenebilecektir.

Henüz iki yıldır uygulanmakta olan bu yeni sistem tamamen ortadan kaldırarak vergi oranlarında indirim gitme niyeti olduğunu Hükümet 2005 yılının Kasım ayında gündeme getirmiştir. 08 Nisan 2006 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 5479 sayılı Gelir Vergisi Kanunu, Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, Özel Tüketim Vergisi Kanunu Ve Vergi Usul Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile Gelir Vergisi Kanunu’nun 19uncu maddesi hükümleri kapsamında yapılmakta olan yatırım indirimi uygulamasına 01 Ocak 2006 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere son verilmiştir. Aynı konuyla ilgili olarak, Gelir Vergisi Kanunu’na eklenen Geçici 69uncu madde hükmü ile de, gelir ve

kurumlar vergisi mükelleflerinin 2005 yılı kazançlarından indiremedikleri yatırım indirimi istisnası tutarları ile 24 Nisan 2003 tarihinden önce yapılan müracaatlara istinaden düzenlenen yatırım teşvik belgeleri kapsamında başlanılmış yatırımları için belge kapsamında 01 Ocak 2006 tarihinden sonra yapacakları yatırımlarını ve Gelir Vergisi Kanununun yürürlükten kaldırılan 19uncu maddesi kapsamında 01 Ocak 2006 tarihinden önce başlanan yatırımlarla ilgili olarak, yatırımla iktisadi ve teknik bakımdan bütünlük arz edip bu tarihten sonra yapılan yatırımları nedeniyle 31 Aralık 2005 tarihinde yürürlükte bulunan mevzuat hükümlerine göre hesaplayacakları yatırım indirimi istisnası tutarlarını, yine bu tarihteki mevzuat hükümleri çerçevesinde sadece 2006, 2007 ve 2008 yıllarına ait kazançlarından indirebilmelerine izin verilmiştir.

Söz konusu izinden faydalanarak yatırım indirimi kullanacak olan mükellefler, beyan ettikleri kazançlar üzerinden, kurum olarak faaliyet gösteriyorlarsa, 2006 yılı başından itibaren uygulanacak % 20 kurumlar vergisi oranını değil % 30 oranını; gelir vergisi mükellefi iseler, 2006 yılı başından itibaren yürürlüğe giren yeni gelir vergisi tarifelerini değil 2005 yılında uygulanan tarifeyi kullanarak vergi hesaplayacaklardır. Başka bir deyişle uygulamaya devam edecek mükellefler, istisnadan yararlanan bu kazançları ile 24 Nisan 2003 tarihinden önce gerçekleşen yatırımlar üzerinden hesaplanan ve kazancın yetersiz olması nedeniyle sonraki dönemlere devreden yatırım indiriminden yararlanan kazançlar üzerinden dağıtılsın, dağıtılmasın % 19,8 oranında gelir vergisi tevkifatı yapmaya da devam edeceklerdir. Söz konusu Kanun beraberinde pek çok tartışma yaratmış bulunmaktadır. Öyle ki, Vergi Konseyi Başkanı'nın bile Maliye Bakanlığı'na bir yazı göndererek yapılacak

düzenlemenin anayasaya aykırı olduğunu belirtmiştir. Vergi Konseyi Başkanı'nın yazısı özetle aşağıdaki gibidir:⁶⁶

“Yapılacak bu düzenleme çeşitli yönleriyle Anayasa’ya aykırılıklar içermektedir. Mevcut düzenleme aynen kanunlaştığı takdirde, hesaplanacak yatırım indirimi tutarının sadece 2006, 2007 ve 2008 yıllarına ait kazançlardan indirilebileceğine dair hüküm daha önceden yatırım indirimi ile ilgili mevzuat kapsamında daha uzun sürelerle bu hakları kullanma hakkını kazananların mağdur edilmesine sebep olmaktadır. Zira Anayasamızdaki temel hükümlerden olan hukuk devleti olma özelliği, kişilerin daha önceki dönemlerde hukuken kazandıkları hakların daha sonra mevzuatta değişiklik yapılırsa bile korunmasını gerektirmektedir. Bu konuda süreler de dâhil olmak üzere, bu hakların kullanılmasına engel olucu düzenlemeler yapılamaz.

Bu durum, birçok ulusal ve uluslararası yargı kararında belirlendiği gibi, doktrinde ve uluslararası hukuk sistemlerinde de mutlak surette kabul edilmektedir. Özellikle vergiler bakımından geriye yürümezlik ilkesi hukuk güvenliğinin temel şartlarından biridir. Bu konudaki Anayasa Mahkemesi ve Danıştay İçtihatları Birleştirme Kararları da geriye yürümeyi kabul etmemektedir. Kazanılmış haklar bakımından yeni bir düzenleme çıkarıldığında kazanılmış hakları olumsuz olarak etkiliyorsa, bu düzenleme geriye yürüyor demektir. Bu durum bir hukuk devletinde kabul edilemez.

⁶⁶ Şükür Kızılot, [http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/22-03-2006\(4\).htm](http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/22-03-2006(4).htm)

Yatırım indirimi ile ilgili yeni getirilecek düzenleme de, yukarıdaki çerçevede açıkça Anayasa'da yer alan temel ilkelere aykırı olduğundan, Anayasa'ya aykırılık oluşturmaktadır. Tasarı bu haliyle kanunlaşırca, telafisi mümkün olmayan zararlar doğuracak, çok sayıda dava açılmasına ve Anayasa Mahkemesi'ne başvurulmasına ve her şeyden önemlisi, ciddi bir itibar kaybına sebep olacaktır. Bütün bu sebeplerle, mevcut düzenlemenin gözden geçirilerek, yeniden düzenlenmesinde fayda vardır."

Vergi Konseyi Başkanı'nın da yazısında belirtmiş olduğu üzere, mükelleflerin geçmişten gelen yatırım indirimi hakların tüketileceği tarihe kadar korunmamakta ve süre ile (2008 yılı kazançları) sınırlandırılmaktadır. Aynı zamanda yatırım indirimi haklarını kullanmak isteyen mükellefler vergi kanunlarında meydana gelecek değişikliklerden, örneğin vergi oranında meydana gelen bir değişiklikten faydalandırılmayacaktır.

Yatırım indiriminden yararlanan bir girişimci, vergi yükündeki azalma nedeniyle net gelirinde bir artışla karşılaşmaktadır. İndirim sonucu elde edilen vergi tasarrufu yeni yatırımların finansmanında kullanılabilir gibi, tüketime de yöneltilir. Kişilerin vergi yükündeki azalmanın bir sonucu olarak daha fazla gelire sahip olmaları ve bu gelirin tüketim ve yatırım arasında dağılımı söz konusu yatırım indiriminin gelir etkisidir.⁶⁷

⁶⁷ Dr. Mehmet Özakara, "Yatırım İndiriminin Ekonomik Etkileri",03.02.2006, www.alomaliye.com.tr

Devlet açısından ise vazgeçilen bu vergilerin toplam yatırımı artıracadı ve iyi kullanıldığında istihdam, verimlilik ve üretimi artırarak bu gelir kaybını telafi edeceği varsayılmaktadır. Dolayısıyla kamu gelirlerinde uzun dönemde bir azalma olmayacağı kabul edilmektedir.

TABLO 2.3.2.2.1.4.A: 1980-2005 Yılları Arasında Alınan Yatırım Teşvik Belgeleri Karşılığında Yapılan Yatırım Tutarları ve İstihdam Edilen Kişi Sayıları⁶⁸

Yıllar	Belge Sayısı	Toplam Yatırım (YTL)	İstihdam (Kişi)
1980	571	473.144,00	59.586
1981	3.244	1.683.946,00	136.534
1982	1.556	1.147.994,00	71.628
1983	977	1.446.129,00	50.504
1984	1.176	1.945.576,00	63.463
1985	1.833	22.720.428,00	108.697
1986	2.491	11.912.692,00	146.588
1987	2.828	21.616.930,00	161.999
1988	2.742	39.505.163,00	269.087
1989	3.257	82.440.019,00	205.166
1990	3.141	68.449.436,00	181.718
1991	1.775	95.396.667,00	171.520
1992	1.554	208.528.757,00	113.189
1993	3.051	729.395.578,00	198.386
1994	1.392	444.678.217,00	91.184
1995	4.955	4.820.787.331,00	375.893
1996	5.024	3.205.812.214,00	269.613
1997	5.144	5.286.243.152,00	335.806
1998	4.291	4.715.883.437,00	285.014
1999	2.968	7.258.059.290,00	193.282
2000	3.521	8.903.566.228,00	188.051
2001	2.155	11.576.819.357,00	107.267
2002	3.002	16.212.003.877,00	142.776
2003	3.876	25.626.629.381,00	182.007
2004	4.078	21.702.789.257,00	167.484
2005	4.303	24.072.226.643,00	180.791
Toplam	74.905	135.112.160.843,00	4.457.233

⁶⁸ Yalçın Gül, “Yatırım İndirimi Müessesesinin Performans Değerlendirmesi”, Vergi Dünyası Dergisi, sayı 300, s. 166

Tablodan da görüleceği üzere 1980-2005 yılları arasında toplam 74.905 adet teşvik belgesi alınmış ve 135.112.160.843,00 YTL yatırım ile toplam 4.457.233 kişiye istidam sağlanmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı verilerine göre söz konusu dönemde 277.000.336.000,00 YTL özel sektör yatırımı ve 111.526.430.150,00 YTL tutarında kamu yatırımı yapılmıştır. Özel sektör yatırımlarının %48,5'i teşvik belgeli yatırımlardan karşılanmıştır. Aynı zamanda istihdam sağlanan 4.457.233 kişi dikkate alındığında, yatırım indiriminin hedeflerinin başında gelen istihdam sağlama görevini yerine getirdiği görülmektedir.

2.3.2.2.2. Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu İstisnası

Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın uygulanmasına ilişkin 2002/1 sayılı Tebliğin 15inci maddesi hükmü uyarınca teşvik belgesi kapsamındaki makine ve teçhizat ithalatı, yürürlükteki İthalat Rejimi Kararı gereğince ödenmesi gereken Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonundan istisnadır. Ayrıca, teşvik belgesi kapsamında makine ve teçhizat bedelinin %5'ini geçmemek kaydıyla yedek parçaların ve Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonundan istisna tanınmak suretiyle yeni model üretimine yönelik otomobil ve hafif ticari araç yatırımlarında yatırım dönemi içerisinde kalmak, bir yıldan daha uzun süreli olmamak ve teşvik belgesine konu yatırımın fiili üretim kapasitesi ile sınırlı olmak kaydıyla CKD aksam ve parçalarının ithaline izin verilebilir. Ancak,

Binek araçları,

Otobüs,

Çekici,

Yedek parça,

Treyler (frigorifik olanlar hariç),

Mobilya,

Yat,

Motorbot,

Kamyon (off road-truck tipi ile karayoluna çıkması mümkün olmayan kaya tipi damperli kamyonlar hariç),

trans mikser,

Kesintisiz güç kaynağı,

Beton santrali,

Forklift, beton pompası,

İnşaat malzemeleri,

Porselenden ve seramikten mamul sofrta ve mutfak eşyasının

teşvik belgesi kapsamında ithal edilmesi halinde yürürlükteki İthalat Rejimi

Kararında öngörülen oranlarda Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu tahsil edilir.

Ayrıca teşvik belgesi kapsamında kullanılmış makine ve teçhizatın ithaline izin verilmesi halinde de bunlar destek unsurundan faydalandırılmazlar.

2.3.2.2.3. Katma Değer Vergisi İstisnası

Sermaye malları üzerinde tahakkuk eden katma değer vergisinin ertelenmesi veya istisnaya tabi tutulmasıdır. Genellikle sermaye malı makine-teçhizat için

uygulanmakla birlikte kapsamı genişletilerek yatırım kapsamına gören her türlü harcama kalemine de uygulanabilir.⁶⁹

14 Ağustos 1998 tarih ve 23433 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 69 Seri No.lu Katma Değer Vergisi Genel Tebliği teşvik belgeli mallarda katma değer vergisi istisnası ve erteleme uygulamasını düzenlemektedir.

4369 sayılı Kanununun 59uncu maddesi ile 3065 sayılı Kanununun 13üncü maddesine eklenen (d) bendinde, yatırım teşvik belgesi sahibi mükelleflere belge kapsamındaki makine ve teçhizat teslimleri katma değer vergisinden istisna edilmiştir.

26 Aralık 1992 tarih ve 21447 Mükerrer Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 1 sıra No.lu Muhasebe sistemi Uygulama Genel Tebliğinde makine ve cihazlar, üretimde kullanılan her türlü makine ve cihazlar ile bunların eklentileri ve bu amaçla kullanılan taşıma gereçleri şeklinde tanımlanmıştır.

Buna göre makine ve teçhizat, amortismanına tabi iktisadi kıymet niteliği taşıyan ve mal ve hizmet üretiminde kullanılan sabit kıymetlerdir. Bir sabit kıymetin istisnadan yararlanabilmesi için, öncelikle makine ve teçhizat niteliğinde olması, ayrıca mal ve hizmet üretiminde kullanılması gerekmektedir. Sektörlerin yapısı itibariyle üretim faaliyetinin yanı sıra idari ve pazarlama gibi üretim dışı alanlarda kullanılan aynı cins sabit kıymetler ise bu kapsama girmeyecektir.

⁶⁹ Duran Mustafa, a.g.e. 51

Sarf malzemeleri ve yedek parçalar ile hizmet üretiminde doğrudan ve zorunlu olarak kullanılanlar dışındaki masa, sandalye, koltuk, dolap, mefruşat gibi demirbaşlar makine ve teçhizat kapsamına girmediğinden istisnadan yararlanamayacaktır.

2.3.2.2.4. Vergi, Resim ve Harç İstisnası

Yatırımla ilgili olarak, her türlü aşamada firmalar küçük çaplıda olsa pek çok vergi, harç ve resim(işlem vergisi) ile mutahap olmaktadır.

Yatırım Teşvik Belgesi kapsamında yer alan yatırım mallarını üreterek Yatırım Teşvik Belgesi sahibi yatırımcılara teslim eden imalatçı firmaların yapacakları satış ve teslimler, 1 Seri Numaralı Döviz Kazandırıcı Faaliyetlerde Damga Vergisi ve Harç İstisnası Uygulaması Hakkında Tebliğ uyarınca diğer döviz kazandırıcı faaliyetler arasında sayılmıştır.

Harçlar Kanunu'nun Ek İnci maddesi hükmünce döviz kazandırıcı faaliyetlere ilişkin işlemler harçlardan istisna tutulmuştur. Yine Damga Vergisi Kanunu'nun Ek İnci maddesi hükmünce döviz kazandırıcı faaliyetlere ilişkin işlemlerle ilgili olarak düzenlenen kâğıtlar da damga vergisinden müstesnadır.

Yukarıda yer alan açıklamalar dahilinde Yatırım Teşvik Belgesi kapsamındaki yatırım mallarını üreterek Yatırım Teşvik Belgesi sahibi yatırımcılara teslim eden imalatçı firmaların yapacakları satış ve teslimler döviz kazandırıcı faaliyetler

arasında sayıldığından, bu kapsamda yapılan teslimler harçlardan ve damga vergisinden müstesnadır.

Vergi, resim ve harç istisnası ile ilgili olarak ilk düzenlemeler 18 Şubat 2001 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 2001/1 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ’de belirlenmiştir. Söz konusu maddenin 21. maddesi uyarınca, 03 Aralık 1998 tarihli 3505 sayılı Kanun’un geçici 2. maddesine göre yatırımcının, yatırımını tamamlanmasını müteakip 2 yıl içinde 10.000 ABD \$’ı tutarında ihracat yapacağına dair taahhütte bulunması kaydıyla;

- Şirket kuruluşu
 - Yatırımı temin süresi içinde kalınmak kaydıyla teşvik belgesinde öngörülen özkaynak tutarını geçmemek üzere sermaye artırımı,
 - Teşvik belgesinde öngörülen yabancı kaynak tutarını geçmemek üzere bir yıl ve daha uzun vadeli olarak yurt içinden veya dışından sağlanacak yatırım kredilerinin alınması ve geri ödenmesi,
 - Teşvik belgeli yatırıma ilişkin gayrimenkullerin ve irtifak haklarının aynı sermaye olarak konulması halinde bunların şirket adına tapuya tescili,
- işlemleri ve bu işlerle ilgili olarak düzenlenen kağıtlar damga vergisinden ve harçlardan istisna edilmiştir.

Söz konusu Tebliğ hükmü, 30 Temmuz 2002 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 2002/1 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ’in 21. maddesi ile değiştirilmiştir. 10.000 ABD \$’ı yatırım taahhütü 1.000 ABD \$’ına düşürülmüş ve sermaye artırımlarıyla ilgili (b) bendi çıkarılmıştır.

2.4. TÜRKİYE’DEKİ TEŞVİK SİSTEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye’de yatırımların teşviki, Kalkınma Planları ve Yıllık Programlar doğrultusunda hazırlanan mevzuat ile yürütülmektedir. Ancak oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Uygulamada her kuruluş kendi anlayışına göre kurallar koymakta ve bunlara uyulmasını istemektedir. Uygulayıcıların bile tam olarak bilmesi mümkün olmayan bu mevzuatı yatırımcıların algılayabilmesi ve faydalanabilmesi çok zordur.⁷⁰

Türkiye’de yatırımlarda devlet yardımları ve ilgili mevzuat sürekli olarak değişmekte ve zaman içerisinde bunların izlenmesi zorlaşmaktadır. Teşvik uygulamaları her yıl çıkartılan kararnameler ve tebliğlerle şekillenmekte fakat yıl içinde pek çok değişikliğe uğramaktadır. Örneğin 94/6411 sayılı karar döneminde yatırım indirimi uygulaması 3 kez değiştirilmiştir.⁷¹ Gelir Vergisi Kanunu’na geçici 67. madde olarak eklenen ve 01 Ocak 2006 tarihi itibarıyla 10 yıl süreyle uygulanacak olan stopaj

⁷⁰ Duran Sungur, Aydınli Begün, “Türkiye’de Yatırım İndirimi Uygulaması ve Teşvik Aracı Olarak Etkinliği”, Vergi Sorunları Dergisi, No:137, Şubat 2000, s.125-126

⁷¹ Turan Serdengeçti, “Türkiye’de Yatırım Teşvik Uygulamaları”, Ankara, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, 2000, s. 26

uygulanması da çıktığı günden beri pek çok değişikliğe uğramıştır. 7 Temmuz 2006 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 5527 sayılı Kanun uyarınca, yabancıların elde ettikleri kazançta uygulanan yüzde 15 stopaj, 7 Temmuz 2006 tarihinden itibaren sıfırlanmış bulunmaktadır. Başka bir deyişle "Yabancıların borsa kazancı, Hazine bonusu, Devlet tahvili, Eurobond, tahvil faiz ve alım satış kazancı gibi kazançları, vergi dışı" bırakılmıştır. Yerli yatırımcıları tepkisi ile karşılaşan bu uygulama çok geçmeden yerli yatırımcılar içinde yeniden düzenlenmiş ve tam mükellef gerçek kişi ve kuruluşlar için %10'a çekilmiştir.

Bilindiği üzere, Türkiye'deki teşvik sisteminin başlıca amacı göreceli olarak geri kalmış bölgelere ve gelişme potansiyeli olan sektörler öncelik verilmesidir. Ancak, yatırımcılar noterler, resmi kuruluşlar, vergi daireleri arasında yoğun bir bürokrasi ile yüz yüze bırakılmaktadır.⁷²

1980'lerin ortalarından sonra ulusal ve alt-ulusal düzeylerde hükümetlerin doğrudan yabancı yatırımları kendi bölgelerine çekmek için önemli çabalar içerisine girdiği görülmektedir. Bu çabaların uzantısı olan politikaların belki de en önemli araçları durumundaki teşviklerin yabancı yatırımlara yönelik olarak kullanılması yaygınlaşmış, uluslararası ve alt-ulusal düzeylerde yaşanan "teşvik rekabeti" (*incentive competition*) ve yabancı yatırımcılara yönelik "teklif savaşları" (*bidding wars*) gündemin üst sıralarındaki yerini almıştır. Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ülkelerinden Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşmasına (NAFTA) dâhil ülkelere, AB ülkelerinden dünyanın diğer ülkelerine kadar genişleyen bu rekabet ve

⁷² Selahattin Tuncer , " Yatırım Teşvikleri", Mükellefin Dergisi, No:80, Ağustos 1999,s.121

savaşlar sadece ulusal düzeyde değil özellikle Brezilya, ABD ve Çin gibi ülkelerde dahi bölgeler ya da devletlerarası düzeye kadar inmiş ve giderek şiddetini arttırmıştır.⁷³

2.5. ASEAN ÜLKELERİNDEKİ TEŞVİK SİSTEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

ASEAN üye ülkeleri içerisinde fert başına milli geliri en fazla olan ülke Singapur ve Brunei olup, Malezya ve Tayland onları takip etmektedir. Popülasyon olarak en kalabalık ülke Endonezya olup, piyasaya önem veren yatırımcılar açısından tercih edilmektedir. Laos ise hem az nüfusu olan hem de kara ile kuşatılmış bir ülkedir. Çin'in olağanüstü büyümesi ve doğrudan yabancı sermayeyi en fazla çeken ülkelerden biri olması ASEAN ülkelerinin ekonomik çevresini ve yatırım ortamını değiştirmiştir.⁷⁴

2001 yılına kadar ASEAN ülkelere dışarıdan yapılan en fazla yatırım %26 oranı ile Avrupa Birliğinden tarafından gerçekleştirilmiş, onu %17 ile Amerika Birleşik Devletleri ve %16 ile Japonya izlemiştir. Avrupa Birliği ülkeleri en fazla finansal

⁷³ Naci Muter, Birol Kovancılar; "Doğrudan Yabancı Yatırımlara Yönelik Teşvik Rekabetinin Türk Kamu Mali Yapısı Üzerine Olası Etkileri: Türk Vergi Ve Teşvik Sistemine Yönelik Öneriler", Yaklaşım Dergisi, Haziran 2004, sayı 11,s.1

⁷⁴ OECD; "Investment Incentives and FDI in Selected ASEAN Countries", 2004,s. 78

sektöre yatırım yaparken, Amerika Birleşik Devletleri imalat-üretim alanına, Japonya ise ticaret alanına yatırımlar gerçekleştirmiştir.⁷⁵

ASEAN ülkelerinde uygulanan bazı teşvik araçları şu şekildedir:⁷⁶

Kurumlara sağlanan vergi teşvikleri; vergi tatilleri ve düşürülmüş kurumlar vergisi oranları, vergi kredileri, yatırım teşvikleri, hızlandırılmış amortisman, bazı harcamaların iki katı oranında vergiden düşümü (özellikle işçi, ihracat, araştırma-geliştirme gibi)

Finansal teşvikler; ayrıcalıklı finansman, öncelikli oranlarda garanti, borçlanma garantisi, nakdi yardımlar, ithalat rekabetine karşı koruma gibi.

⁷⁵ İbid, s. 79-81

⁷⁶ İbid, s. 87

Endonezya'da Uygulanan Vergi Teşvikleri:⁷⁷

Kurumlar Vergisi Oranı:	10%,15% ve 30%
Vergi Tatili:	22 özellikli sektörde yapılan yeni yatırımlara 3-8 yıl arası
Zararı İleriki Yıllara Taşıma:	Entegre edilmiş gelişme alanlarında ve birincil sektörlerde 10 yıl süre
Yatırım Teşviki:	Birincil sektörlerde veya belirli alanlarda yapılan yatırımlarda %30 oranında
Hızlandırılmış Amortisman Uygulaması:	Gelişmiş bölge veya sektörlerde normal amortisman oranını iki katı hızında
Kar payı stopajı:	Mukimlerden %15, mukim olmayanlardan 10-20%(gelişmiş bölge veya sektörlerde 50% oranında indirim)
İthalat Vergisi ve KDV İstisnası:	Onaylanmış tüm projelerde makineler ve yedek parçaların tümü istisna ve yardımcı makinelerin 50%'si istisna, hammaddeler için 2 yıllık istisna uygulanmaktadır. İhracat için gereken mal ve malzemelerin gümrük vergilerinde iade.

Malezya'da Uygulanan Vergi Teşvikleri:⁷⁸

Kurumlar Vergisi Oranı:	28
Vergi Azaltma:	Stratejik projelere(yüksek teknolojik içerikli, araştırma-geliştirme projeleri, multimedya sanayileri) komple gelir vergisi muafiyeti veya 5-10 yıl vergi iptali
Vergi Tatili:	Stratejik projeler için 10 yıl vergi tatili, çevre ile ilgili firmalara üretimle ilgili faaliyet gösteren hizmet sektörüne 5 yıl süre
Yatırım Teşviki:	Öncü yatırımlara ilk 5 yıl süre ile 60-100% arasında(araştırma-geliştirme faaliyetlerine 10 yıl) kullanılmayan yatırım teşviklerinin bitene kadar ileriki yıllara taşınması, bazı bölgelerdeki firmalara %80 oranında yatırım indirimi
Hızlandırılmış Amortisman Uygulaması:	Bilgisayar teknolojisi, çevre koruma sanayilerine 3 yılda amorti etme uygulaması
İthalat Vergisi ve KDV İstisnası:	İhraç edilen malları tümü ile yerel piyasalar için getirilen ürünler eğer yerel olarak üretilmiyorsa

⁷⁷ İbid 90,91,92

⁷⁸ İbid 90,91,92

Tayland'da Uygulanan Vergi Teşvikleri:⁷⁹

Kurumlar Vergisi Oranı:	30
Vergi Azaltma:	Sanayi alanında kurulmuş projelerde ve teşvik edilmiş sanayi bölgelerinde (vergi tatili bittikten sonra 5 yıllık süre ile) %50 kurumlar vergisi indirimi
Vergi Tatili:	Birincil aktiviteler için 8 yıl, diğer aktiviteler için bölgesine göre 3 yıllık süre ile
Zararı İleriki Yıllara Taşıma:	Belirli ekonomik alanlarda 10 yıl süre ile
Kar payı stopajı:	Dışarıdan getirilenler için %10
İthalat Vergisi ve KDV İstisnası:	Birincil aktiviteler için makinelerin ithal edilmesinde komple istisna uygulaması ve diğer bölgelerde %50 veya başlangıçta 5 yıl süre ile

ASEAN ülkelerinde sağlanan teşviklere, verilebilecek bazı örnekler şunlardır:

1996 yılında General Motors, Asya'da 500 milyon \$'lık bir otomobil fabrikası kurmayı düşündüğünü açıklamıştır. Bunun üzerine Tayland ve Filipinler çok acımasız bir rekabete girişmişler ve üst düzey yetkililer göndererek General Motors ile pazarlık başlatmışlardır. Filipinler devlet başkanı Fidel Ramos GM başkanı John Smith'e gönderdiği yazıda, ülkesinin ekonomik reform rekorundan bahsetmiş, 8 yıl vergi tatilini takiben diğer tüm vergilerden % 5 indirimi kapsayan cömert bir vergi paketini önermiştir. Ramos, makine ve teçhizatın gümrüksüz ithali ve 5000 sektör çalışanı için ücretsiz eğitim hizmetini de bu pakete eklemiştir. Bununla birlikte mücadeleyi, Filipinlerin önerdiği pakete ilave olarak otomobil ihracatı için % 100 oranında ham madde iadesi ve bir GM eğitim enstitüsü oluşturulması için 15 milyon \$ devlet yardımı öneren Tayland kazanmıştır.

⁷⁹ İbid 90,91,92

1996 yılında Malezya, bilgi ve iletişim endüstrilerinde yatırımları çekebilme niyetiyle Multimedia Super Coridor (MSC) projesini başlatmıştır. MSC politikası tam 5 yıl vergi tatiline ilave olarak % 100'lük bir yatırım indirimini içermektedir. Takip eden yıl Endonezya mikroçip imalatçılarına özel bir takım vergi indirimleri uygulamaya başlamıştır.

Çin Taipei de kendi modeli olan "silikon adası" adını verdiği bir modelle teşvik yarışına katılmıştır. Hsinchu Bilim-Temelli Endüstri Parkı ulusal yarıiletken endüstrisinin belkemiği olmuştur. Genişlemenin üçüncü aşaması 1995 yılının sonunda başlamış firmalara ucuz arazi tahsisi, ucuz hizmetler ve bunlara ilave olarak vergi indirimleri ve Ar&Ge teşviklerinin dâhil olduğu doğrudan teşvikler sağlanmaya başlanmıştır.

1998 yılında Ford Filipinler'e 15 yıl sonra geri döndüğünde eşi görülmemiş bir yatırım paketi konusunda başarılı bir lobi faaliyeti yürütmüştür. Paketin içinde tüm ulusal gelir vergileri yerine % 5 oranında gayrisafi gelir vergisi, ihraç ettiği makine ve ekipman için KDV muafiyeti ve işgücü eğitimi üzerinden ilave vergi azaltıcı gibi teşvikler yer almıştır. Kısa bir süre sonra General Motors ve Chrysler eğer kendilerine de bu kadar cömert bir paket sunulacak olursa Filipinlere gidebileceklerini açıklamışlardır.

2.6. AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDEKİ TEŞVİK SİSTEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Batı Avrupa’da bölgesel teşvik paketlerinin en yaygın kullanılan elementi devlet yardımlarıdır. Bunun nedeni muhtemelen, yatırımcılar açısından yüksek seviyede görüş netliği sağlamaları, saydam ve esnek olmaları, kamu yöneticilerince uygulanmalarının kolay olmalarıdır. Danimarka dışında tüm önde gelen Batı Avrupa ülkesi yatırım projelerinin teşvikinde devlet yardımlarını kullanmaktadır⁸⁰ Bu durumun tersine Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinde bir teşvik unsuru olarak vergisel imtiyazlar ve gümrük teşviklerinin yabancı yatırımları cezp etmede daha çok kullanıldığı görülmektedir.⁸¹

Avrupa Birliği’nde vergisel yardımlar vergi bağışıklıkları ve ertelemeleri kapsamakta ve Türkiye’deki gümrük, vergi, resim ve harç istisnası, yatırım indirimi ve katma değer vergisi istisnası gibi uygulamalar bu yardımların kapsamına girmektedir. Aynı zamanda Avrupa Birliği ülkelerinde görülen düşük faizli ve uzun süreli kredilerin benzerleri Türkiye’de de görülmektedir.⁸²

Avrupa Birliği ülkelerinde sağlanan teşviklerden birkaçı şu şekilde sayılabilir:

AR-GE Yardımı: AR-GE faaliyetlerine ilişkin maliyetin belirli bir oranının sübvansede edilmesi (örneğin Belçika’da %50, Hollanda’da %80), yeni ürün ve teknik

⁸⁰ Charlton, a.g.e., s.23.

⁸¹ Muter Naci, Kovancılar Birol;a.g.e., s.2

⁸² Oktay Güvemli, “Türkiye’de Yatırımların Özendirilmesindeki Gelişmeler”, 3.İktisat Kongresi: Gelişme stratejileri ve Makro Ekonomik Politikalar Tebliğleri, İzmir, DPT, C:II,1992, s.186

gelişmeyi amaçlayan yatırımlarda yatırımın belli bir oranına faizsiz avans verilmesi, AR-GE faaliyetleri kapsamında ücret maliyetlerinin fatura ibrazına göre belirli bir oranının teşvik edilmesi şeklindedir. Türkiye’de ise mükelleflerin, işletmeleri bünyesinde gerçekleştirdikleri yeni teknoloji ve bilgi arayışına yönelik araştırma ve geliştirme harcamaları tutarının % 40’ı oranında hesaplanacak “Ar-Ge indirimi” kurumlar vergisi matrahının tespitinde ticari kazançtan indirilebilmektedir.

Krediler: Avrupa Birliğinde bulunan krediler uygun koşullarda tahsis edilen nakit kredileri, kredi borcu iptali, kredi erteleme, AR-GE kredileri, çevre korumasına yönelik krediler ve istihdamı özendirici kredilerdir. Türkiye’de ise nakit ve belirli amaca yönelik krediler olmak üzere iki çeşit kredi bulunmaktadır. Nakit kredilere, orta ve uzun vadeli iç ve dış krediler, işletme kredileri ve teşvik kredileridir. Belirli amaca yönelik krediler ise, belirli bölgelere yapılan yatırımlara sağlanan kredilerdir.⁸³

Vergiler: KDV indirimi, diğer yerel vergi kolaylıkları, kurumlar vergisi indirimleri, muafiyetleri, artan amortisman oranları, geçim indirimi ve sosyal yüklerin indirilmesidir. Türkiye’de de benzer vergi kolaylıkları mevcuttur.

Avrupa Birliği ülkelerinde sağlanan teşviklere, verilebilecek bazı örnekler şunlardır:

2001 yılında BMW Almanya Leipzig’de fabrikasını kurmaya karar vermiştir. Bu 860 milyon \$’lık proje 5 500 kişiye istihdam sağlayacaktır. Avrupa’daki 250den fazla yer

⁸³ İnci Aybüke, Şahbazov Rövsen; “Globalleşme Sürecinde Teşviklerin Yeri ve Önemi: Avrupa Birliği ve Türkiye Açısından Genel Bir Değerlendirme”, Vergi Dünyası Dergisi, Temmuz 2000, no: 227, s. 150

12 ay boyunca BMW fabrikası için rekabet ettiler. Sonuçta Leipzig, Çek Cumhuriyetinin Rolin, Fransa'nın Arras, Almanya'nın Ausburg ve Schwerin kentleri karşısında galip gelmiştir. Sonuçta BMW 'ye 495 dönüm arazi, 2.23 milyon \$ ve ilave olarak AB'nden fabrikasını ekonomik açıdan dezavantajlı bir yerde kurduğu için 244 milyon \$ destek sağlanmıştır. Bunlarla birlikte bölge belediye otoritelerinin işçilerin eğitimi için kaynak ayırdığı ve yardımda bulunduğu rapor edilmiştir.

1991 yılında Portekiz Ford ve Volkswagen'e Setubal kentinde 3.1 Milyar \$'lık yatırım yapmaları için 680 milyon \$ devlet yardımı ödedi. Bu önemli teşvik'e ilave olarak Portekiz altyapının geliştirilmesi, liman ve demiryollarının iyileştirilmesi, yerel otoyolların bakım ve yapımı ile ilgili destek sağlayacağını kabul etmiştir.

Advanced Micro Devices (AMD) şirketinin Almanya'nın Dresten kentinde kuracağı toplam 1.9 Milyar \$ tutan 10 yıllık bir süreçte oluşacak çip fabrikası yatırımı için 550 milyon \$ devlet teşviki sağlanması kararlaştırılmıştır.

Belçika mikroçip üretim fabrikalarını çekmek için önemli teşvikler sağlamıştır. 1997'de Flanders bölgesel hükümeti, ülkenin kuzey-doğusuna çip imalatçıları çekmek için 300 milyon \$'dan fazla teşvik tahsis etmiştir.

2.7. TEŞVİKLERİN DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ÜZERİNDE ETKİN OLUP-OLMADIĞINA DAİR GÖRÜŞLER

GUISINGER⁸⁴ gelişmiş ülkeleri incelemiş olduğu çalışmasında mali nitelikli teşviklerin yatırım kararında önemli olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Aynı şekilde DUNNING⁸⁵ yabancı sermayenin motivasyonuna ilişkin yapmış olduğu araştırmada, teşviklerin yatırım kararları üzerinde ilk sıralarda yer almadığı sonucuna varmıştır. CHEN⁸⁶ 21 gelişmekte olan ülkeyi esas alarak yaptığı çalışmasında mali değişkenlerin (örneğin kurumlar vergisi gelirlerinin büyüklüğü gibi) ve serbest ticaret bölgelerinin varlığının yabancı doğrudan sermayenin ülkeye akışını açıklamada yeterince öneme sahip olmadığı bulgularını elde etmiştir.

CLARK⁸⁷ Amerika Birleşik Devletleri üzerine yaptığı çalışmalarda yatırımların vergi teşviklerine duyarlılığını zayıf bulmuştur. Aynı şekilde AHARONI⁸⁸, vergi indirimlerinin ABD firmalarının yabancı bir ülkeye yatırım yapma kararları üzerinde etkisinin olmadığı veya zayıf kaldığı sonucuna varmıştır. BARLOW ve WENDER⁸⁹, ülkeleri dışına yatırım yapan 247 Amerikalı firma üzerinde, dışarıda yatırım yapmalarının nedenleri sorgulayan bir araştırma yapmışlardır. Araştırma

⁸⁴ GUISINGER S.E., *Investment Incentives and Performance Requirements*, Praeger, New York, 1985.

⁸⁵ UNCTAD (United Nation Conference on Trade and Development), "Incentives and Foreign Direct Investment" Genova, 1996, s.40.

⁸⁶ J.H. CHEN, "The Effects of International Competition of Fiscal Incentives on Foreign Direct Investment, *Economia Internazionale*, 51(4), 1998.

⁸⁷ CLARK P., "Tax Incentives and Equipment Investment", *Brookings Paper on Economic Activity*, January 1993.

⁸⁸ UNCTAD (1996), a.g.e., s. 44.

⁸⁹ Morisset, Jacques and Pirnia, Neda, "How Tax Policy and Incentives Affect Foreign Direct Investment." *The World Bank and FIAS*, 2001, s.76.

sonucuna göre, firmaların yalnızca %10'u vergi teşviklerinin önemli faktörler arasında saymıştır.

EASSON⁹⁰ az gelişmiş ülkelere yatırım yapan 295 firma üzerinde yapılan bir araştırmada, vergisel teşviklerin belirleyiciler üzerinde %60'lık bir oranla ikinci sırada yer aldığı sonucunu kaydetmiştir. ERNST AND YOUNG⁹¹ firmasının 2004 yılında yapmış olduğu bir araştırmada finansal kriterler içinde vergi yükünün, üretim gelirleri ve işçi maliyetlerinden sonra üçüncü sırada yer aldığı belirtilmiştir.

RUDDING⁹² 17 Avrupa ülkesinde yer alan global firmaların gerçekleştirdikleri yatırımlar üzerindeki bir araştırmada, vergilemenin önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Aynı şekilde, DEVEREUX ve GRIFFITH⁹³ ise Avrupa Birliği'ne yatırım yapan Amerikalı firmalar üzerine yaptıkları çalışmalarında vergi oranlarının yabancı sermaye üzerinde etkin olduğu sonucuna varmışlardır.

OECD⁹⁴ tarafından geçiş ekonomileri esas alınarak ve özel sektör temsilcileri ile anket yapılmak suretiyle yapılan kapsamlı bir çalışmada, ülkedeki temel ekonomik, siyasal ve kurumsal eksikliklerin varlığı gibi olumsuzları telafi için vergi teşviklerinin kullanılması durumunda vergi sisteminin yabancı sermayeyi ülkeye çekmede görece olarak daha az öneme sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

⁹⁰ Easson, A.J., "The Design of Tax Incentives For Direct Investment: Some Lessons From Asean Countries." Toronto: International Buseness, 1993, s. 4.

⁹¹ ERNST AND YOUNG; "Europe:The Opportunity of Diversity", International Executives Assess Europe, 2004, s.11

⁹² Ruding, O., "Report of the Committee of Independent Experts on Company Taxation", Brussel: OECD, 1992.

⁹³ Devereux, M. and Griffith, R., "Taxes and The Location of Production: Evidence From a Panel of Multinationals", Journal of Public Economics 71, March 1999.

⁹⁴ OECD, Taxation and Foreign Domestic Investment: The Experience of the Economies in Transition, Paris, 1995.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖRNEK ÇALIŞMA-BAYMİNA ENERJİ A.Ş.

Tezin uygulama bölümünde enerji sektöründe faaliyet gösteren ve yap-işlet modeli olarak kurulan %95 yabancı sermayeli şirket BAYMİNA ENERJİ A.Ş. (Baymina) incelenmiştir. Kuramsal olarak incelenmiş olan konular uygulama ile elde edilmiş olan bulgularla karşılaştırılmıştır. Sonuçlar ortaya konurken işletmenin içinde bulunduğu genel ekonomik koşullar ve işletmenin özellikleri de dikkate alınmıştır. Uygulama ile vergi teşviklerinin firma üzerine etkilerinden yola çıkılarak bir takım genel sonuçlara da ulaşılmaktadır.

Uygulama bölümünde, araştırma yöntemi olarak nitel araştırma yöntemlerinden örnek olay yöntemi kullanılmıştır. Uygulamada, nitel araştırma kullanılmasının sebebi, gerçekleştirilen bir faaliyetin veya oluşan bir durumun arkasında hangi etkenlerin yattığının ortaya konulabilmesidir.⁹⁵ Tezin uygulama bölümünde, nitel araştırma yöntemlerinden durum analizi yöntemi (örnek olay, case study) kullanılmaktadır. Örnek olay incelemesi belirli bir kişi, sosyal bir durum, olay veya bir grubun incelenmesi ve fonksiyonlarının nasıl işlediğinin ortaya konulabilmesi için sistematik olarak bilgi toplanmasıdır.⁹⁶

⁹⁵ Strauss, Anselm, Juliet Corbin, Basics of Qualitative Research, Sage Publications, The International Professional Publishers, Newbury Park, 1990, s:19.

⁹⁶ Berg, Bruce L. Qualitative Research Methods for the Social Sciences, Third Edition, Allyn and Bacon, Boston, 1998, s:212.

Durum analizi yöntemi bir şirketin incelenmesiyle konu hakkında yüksek miktarda veri sağlanmasını sağlayabilmektedir. Uygulamada, durum analizi yöntemi seçilerek Baymina'nın, uygulama konusu ile ilgili olarak tüm detayları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Durum analizi yönteminin, en önemli eleştirilerinden biri hiç şüphesiz, söz konusu durumun bir genellemeye yol açmasının sakıncalıdır. Aynı sektörde faaliyet gösteren işletmelerde dahi, genellemeler tüm firmalar için aynı tutarlılıkta olmayabilir. Ancak nicel araştırmalarda da, aynı eleştiri söz konusu olacaktır. Çünkü nicel araştırmaya, örneğin ankete, katılan bir firma, sorulara içinde bulunduğu koşullar altında cevap verecektir. Bu nedenle, uygulamada kullanılan durum analizinde, çalışılan koşullar altında verilen cevaplar yorumlanmaya çalışılmıştır.

Uygulamada, Baymina'dan bilgi almaya yönelik sorular yöneltilmiş olup, bazı durumlarda da alt araştırma sorularıyla bilgiye ulaşmaya çalışılmıştır.

Alınan bilgilerin geçerliliği araştırma için toplanan verilerin doğruluğu ile ilgili olduğundan, geçerliliğin sağlanabilmesi için farklı veri toplama yöntemi kullanılmış, aynı sorular bazen farklı şekillerde tekrar sorulmuştur. Uygulama sonunda ortaya çıkan sonuçlar ile kuramsal olarak ortaya konan bilgilerin birbirleri ile mutabık olması, uygulamanın geçerliliğini ortaya koymaktadır.

Farklı koşullar altında bulunana farklı işletmeler, aynı değişiklikten farklı şekilde etkilenebilmektedir. Bu durumda, uygulamanın güvenilirliği en büyük tartışma

konusu olmaktadır. Verilerin doğru olması çalışmanın güvenilirliğinin sağlanmasında oldukça yüksek öneme sahiptir.

Araştırma soruları geliştirilirken, kuramsal açıklamalar dikkate alınmıştır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının bir ülkeyi tercih etmesindeki tüm etkenler bir sıra halinde incelenmiş ve uygulamaya uygun sorular oluşturulmuştur. Uygulamanın güvenilirliğini teyit etmek açısından bazen dolaylı yollardan benzer sorular tekrar yöneltilmiş ve alınan bilgi genişletilmeye çalışılmıştır.

Uygulama bölümü için enerji sektöründen bir firmanın seçilmesinin nedeni yap-işlet modeli ile kurulmuş bir şirket olması ve Türkiye’de sağlanan neredeyse tüm teşviklerden yararlanıyor olmasının yanında, devletin firmaya her yıl belli bir miktar alım garantisi vermiş olmasıdır.

Uygulamada Baymina’nın Türkiye’de yatırım yapma nedenleri ve firma olarak aldıkları teşvikle incelenmiştir. Şirketin tüm bir işletme olarak hedefleri göz ardı edilmiş sadece Türkiye’de uygulanan teşvikler karşısında kısa-uzun vadeli planları dikkate alınmıştır.

Bu uygulama görüşme ve doküman incelemesiyle gerçekleştirilmektedir. Kuramsal olarak verilen tüm konularla ilgili olarak firmaya sorular yöneltilmiş, yurtiçi ve yurtdışında ulusal ve uluslar arası birçok kurumun konu ile ilgili yapmış olduğu araştırma sonuçları firmaya aktarılarak konu ile ilgili görüşleri alınmaya çalışılmıştır. Cevabın tam olarak alınamadığı veya güvenilirliğinin kontrolü gereken yerlerde ise

firmaya alt sorular yöneltilerek daha fazla bilgi alınmaya çalışılmıştır. Tarafsızlığın korunabilmesi ve görüşmeci etkisinin en aza inmesi için de mümkün olduğunca kuramsal açıklamalar temel alınarak hazırlanan sorulara bağlı kalınmıştır.

Görüşme Baymina muhasebe ve mali işler bölümünde gerçekleştirilmiştir. Görüşme yaklaşık olarak 2 saat kadar sürmüştür. Görüşme gerçekleştirilmeden önce Baymina ile ilgili olarak dokümanlar toplanmıştır. Dokümanların toplanması için gazete ve dergiler taranmış ve ayrıca internet üzerinden ayrıntılı tarama gerçekleştirilmiştir. Görüşme esnasında sektör ve firmayla ilgili olarak yapılan doküman incelemesinin sonuçları da teyit edilmiştir. Gazete, dergiler ve internetten, özellikle şirketin kendi web sayfasından elde edilen bilgilerin tarafsızlığı bozmaması amacıyla sadece bilgiler alınmış, yorumlar göz ardı edilmiştir.

Firma Hakkında Temel Bilgiler;

Baymina, Ankara'da elektrik enerjisi üretimi alanında faaliyet göstermektedir. Santralin kuruluşuna dayanak olan sözleşme 1998 yılında imzalanmış bulunmakta ve Baymina'nın temelleri bu tarihte atılmaktadır. Tesis Ankara Doğal Gaz Kombine Çevrim Santrali'nin Yap-İşlet Modeli çerçevesinde inşaatı ve işletmesi için kurulmuştur.

Bu arada enerji sektöründe tüm dünyada yaygın olan birleşme ve satın almalar sonucunda 2003 yılında Fransa mukimi Soci t  G n rale de Belgique ile

Tractebel'in birleşmesi sonucu SUEZ grubunun iştiraki SUEZ-TRACTEBEL SA, ortaya çıkmıştır.

2001 yılında meydana gelen mali kriz sonucu Türkiye ekonomisi sıkıntıya girmiş, mali sistem tıkanmıştır. Mevcut şirketler yatırımlarını azaltarak borçlarını çevirebileceklerini hatta iflastan kurtulabileceklerini düşünmelerine rağmen Türkiye'deki potansiyeli ve mevcut projenin işlerliğini gören SUEZ TRACTEBEL SA, Türkiye'ye yatırım yapma kararı almıştır. Tam bu sırada da, Baymina'nın önceki ortaklarından Bayındır İnşaat'ın mali sıkıntıya düşmesi ve yatırıma devam edememesi üzerine, SUEZ TRACTEBEL SA, 2001 yılında önce şirkete sermaye koyarak mevcut firmaya iştirak etmiş ve daha sonra da hisselerin %95'ini toplamıştır. Finansman sıkıntısı sebebiyle geciken proje SUEZ TRACTEBEL SA firmasının öz kaynakları ve finansman bulma imkânları ile hız kazanmış ve 2004 yılı başında yatırım tamamlamıştır.

Hissedarları Suez Energy International (SEI) (%95) ve doğrudan Mimag İnşaat ve Ticaret A.Ş. (%5)dir. Belçika'da Kurulu bir enerji şirketi olan SEI, uluslararası bir sanayi ve hizmetler grubu olan SUEZ grubunun 3 iş bölümünden birisidir. SEI, tüm dünyada elektrik ve LNG dâhil doğal gaz enerji tesisleri geliştirip, inşa etmekte ve işletmektedir. Ayrıca, Avrupa dışında doğal gaz ve LNG nakliyesi ile dağıtımını yapmaktadır. Elektrik enerjisi ve gaz ticareti ve pazarlaması yapmaktadır ve sanayi müşterilerine enerji sahasında hizmetler sunmaktadır. Mimag ise elektrik üretim tesisleri yapımında tecrübeli bir Türk mühendislik firmasıdır.

31 Aralık 2005 tarihi itibarıyla; SUEZ grubunun, 2005 yılı cirosu 41,5 milyar avro olup, tüm dünyadaki çalışan sayısı 157.650'dir. Ayrıca SUEZ, Avrupa'da enerji alanında, çok teknikli hizmet tedarikçileri arasında birinci, enerji üreticileri arasında beşinci, gaz üreticileri arasında altıncı sıradadır.

Firmanın Yapısı ve Faaliyet Konusu;

Baymina, Ankara'da elektrik enerjisi üretimi alanında faaliyet göstermektedir. Firma, Türkiye'nin ilk Yap-İşlet (Yİ) Modelli özel sektör projelerinden birisi olup, Temelli/Ankara yakınlarında kurulmuş, doğalgazdan elektrik üreten enerji santralini işleten bir kurumdur. Türkiye'nin artan enerji ihtiyacı gözetilerek 1998 yılında kuruluş ve faaliyete geçmek için gerekli sözleşmeler imzalanmıştır. İşletmeye alma faaliyeti özellikle 2002 yılından sonra hız kazanmış ve 2003 yılında deneme üretimi yapılmış, 2004 yılının 4 Şubatında da ticari faaliyet dönemi başlamıştır. Firmanın geçmişine bakıldığında 6 yıl kadar süren bir yatırım dönemi göze çarpmaktadır. Baymina ile aynı tarihte sözleşmeleri imzalanan diğer Yİ modelli firmalar 2002 veya 2003 yılında ticari faaliyete başlarken, Bayındır İnşaatın finansman sıkıntısı sebebiyle projeye gereken desteği verememeleri yatırım süresini uzatmıştır. Ancak, SUEZ TRACTEBEL grubunun devreye girmesiyle yatırım döneminde yaşanan gecikmeler bertaraf edilmiştir.

Proje'nin 500 milyon doları aşan yatırım bedelinin % 75'i Dünya Bankası (MIGA) ile Belçika, ABD, Almanya ve Avusturya ihracat kredisi garanti kuruluşlarınca desteklenen uluslararası bankalar konsorsiyumu tarafından finanse edilmiştir. Yerli

malzeme ve hizmetler için 60 milyon dolar harcanmıştır. Project Finance International dergisi 2003 yılında projenin finansmanını Yılın Enerji Projesi Finansmanı olarak seçmiştir. Baymina'da 28 'i üniversite mezunu, 9'u teknik okul mezunu ve 10'u lise mezunu olmak üzere toplam 47 kişi çalışmaktadır. Baymina, Ankara'da konutlarda kullanılan elektrik enerjisinin % 100 ünü karşılayabilecek miktarda elektrik enerjisi (yılda ortalama 6,3 milyar kWh) üretmektedir. Bu da Türkiye'nin yıllık elektrik talebinin yaklaşık %4'üne eşittir. Üretilen elektriğin tamamı 16 yıl geçerli bir alım anlaşması çerçevesinde Türkiye Elektrik Ticaret ve Taahhüt A.Ş. (TETAŞ) tarafından satın alınmaktadır. Baymina, Türkiye'deki en büyük doğal gaz tüketicilerinden birisidir. Yıllık 1 milyar metre küp tüketimi, Ankara şehrinin yıllık tüketiminden fazladır. Baymina, doğal gaz ve büyük aksamlar dışında kalan tüm ihtiyaç ve hizmetlerini yerel tedarikçilerden karşılamakta, yılda yaklaşık 2,5 Milyon \$ tutarında yerli mal ve hizmet satın almaktadır.

Kuruluş Türü;

Kuruluş türlerine göre yabancı sermayeli firmalar yeni firma, iştirak veya şube olmak üzere toplam 3'e ayrılmaktadır. Hazine Müsteşarlığı'nın yayınlamış olduğu doğrudan yabancı sermaye raporu 2000-2005 yılları arası dönem için incelendiğinde; yatırım yapan firmaların %77'sinin yeni firma kurdukları, %20 civarının ise iştirak olarak geldiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Şirket satın alma ya da yeni şirket kurma tercihi tamamen, yatırım fikri ile o ülkede mevcut satışa açık firmaların birbiriyle uyumuna bağlıdır. Bilindiği gibi, sermaye

şirketleri için en önemli unsur, ortaklarına dağıtacağı vergi sonrası karın miktarıdır. Bu sebeple şirketler, mal ve hizmetlerini rakiplerinden daha ucuza üretmek ve daha çok müşteriye satmak isterler. Bu temel amaç her yatırım kararının ana ölçütüdür. Bu doğrultuda, bir yabancı yatırımcı, şirket satın alırken ya da şirkete iştirak ederken, öncelikle tanıdığı bildiği kendi sektöründen firmaları almayı düşünür ve bunları inceler. Alınacak şirketin pazardaki payı, öncü bir yönü olması ya da diğer firmalardan bir farklılığı olması, operasyonel karlılığı olması, bu karlılığın istikrarlı olması ya da o anda karlılığı olmasa da potansiyeli olması, yönetim ve çalışan kalitesi, şirket değerinin yüksek olmasına rağmen çeşitli nedenlerle piyasa değerinin bu değer altında kalması, şirketlere iştirakte en önemli faktörlerdir. Yabancı yatırımcı tüm bunları değerlendirir ve yeni bir şirket kurmak ile mevcut firmaya iştirak etmek arasındaki fark bu ölçütlere göre belli olur.

Kar marjını yakalamak için ülke içinde yatırım yapılacak yer ve sabit yatırım büyüklüğü çok önemlidir. Dolayısıyla, hammaddeye ve pazara yakınlık en önemli unsurlardır. SUEZ, Türkiye'ye yatırım yapma kararı alırken, yeni bir firma kurmayı, bir firmaya iştirak etmeyi seçmeyi seçmiştir. Bunun nedeni, Tractebel grubunun yatırım yapmak istediği ülke olan Türkiye'de, gerekli tüm izinleri alınmış ve sözleşmeleri yapılmış olan bir projenin yatırımcıların finansman bulmada yaşadığı sıkıntılar nedeniyle durma noktasına gelmiş olmasıdır. Grup, projenin sahip olduğu satış taahhüdü sözleşmesini ve sektördeki mevcut bilgi birikimi ile santralin kurulmasında ve ticari faaliyete geçildiğinde katlanılacak olan maliyetleri değerlendirip, yeni yatırıma sıfırdan başlamakta, projeye katılmanın daha avantajlı olduğunu görmüştür. Projede uzun bürokratik süreçler atlatılmış, santralin

inşa zamanı gelmiştir ve üstelik grubun kullanılacak teknoloji konusunda karar verebileceği bir noktada durmuştur proje. Böylece, grup bu projeye iştirak etmiş ve 2 yıl gibi bir sürede ticari faaliyete geçmesini sağlamıştır. Firma bunu “verimli bir yatırım yapma imkânı bulamıyorsan, bir firmaya iştirak etmeyi düşüneceksin” sözleri ile açıklamaktadır.

Yap-İşlet Modeli Olmanın Avantajları;

YAP-İŞLET modeli, elektrik enerjisi santrallerinin üretim şirketleri mülkiyetlerinde kurulmalarını, işletilmelerini, üretilen elektrik enerjisinin belirlenecek esas ve usuller çerçevesinde satışını içeren bir model olup, 1997 yılında yayımlanan “Yap-İşlet Modeli İle Elektrik Enerjisi Üretim Tesislerinin Kurulması ve İşletilmesi İle Enerji Satışının Düzenlenmesi Hakkında Kanun” ile Türkiye’de uygulanmaya başlamıştır. Yap-işlet modellerinin oldukça önemli faydaları vardır. Birincisi, modelin sağladığı yeni bir finansman olanağıdır. Buna ilaveten bir önemli ek avantaj da Hazine dış borç stokunun olumsuz etkilenmemesidir. İkincisi, modelin özelleştirmeyi teşvik edici yönüdür. Yabancı sermaye girişini olumlu yönde etkileyeceği doğaldır. Kaldı ki bazı dış kredi müesseseleri kamu kuruluşlarına doğrudan kredi açmak yerine bu model çerçevesinde yatırım yapılmasını teşvik etmektedirler. Modelin üçüncü önemli avantajı ise, teknoloji transferi ve özel kesimin ister yatırım, ister uygulama aşamasında olsun, kamuya göre çok daha etkin çalışacağını kabulüdür. Yatırım yapan özel girişimcinin doğal olarak kârını maksimize etmek için etkin bir faaliyet göstermesi ve bazı özel durumlar hariç iyi bir projelendirme yöntemi ve ileri teknoloji kullanarak bu projesini desteklemesi beklenmektedir.

Söz konusu faydalar kamusal menfaatler kapsamındaki avantajlar olup, ayrıca Baymina bu model sayesinde Hazine garantili satış yapma ve daha kolay finansman bulma imkânlarına kavuşmuştur.

Yatırım Yapılacak Ülkenin Seçimi;

Bir ülkede yatırım yapma kararı verilmesinin en temel sebebi, uzun vadede ortakların eline geçecek temettü miktarı yani yatırımın beklenen getiri oranıdır. Bunu sağlamada dikkate alınan bazı hususlar da vardır. Gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkeler için yeni pazar alanları olarak görülmektedir. Gelişmiş ülkelere ait şirketler, batılı ülkelerde olduğu kadar hukuksal altyapısı sağlam, yatırımcı hakları korunan, bu yatırıma ihtiyaç duyan ve beklenen kar marjını sağlayabilecek ülkelere yatırım yapmayı seçmektedirler. Tabi bununla birlikte, maden firmalarında olduğu gibi, o ülkenin doğal zenginlikleri de önemli bir kıstas olabilmektedir. Bunun yanı sıra, yatırımda kullanılacak olan girdilerin nasıl temin edilebileceğine ve ürünün nasıl değerlendirileceği büyük önem taşımaktadır.

Ancak, Baymina Türkiye’de sadece bir kişi için üretim yapmaktadır: TETAŞ. Ana hammadde olan doğalgazı da BOTAŞ’tan almaktadır. Sonuçta, hem alıcısı hem de satıcısı kamu kurumu olan bir ticari işletmedir. Firma Yİ modeliyle kurulmuştur. Alacağı gaz miktarı ve satacağı elektriğin kilovat-saat olarak miktarı sözleşmeler ile belirlenmiş durumda dolayısıyla yukarıda sayılan unsurlar bu sözleşmelerle dikkate alınmış durumdadır. Ancak, Yİ modeliyle kurulan santrallere imkân tanıyan sözleşmelerin Danıştay tarafından imtiyaz sözleşmesi olduğu gerekçesiyle

onaylanması gerektiği ve yürütmeyi durdurma kararı verilmiş durumdadır. Firma, konuyla ilgili olarak ciddi endişeler taşımakta ve uzun vadede Türkiye’de yeni yatırımlar yapmayı düşünen bir yatırımcı olarak, 1998 yılında imzalanan sözleşmeler için 2006 yılında yürütmeyi durdurma kararı alınmasını eleştirmektedir.

UNCTAD’ın yapmış olduğu dünya yatırım raporu incelendiğinde Baymina’nın ana ortaklarının mukim olduğu Belçika ve Fransa’nın doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çeken ilk 10 ülke içerisinde yer aldığı gözlemlenmektedir, ancak firma sektörü sebebiyle Türkiye’de yatırım yapmayı seçtiğini belirtmiştir.

Belçika Avrupa’nın merkezinde stratejik bir konumda yer almakta ve sağlam bir altyapıya sahiptir. Avrupa Birliği’nin başlıca karar organlarına da ev sahipliği yapmaktadır. Belçika, başta Fransızca, Flamanca, İngilizce ve Almanca olmak üzere, birden fazla dil bilen eğitimli işgücü ve gelişmiş ulaştırma altyapısı ile Avrupa ülkelerine dağıtım merkezi, montaj ve yüksek teknolojik imalat yeri arayan firmalar için elverişli imkânlar sunmaktadır.

Bunun yanı sıra, çok sayıda gelişmiş araştırma parkları, yüksek teknolojik firmaların kurulması için elverişli ortamlar sunmaktadır. Son yıllarda Belçika, uluslararası finans piyasalarında önemli bir konuma ulaşmıştır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları finansal ve ticaret sektörlerine kaymış durumdadır. Ayrıca, stratejik ortaklık, ortak yatırımlar ve satın alma halen önemli bir yere sahiptir. Yerli ve yabancı firmalar arasında ayırım bulunmamakta, finansal yatırım yardımları sağlanmakta, emlak vergisi muafiyeti, yatırım indirimi gibi teşvik unsurlarının yanı

sıra, vergi kredileri ve yabancı personel için vergi ayrıcalıkları sağlanmaktadır. Fransa da benzer bir durumdadır.

Ancak söz konusu gelişmiş ülkeler artık yatırım ihracatçısı durumundadır. Dolayısıyla bu ülkelerin mukimi olan firmalar da artık yeni pazarlar aramaktadırlar. Söz konusu iki ülkede de, enerji sektöründe, mevcut ekonomik büyüme ortamında Türkiye'deki kadar enerji yatırımına ihtiyaç bulunmamaktadır. Dolayısıyla firmanın gelişmekte olan ülkelere elde edeceği getiri miktarı daha yüksektir.

Türkiye enerji yatırımı ihtiyacı oldukça fazla olan bir ülkedir. Dolayısıyla enerji alanında yatırım çekebilmek amacıyla da çeşitli teşvikler sağlamış bulunmaktadır. Bu teşvikler ve uzun vadede elde edilecek olan yatırımın getiri oranı dikkate alınıp, diğer yatırım projeleriyle karşılaştırıldığında Türkiye'ye yatırım yapma kararı alınmıştır. Ayrıca, Türkiye istikrarsızlıklarla uzun süre boğuştuğundan sonra, Avrupa Birliği rüzgârıyla, ekonomik anlamda atılım yapan ve yabancı yatırımcıya gereken önemi verebilecek bir ülke konumundaydı. Dolayısıyla, uzun vadeli, iyi bir getirisi olan ve yatırımcı haklarının korunması konusunda güvenilen bir ülke olduğu için bir diğer ülke yerine Türkiye'yi seçilmiştir.

Ayrıca Türkiye ile Belçika arasında imza edilmiş olan çifte vergilemeyi önleme anlaşması (ÇVÖA) yatırım kararı üzerinde etkili olmuştur. Çifte vergilemeyi önleme anlaşmaları da sağlanan birer teşvik unsurudur. ÇVÖA, bir ülkede sağlanan kazanç üzerinden, eğer bu kazanç ülke değiştirecekse, birden fazla vergilenmesini engeller. Bazı durumlarda kazancın elde edildiği ülkede yapılan vergileme bu kazanç için

nihai vergilemedir. Baymina için de, yabancı ortağı SEI'nin elde ettiği kar payı üzerinden alınan vergiler açısından ikili vergi anlaşması büyük önem arz etmektedir.

Türkiye ile vergi anlaşması imzalamış ülkelerin mukimlerine yapılacak kar dağıtımı sebebiyle, Gelir Vergisi Kanunu'nun 94üncü maddesine göre tevkifat yapılması sırasında, vergi anlaşmalarının, temettüleri ile ilgili 10uncu maddesindeki oranların dikkate alınması gerekmektedir. Anlaşmaların anılan maddesinde belirtilen oranların, Türkiye'de uygulanan oranların altında kalması halinde, stopaja tabi matrahın yabancı ortağa dağıtılan kara isabet eden kısmına, vergi anlaşmasında belirtilen oranın; anlaşmada belirtilen oranın, Türkiye'de uygulanan oranların üzerinde kalması halinde ise, Türkiye'deki oranın uygulanması gerekmektedir. Belçika için, hem yerel oran hem anlaşmada belirlenen oran %10'dur. Ancak daha önemlisi, "1 Seri Numaralı Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları Genel Tebliği"nde, anlaşmada öngörülenin üzerinde vergi tevkifatı yapılması durumunda, fazla ödenen vergilerin iade edilebileceği hükme bağlanmış ve iade şartları açıklanmıştır. Bu nedenle, teşvik belgesi kapsamında kullanılan yatırım indirimi sebebiyle ödenecek % 19,8'lik stopaj anlaşma sayesinde %10'a düşürülmekte ve aradaki fark ortağa iade edilmektedir. Hatta dağıtım kararının kurumlar vergisi beyannamesinin vergi dairesine tebliğinden önce alınması durumunda stopaj oranı doğrudan %10 olarak alınmaktadır.

Yıllık Ciro;

Baymina'nın, satış rakamının asgari tutarları TETAŞ ile yapılmış sözleşme kapsamında belirlenmiştir. Ancak, satış rakamı üretim miktarına bağlıdır. Çünkü

elektriğin stoklanması gibi bir durum söz konusu değildir. TETAŞ talimatıyla üretim miktarı belirlenmekte ve böylece satış rakamı oluşmaktadır. Ancak, firmanın üretim kapasitesi de tesisin kurulu gücü ile sınırlıdır. Baymina, yıllık ortalama 6,3 milyar kWh üretim yapmaktadır.

Türkiye'deki Yatırım Ortamının Değerlendirilmesi;

Baymina'nın faaliyete geçtiği, 2004 yılından itibaren satış rakamı artmaktadır. Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi (TEİAŞ) verilerine göre, Türkiye'de bu yıl 173,1 milyar kilovat saat (kWh) elektrik üretimi, 171,4 milyar kWh de elektrik tüketimi olacağı tahmin edilmektedir. Türkiye'nin elektrik ihtiyacı 2000 yılında 128 milyar 280 milyon kWh olurken, 2005 yılında ise 160 milyar 332,6 milyon kWh'ye ulaşmıştır.

Elektrik enerjisi, ikincil bir enerjidir, yani birincil kaynaklar olan kömür, doğalgaz, su rüzgâr vb. enerjilerden elde edilir. Yine TEİAŞ verilere göre üretilecek 173,1 milyar kWh elektriğin 134 milyar kWh'si termik kaynaklardan, 39 milyar kWh'si hidrolik kaynaklardan, 0,1 milyar kWh'si de rüzgâr kaynaklarından olacaktır. Bunun yanı sıra Gürcistan ve İran'dan 0,7 milyar kWh elektrik ithalatı planlanırken, toplam elektrik enerjisinin 171,4 milyar kWh'sinin ülke içinde harcanacağı, 2,4 milyar kWh'lik elektrik enerjisinin ise ihracatı öngörülmektedir. Bu noktada, termik kaynaklardan elde edilmesi planlanan 134 milyar kWh'lik elektrik enerjisinin üretiminde kullanılacak birincil kaynakların payı ise doğal gazda yüzde 43,8'dir.

Sonuçta, Yİ santralleri, planlanan toplam elektrik enerjisinin yüzde 23,8'ini (41,2 milyar kWh'sini) üreteceklerdir.

Bir ülkeye yatırım yapılmasının temelinde istikrar yatmaktadır. Türkiye, yabancı yatırımların dağıtıldığı bir arenada birçok rakip ile mücadele etmektedir. Bu mücadelede başlıca eksikliklerinden belki de en önemlisi, ekonomideki dalgalanma, istikrarsızlık ve belirsizliktir. Uzun vadeli bir yatırım için ülkeye gelen yabancı yatırımcının bu ülkede en azından yatırımın amortisman süresi boyunca ön görülebilir bir ekonomik istikrar beklemesi doğaldır. Yatırımcıya güven ortamı sağlanmalı, yatırımların istihdama ve yan sanayiye faydaları unutulmamalıdır. Yabancı yatırımcıya bakış açısı değişmelidir.

Türkiye, son 10 yılda Avrupa Birliğine girme umutları taşımakta ve bu amaçla çeşitli alanlarda Avrupa kıstaslarına ulaşmak adına reformlar yapılmaktadır. Bu yapısal değişiklikler, 70 milyonluk büyük nüfusa, dinamik ve hızla gelişen bir ekonomiye, geniş iç pazara, vasıflı işgücüne, gelişmiş iletişim ve bankacılık sektörlerine, AB Gümrük Birliği'ne, artan uluslararası yatırımlara sahip olan Türkiye'nin yatırım çekme potansiyelini arttırmıştır. Ayrıca, bu ülke Kafkas, Orta Asya ve Orta Doğu ülkelerine yönelik uluslararası ticaretin toplanma ve dağıtım noktası olma potansiyeline de sahiptir.

Sonuç olarak, bu ekonomik büyüme devam ederse, elektrik enerjisi katlanarak artacaktır. Türkiye'nin enerji yatırımına ihtiyacı bulunmaktadır. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından yapılan açıklamalar çerçevesinde, önümüzdeki 15

yılda, toplam enerji yatırımı ihtiyacının 128 milyar dolar olacağı tahmin edilmektedir. Baymina'nın yatırım miktarı göz önüne alındığında, Türkiye'nin enerji alanında pazar potansiyeli olağanüstü bir seviyedir. Öyle ki, Türkiye'nin elektrik ihtiyacı her yıl % 6-7 artarken, Avrupa ülkelerinin ihtiyacı % 1-2 artmakta ya da hiç artmamaktadır. Bu artışın bir kısmı nüfus artışına bağlı olsa da önemli bir kısmı kurumların ihtiyacı ile doğru orantılıdır. Türkiye gelişen ekonomisi ile tüm dünya için önemli bir ülke konumundadır.

Türkiye'de Sağlanan Teşviklerin Değerlendirilmesi;

Baymina için sağlanan en büyük teşvik kuşkusuz devletin vermiş olduğu alım garantisidir. Ancak bunun yanında, firmanın yapmış olduğu yatırım teşvik belgesine bağlanmıştır. Bilindiği üzere, teşvik belgesi, yatırımın karakteristik değerlerini ihtiva eden, yatırımın bu değerler ve tespit edilen şartlara uygun olarak gerçekleştirilmesi halinde üzerinde kayıtlı destek unsurlarından istifade imkânı sağlayan, ülke ekonomisi için yararlı olduğu Müsteşarlıkça kabul edilen yatırımlar için düzenlenen bir belgedir. Bu teşvik belgesi dolayısıyla, Baymina'ya, gerçekleştirilen yatırım tutarının 2 katı oranında (%200 oranında) tutarı ödeyeceği kurumlar vergisi matrahından mahsup etme imkânı verilmiştir. Ancak, yatırım indirimi istisnası uygulamasında kullanılan tutar üzerinden %19,8 oranında stopaj ödemesi mevcuttur. Ayrıca aynı belgeye bağlı olarak yatırım sebebiyle gerçekleşen ve belge üzerinde gösterilen ithalatlar için gümrük vergisi ile katma değer vergisi istisnalarından da faydalanmaktadır. Diğer taraftan, ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetlerin vergi, resim ve harç istisnasından

yararlandırılmasına imkân sağlayan vergi resim harç istisna belgesi de Baymina tarafından temin edilmiş bulunmakta olup, finansman ihtiyacı doğrultusunda yurt içinden temin edilen krediler ve diğer faaliyetler için, belge üzerinde yazan tarihe kadar yapılan işlemler Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinden, 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu ile ihdas edilen Damga Vergisinden, 492 sayılı Harçlar Kanunu gereğince alınan harçlar ve diğer kanunlarda yer alan vergi, resim ve harçlardan istisna tutulmuştur.

Yatırım teşvik belgesi dolayısıyla %200 oranında yatırım indirimi istisnası mevcut olan Baymina'nın 2005 yılının sonu itibariyle gelecek senelere devreden yatırım indirimi istisnası tutarı ile yaklaşık olarak 2020 yılına kadar kurum için tahakkuk eden kurumlar vergisi bulunmamaktaydı. Ancak, yatırım indirimi uygulamasına 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren son verilmiş olup, daha önce yatırım teşvik belgesi almış olup da, yatırım yapmış olanlardan yatırım harcamalarını henüz vergi matrahından indirememiş olanlar için, üç yıllık bir süre öngörülmektedir. Söz konusu firmalar, bu harcamalarını 2006, 2007 ve 2008 yılları kurumlar vergisi matrahlarında indirebilecektir. Ancak bu, kazanılmış hakları ve hukuk güvenliğini ortadan kaldırmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti, Anayasada yazılı olduğu gibi, bir hukuk devletidir. Hukuk devleti, vatandaşlarına hukuk güvenliği sunar. Bütün vatandaşlar, Anayasanın öngördüğü hukuk güvenliği kavramının koruması altındadır. Hukuk güvenliği, kurallarda belirlilik, kurallarda öngörülebilirlik; yani, gelecekte ne olacağını kişinin bilebilmesi demektir. Vatandaşlar, tutum ve davranışını mevcut kurallara göre ayarlarlar, ona göre düzenlerler. Bir kurum, var olan yasalardaki hükümlere dayanarak yatırım harcaması yapmış ise, bu harcamadan kaynaklanan

hakkını, mevcut yasaların ona tanıdığı hakkı korumak gerekir. Bunun gereği olarak da, bu harcamayı en son 2008 yılında matrahından indirebilirsin, 2009 yılına kalırsa bunu indiremezsin demek, kazanılmış haklara ve hukuk güvenliği ilkesine aykırıdır. Baymina gibi mükellefler yatırım harcamalarını yaparken böyle bir sınırlama da bulunmamaktaydı. Dolayısıyla, kazanılmış bir hak ortadan kaldırılmış olup bu durum Anayasa'ya aykırıdır. Zaten, bununla ilgili olarak Anayasa Mahkemesi nezdinde açılmış bir dava da bulunmaktadır.

Kurumlar vergisi oranını %30'dan %20'ye düşürülmesinin etkileri ise, devreden yatırım indirimi miktarı, iki kurumlar vergisi oranı arasındaki farkın getirdiği kazançta yakın olan mükellefler için kritik bir soru. Ancak, Baymina gibi, yatırım indirimi dolayısı ile 2020 yılına kadar kurumlar vergisi tahakkuk etmeyecek bir firma için uygulamanın kaldırılmasıyla beraber uzun vadede vergi yükü yaklaşık olarak yatırım miktarının 10'da biri oranında artmış bulunmaktadır. Dolayısıyla, aslında mükellefler üzerindeki vergi yükünü azaltılması, dolayısıyla yatırımları arttırmak için uygulanan kanuni bir düzenleme olan kurumlar vergisi oranının % 30'dan % 20 ye indirilmesi ve yatırım indiriminin kaldırılması, geçmişte teşvik belgesinde yer alan orana güvenerek büyük yatırım yapan firmalara zarar veren bir hale gelmiştir.

Önceki yıllarda, 3 aydan fazla süre elde tutulduktan sonra elden çıkarılan hisse senetlerinden elde edilen kazançlar herhangi bir suretle vergiye tabi tutulmazken, elde tutma süresinin üç ay ve daha kısa olması halinde ise elde edilen kazanç verilecek yıllık gelir vergisi beyannamesi ile beyan edilerek vergilenmekteydi. Diğer enstrümanlarda ise, hazine bonoları için % 22 stopaj uygulanmakta, yatırım

fonları için stopaj uygulanmamakta ve tüm menkul kıymetler için yıllık olarak belli bir rakamın üzerinde gelir elde edilmesi halinde beyanname verilmesi gerekmekteydi. Ancak, 2006 yılı başında elde tutma süresi ne olursa olsun hisse senedi alım satım kazançları ile diğer enstrümanların alım satım kazançları üzerinden % 15 oranında stopaj uygulamasına geçilmiş ve beyanname uygulamasına son verilmişti. Vergileme stopaj yoluyla sadeleştirilmeye çalışılmıştı. Ancak uygulama yabancı yatırımcıların piyasadan çekilmesiyle sekteye uğradı. Yapılan düzenleme ile %15 stopaj uygulaması kaldırılmış olup, yabancıların menkul sermaye yatırımı yapmalarının teşvik edilmeye çalışılmaktadır.

Bir ülkenin toplam mal ve hizmet ihracatı ve transferlerinin bunların toplam ithalatıyla olan farkına cari işlemler dengesi denmektedir. Türkiye uzun yıllardır cari açık yaşayan bir ülke. Sürekli olarak dışarıdan alımları, dışarıya yapılan satışlarının üzerinde yer almakta. Diğer taraftan, bir ülkedeki bireylerin, firmaların ve devlet kurumlarının belirli bir dönem içinde diğer ülkelerin bireyleri, firmaları ve devlet kurumlarıyla gerçekleştirdiği uluslararası işlemlerin parasal değerlerini gösteren hesap tablosuna ödemeler dengesi denir ve adından da anlaşılacağı üzere bu bir dengedir. Cari açığa rağmen ödemelerin dengede olması doğal olarak ülkemize sermaye girişi ile mümkün olabilir. Ancak bu sermaye girişinin menkul kıymetler alımları üzerinden yapılması kalıcı bir çözüm değil. Sıcak para hareketi olarak adlandırılan bu girişler kısa süre içinde gelebildiği gibi çok çabuk yerel ve küresel konjonktürden etkilenip piyasadan çıkabilmektedir.

Türkiye'nin ihtiyacı olan sürekli yatırımların, yani doğrudan yatırımların arttırılmasıdır.

2006 yılında Türkiye'de yabancı yatırımcılar için sağlanan teşviklere bakıldığında, aslında, yabancı yatırımcılar için daha uygun bir vergi ortamı sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Vergi indirimi sayesinde, yabancı ilgisi arttırılmaya çalışıldıysa da kamusal hizmetlerin finansmanında yaşanan sıkıntılar nedeniyle, yatırım indirimi uygulamasına da son verildi. Bu arada menkul kıymetler üzerindeki karmaşık vergileme uygulaması tüm menkul kıymetler için % 15 stopaj uygulaması getirilmek suretiyle sadeleştirilmeye çalışılmıştı. Ancak yapılanlar ile mevcut yatırımcının kafası daha da karıştırılmış ve uygulamaların sürekliliği ve mevcut kazanılmış hakların bir anda ortadan kaldırılması ile güven kaybına neden olmuştur. Yabancı sermayenin devamı için istikrarlı bir ekonomik ortamın gerekli olduğu aşikârdır. Yapılması gereken; istikrarı, güven ortamını bozmayacak ancak bir yandan da yatırım ortamını iyileştirecek önlemler almaktır ve bu da deneme yanılma yöntemiyle yapılamayacak kadar önemli konudur.

Yeni Yatırım Kararı;

Baymina'nın Türkiye'deki yatırımının teknolojik bir ömrü mevcuttur. Söz konusu teknolojik ömür, yaklaşık olarak 2020 yılıdır. Şayet firma 2020 yılına kadar mevcut tesisin üzerine yeni bir yatırım yapma kararı almayacak olursa, tesis 2020 yılı itibariyle teknolojik çöplüğe dönüşecek, başka bir anlatımla, mevcut teknoloji

yetersiz kalacaktır. Yeni bir yatırım kararı Baymina için tesisin teknolojisinin ilerlemesi veya SUEZ grubunun Türkiye'ye yeni bir yatırım yapması demektir.

Firma 2006 yılı sonu içerisinde meydana gelen Kanuni düzenlemeler olumsuz yönde etkilenmiş olması sebebiyle, Türkiye'ye yapılacak yeni yatırıma sıcak bakmamaktadır. Firma, 2006 yılı içerisinde yapılmış olan düzenlemelerin yatırımcının kazanılmış haklarını korumamasının eleştirisini yapmaktadır. Firma 1998 yılında yapılmış ve zamanın hükümetinin onay verdiği bir sözleşmenin yürütmesinin, 2006 yılında Danıştay tarafından durdurulmasını ve Türkiye'deki enerji açığına rağmen tesisin bir dönemde kapatılması ihtimali yaşamış bulunmaktadır.

Baymina, Yİ santrallerinin durması halinde, yeni yatırım planlanmadığından gelecekteki 4-5 yıllık dönemde arz açığı olacağını ve 2006 yılında yurt genelinde 08-24 saatleri arasında 2-4 saati bulan kesintiler yapılması gerekeceğini düşünmektedir. TETAŞ tarafından ödenmeye devam olunacak asgari alım tutarları dolayısıyla, elektrik fiyatları artacaktır.

Baymina, söz konusu dönemde kazanılmış haklarının ortadan kaldırıldığını savunmaktadır. Yatırım indirimi uygulamasına son verilmesi ile firmanın 2001 yılında yatırım kararını alırken hesapladığı ve sonuçta buna göre almış olduğu yatırım kararının, erozyona uğramış bulunmaktadır.

Özetle, SUEZ grubunun gelişebilmesi için yabancı sermaye fazlasıyla ihtiyacı olan Türkiye'ye karşı güven sorunu baş göstermiş bulunmaktadır. Firma bu şartlar altında, yeni bir yatırım kararı almayacağını vurgulamaktadır.

Nitel Araştırmanın Değerlendirilmesi

Genel

Bu çalışmada ortaya çıkan genel sonuç, gelişmesi için yabancı sermaye yatırımlarına ihtiyaç duyan Türkiye'nin verdiği kararlarla yabancı sermayeyi ürküttüğü yönündedir. Öyle ki, söz konusu durum, firmanın, enerji ihtiyacı her yıl artarak büyüyen Türkiye'ye daha fazla yatırım yapma hevesini bile kırmakta ve gelişmeler karşısında haklarını hukuki yollardan aramaya yöneltmektedir. Teşvikler başlı başına incelendiğinde, yabancı sermayeye karşı çok katı ya da yerli sermayeyi ezici yönde olmasa da, iktidarın teşvikler konusunda her yıl farklı tutum alması ve kanunların sürekli olarak değişmesi, Türkiye'yi istikrarlı bir ortamdan uzaklaştırmaktadır.

Kuruluş Türü

Kuruluş türleri incelendiğinde ülkeye yapılan yabancı sermaye yatırımlarının $\frac{3}{4}$ 'ünün yeni bir firma kurmak suretiyle geldiği görülmektedir. Ancak Baymina, yeni bir firma kurma yoluna gitmeyip, durum değerlendirmesi yapmak suretiyle finansman sıkıntısı olan ancak tüm yasal formalitelerini tamamlamış ve sözleşmelerini imzalamış bir firmaya iştirak etme yolunu seçmiştir.

Aslında çoğu firma bir firmaya iştirak ederek yatırım yapmak istememekte, yeni bir soluk olarak piyasaya girmek istemektedir. Baymina, bir firmaya iştirak etmiş olmakla birlikte, yeni bir firmaya iştirak etmiş durumdadır yani firmaya iştirak ettiği süreçte her isteğini uygulayabileceği bir konumdadır. Piyasada var olmayan, iyi ya da kötü herhangi bir intibası olmayan bir firmaya iştirak etmiştir. Firmaya iştirak ettiği süreçte, santral henüz inşa aşamasındadır, bu nedenle tüm proje SUEZ tarafından isteği doğrultusunda yönlendirilebilecek durumda alınmıştır.

Yap-İşlet Modeli Olmanın Avantajları

Bilindiği gibi yap-İşlet modeli tesis mülkiyeti üretim şirketine ait olmak üzere tesisin kurulmasını, işletilmesini ve işletme süresi boyunca üretilen hizmetin devlet tarafından alınmasını düzenleyen bir modeldir.

3096 Sayılı Kanun'a dayanılarak çıkarılan 09 Mayıs 1996 tarihli ve 96/8269 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile uygulanmak istenen modelle ilgili olarak Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın (ETBK) 10 Temmuz 1996 tarihli Tebliği yayımlanmıştır. Bu düzenleme ile hidroelektrik, jeotermal ve nükleer enerji üretimi hariç TEAŞ dışındaki yerli ve/veya yabancı kuruluşlara elektrik enerjisi üretmek üzere tesis kurma, işletme ve enerji satışına dair esas ve usulleri belirlenmiştir. Söz konusu Bakanlar Kurulu Kararı'ndaki en önemli özellik tesis kurmaya izin verme yetkisinin tek başına ETBK'ya verilmiş olmasıdır. Danıştay 10. Dairesi söz konusu Bakanlar Kurulu Kararı ve bu Karara dayanılarak çıkarılan Tebliği 3096 Sayılı Kanun kapsamı dışında Enerji Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'a dayandırılması ve tesis kurma

izninin ETBK tarafından verilmesi (DPT'den görüş alınmaması) ifadesinin kanuna aykırı olduğu gerekçesiyle yürütmeyi durdurma kararı almıştır.

Model 16 Temmuz 1997 tarih ve 4283 Sayılı Kanun ile yasal çerçeve kazanmıştır. Daha sonra uygulama usul ve esaslarına ilişkin 97/9853 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı yayımlanmıştır. Yap-işlet modeli yönetmelikte elektrik enerjisi santrallerinin üretim şirketleri mülkiyetlerinde kurulmalarını, işletilmelerini, üretilen elektrik enerjisinin belirlenen esas ve usuller çerçevesinde TEAŞ'a satışını içeren model olarak tanımlanmıştır. Yapılan düzenleme sadece termik santralleri kapsamaktadır. Yap-işlet modelinin, yap-işlet-devret modelinden ayrılan en önemli yönü sözleşme süresi bitiminde tesisin devlete devredilmemesi, mülkiyetin yatırımı yapan yüklenicide olmasıdır. Her iki modelin birleşen yönü ise üretilen hizmetin devlet tarafından alım garantisinin verilmesidir.

Yatırım Yapılacak Ülkenin Seçimi

Baymina, eline geçecek temettü miktarını dikkate alarak Türkiye'ye yatırım yapma kararı vermiştir. Belirtildiği üzere, firmanın yatırım yapma sebeplerinin başında Türkiye'nin enerji ile ilgili açığı gelmektedir, ancak bununla beraber yatırım yapılan ülkenin hukuksal altyapı sistemi ve yatırımcı haklarının korunması da önem arz etmektedir.

Firmanın mukimi olduğu Belçika ve Fransa'ya yatırım yapmamasının sebebi, bu firmalardaki enerji açığının Türkiye'deki kadar yüksek olmamasıdır. Aynı zamanda

söz konusu ülkeler yatırım ihracatçısı durumunda olup, ülkeleri dışına yatırım yapacak pazarlar aramaktadırlar.

Türkiye hem sahip olduğu jeopolitik konum hem de uzun süren iktidarsızlıklar sonucu, Avrupa Birliği'ne girebilmek için göstermiş olduğu yoğun istikrar programları dolayısıyla, cazip bir pazar olarak görülmüştür.

Türkiye'deki Yatırım Ortamının Değerlendirilmesi

Türkiye'nin enerji miktarı her geçen yıl artmaktadır. Bu nedenle yeni yatırımlara açık görülmektedir.

Yabancı yatırımcıların ülkeye çekilebilmesi için ülkede var olması gereken bir takım ön koşullar bulunmaktadır. Bunlar; uyumlu makroekonomik politikaların tesisi, kronik enflasyon oranlarının ve istihdam vergilerinin düşürülmesi, yatırımcıların önündeki belirsizliklerin ortadan kaldırılarak mali ve siyasi istikrarın sağlanması, ekonomik entegrasyonlara üyelik, etkin tanıtım çabaları ve vergisel teşviklerin artırılmasıdır.

Türkiye'de Sağlanan Teşviklerin Değerlendirilmesi

Türkiye'de sağlanan teşvikler tek başlarına etkili olamamaktadır. Yatırım kararları üzerinde, diğer belirleyici faktörlerin olumlu olması durumunda teşvikler etkili olabilmektedir. Teşviklere bunun ötesinde bir güç yüklemenin temelsiz olduğu hem

konuya ilişkin olarak verilen örnek çalışmada, hem de analitik çalışmalarda vurgulanmaktadır.

Uluslar arası entegrasyonların yaygınlaşmasına paralel olarak, çokuluslu şirketlerin ve doğrudan yabancı yatırımların dünya ekonomisindeki yeri ve önemi artmıştır. Özellikle, gelişmekte olan ülkeler, doğrudan yabancı yatırımları ekonomik kalkınmanın bir anahtarı olarak görmekte ve anılan yatırımları ülkelerine çekmek için çeşitli teşvik mekanizmalarına yönelmektedirler. Bu teşvik mekanizmaları içerisinde “vergisel” boyutlu olan mekanizmalar önemli bir yer tutmaktadır

Türkiye içinde bulunduğu rekabet ortamında, yapısal reformlarla yetinmeyip, ileriye dönük uzun vadeli stratejiler geliştirmelidir.

Türkiye’de sağlanan yatırım teşviklerinin en başında gelen yatırım indiriminin 2006 yılında kaldırılması, Türkiye’nin sağlamış olduğu yatırım teşviklerini bir hayli geri sıralara almıştır. Uygulanan yatırım indirimi istisnası belirli bir plan ve program içermeyen, tüm kurumlara, yapmış oldukları yatırım harcamalarının %40’ını vergi matrahlarından indirme hakkı veren bir mekanizma idi. Başka bir deyişle, verimsiz bir alana yapılmış bir yatırım bile bu indirim hak kazanıyordu. Bu nedenle, asıl amacı sektörel ve bölgesel kalkınmayı sağlamak olan yatırım teşvikleri içerisinde istenileni veremiyordu. Pek çok firma için vergi planlamasında suiistimal edilebilecek bir duruma geldiği bile savunulabilmekteydi. Ancak bu yatırım teşvik uygulamasını tamamen kaldırmak, yatırım kararlarının verilmesindeki en etkili aracın kaldırılması anlamına geldi.

Yeni Yatırım Kararı

Olumlu bir ekonomik ortam yeni yatırım kararları üzerindeki en önemli etkidir. Ekonomik ortam hazırlanırken, yatırım kararlarını belirleyen etkenler üzerinde durulmalı, her yerli hem yabancı sermayenin yatırım yapmalarını zorlaştıran düzenlemelerden kaçınılmalıdır.

Yabancı bir sermayenin, bir ülkeyi yatırım yeri seçmesindeki temel etkenler: genel ekonomik performans, pazar büyüklüğü, ülkenin gelişmişlik düzeyi, sahip olduğu nitelikli işgücü, hammaddeye yakınlık, rekabet koşulları, sermaye piyasasının gelişmişliği, vergi oranları, yatırım maliyetler ve sağlanan teşviklerdir.

Türkiye 2006 yılında yapmış olduğu, vergi rejimindeki değişikliklerle, yabancı sermayeyi ürkütmüş ve güven problemi yaratmıştır. Geleceğe dönük olarak firmanın beklentilerini değiştirmiş, bu nedenle yatırım kararını olumsuz yönde etkilemiştir.

Tüm dünyada yabancı sermayeye bakış globalleşmenin de etkisiyle hızla değişmekte, ülkeleri yabancı sermaye lehine değişiklikler yapmaya zorlamaktadır. Türkiye, uluslar arası sermayeye, başta coğrafi konumu olmak üzere, ekonomik potansiyeli, genç nüfusu, pazar büyüklüğü, hammaddelere yakınlığı gibi pek çok avantaj sağlamaktadır. Ancak politik ve ekonomik istikrarsızlık en büyük dezavantajdır. Yatırımcılar vergilendirme ile ilgili olarak sıkça yapılan değişiklikleri en büyük sorunlardan biri olarak görmekte ve kazanılmış hakların korunmaması dolayısıyla şikâyet etmektedirler.

SONUÇ

Sömürgecilik dönemi ile başladığı kabul edilen doğrudan yabancı sermaye yatırımları, bugün dünyanın neredeyse tüm ülkeleri için önem arz etmektedir. Gelişmekte olan ülkeler refah seviyelerini yükseltebilmek, işsizliğe çare bulabilmek, dış ticaret açıklarını kapatabilmek için üretim yapmaya, bu üretimi yapabilmek için de yatırım yapmaya mecburdurlar. Yatırım sermaye demektir. Bu nedenle, sermayesini kendi kaynakları ile sağlayamayan özellikle gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkeler için doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının önemi büyüktür.

İleri teknoloji ile rekabet edilebilir bir yatırım ortamı yaratabilmek için, işsizlik ve enflasyon oranlarının düşürülmesi, gelir ve refah dağılımının düzeltilmesi gerekmektedir. Bunlar içinde yeni yatırımlar gerekmektedir. Bu nedenle yabancı sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır.

Ülkeye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımları beraberinde yönetim ve pazarlama becerisi, know-how, teknoloji transferi, üretim kapasitesi ve ihracatın artması ve istihdam olanakları getirmektedir. Bu nedenle sadece gelişmekte olan veya az gelişmiş ekonomiler için değil bugün dünyada gelişmiş ekonomiler için bile yabancı sermaye gerekmektedir.

Gelişmekte ve az gelişmiş ekonomilere olan olumlu katkısının yadsınamaz olduğu doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekebilmek için ülkeler tanıtım faaliyetleri düzenlemekte ve teşvikler sağlamaktadır. Ülkeler, yabancı sermayeyi ülkelerine çekebilmek için vergi sistemlerinde yatırım amaçlı pek çok düzenlemeler yapmakta (

örneğin; yatırım indirimi, vergi kredileri, vergi tatilleri, hızlandırılmış amortisman, zararın ileriki yıllara taşınması gibi) aynı zaman da firmaların yatırım maliyetlerini azaltacak yollar aramaktadırlar.

Doğrudan yabancı sermayenin bir ülkeyi seçmesindeki en önemli etmen şüphesiz iyi bir yatırım ortamıdır. İyi bir yatırım ortamı, bürokrasinin az olduğu, birimler arası koordinasyonun sağlandığı, hukuk sisteminin yerli ve yabancılar için eşit olduğu, yolsuzluğun olmadığı veya en aza indirildiği, ekonomik ve siyasi istikrarın olduğu bir ortam demektir. Devlet, yasal çerçeve, maliyet unsurları, piyasa güvenliği, sağlam finansman kaynakları ve bürokrasinin azaltılması gibi konularda rekabet avantajı yaratacak düzenlemeler yapmalıdır.

Özellikle yabancı yatırımcılar açısından bir ülkeyi yatırım yeri olarak seçerken göz önünde tutulan temel kriterler; genel ekonomik performans, hukuki altyapı, ekonomik ve siyasi istikrar, şeffaflık, pazar büyüklüğü, nitelikli işgücü, rekabet koşulları, sermaye piyasasının gelişmişliği, ticaret ve döviz rejimi, vergi oranları, fiziki altyapı, hammadde durumu, stratejik ürün, yatırım maliyetleri ve sağlanan teşviklerdir.

1990'lı yıllardan itibaren ekonomilerin her geçen gün daha da dışa açılması, yabancı sermayeye yönelik engellerin kaldırılması, özelleştirilmelerin hızlandırılması, birleşme ve devir almaların yaygınlaşması ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları hareketlenmiştir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında gelişmekte olan ülkelerin aldığı pay artış göstermektedir.

Türkiye açısından, 2005 yılı doğrudan yabancı sermaye yatırımları açısından bir patlama yılı olmuştur, 2004 yılına göre yaklaşık 3,5 kat artış gözlenmiştir. 2005 yılında nakit sermaye girişinin yüzde 56,7'si AB ülkeleri kaynaklı ülkeler tarafından gerçekleştirilmiştir. 2005 yılında gerçekleşen yabancı sermaye yatırımları son 25 yılın neredeyse yarısına ulaşmıştır. Türkiye'deki yabancı sermayeli şirketlere faaliyet konuları itibarıyla bakıldığında, başta toptan ve perakende ticareti olmak üzere, imalat sanayi, gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri sektörlerinde faaliyet gösterdikleri görülmektedir. 2005 yılında yaşanan bu patlama sonucu Türkiye en çok yabancı sermaye çeken ülkeler arasında yükseliş gerçekleştirmiştir. 2005 yılı uluslararası doğrudan yatırımlarının, yatırımcının ülkesine göre dağılımında ilk beşi ABD, İngiliz Virjin Adaları, Lübnan, Belçika ve İtalya oluşturmuştur. Söz konusu ülkelerden Türkiye'ye gelen uluslararası doğrudan yatırım tutarı ise 6.7 Milyar \$'la 2005 yılı toplam uluslararası doğrudan yatırımlarının yüzde 70'ini oluşturmuştur. Ancak belirtmekte fayda var ki, Türkiye'ye 2005 yılında yabancı sermaye birleşme, satın alma ve özelleştirme projelerinden gelmiştir. 2005 yılında, özelleştirme yoluyla gelen uluslararası doğrudan yatırımları 1.5 Milyar \$'la toplam girişlerin yaklaşık yüzde 15'i düzeyinde bulunmaktadır, bu tutarın da Türk Telekom'un özelleştirme işlemine bağlı olarak ihale bedelinin ilk taksiti ve Türkiye'de kurulacak şirketin sermayesi için Türkiye'ye transfer ettiği tutarın toplamından oluşmaktadır. 2006 yılında özelleştirilecek çok fazla kuruluş kalmadığına bakılırsa bundan sonra yabancı sermayeli yatırımların ilgisini çekmek için başkaca teşvikler düşünülmesi gerektiği apaçaktır.

Türkiye'nin güçlü olduğu noktalar; pazarının büyüklüğü, coğrafi konumu, bol ve genç işgücü, düşük maliyetler, gümrük birliği olarak sayılabilir. Zayıf olduğu noktalar ise, politik istikrarsızlık, tanıtım eksikliği, bürokrasi engelleridir.

Yabancı sermaye bir ülkeye kar elde etmek için girer, karların maksimize edilmesi ise, firmaların üzerlerindeki özellikle vergi yüklerinin azaltılması yolu ile olur. Vergiler karları negatif yönde etkileyerek karlılığı azaltır. Yabancı sermayeyi artırmak, ancak yatırım ve işletme gelirleri üzerindeki vergilerin azaltılması yolu ile olur.

Yatırımcılar için vergilendirme ile ilgili en büyük sorun, sürekli değiştirilen “koy-kaldır” uygulamasıdır. Söz konusu uygulama yatırımcıyı hevesiz kılan en önemli etkidir. İade alınacak vergilerin, geri ödemelerin gecikmesi veya yapılmaması en önemli diğer sorunlardan biridir. Aynı zamanda belge işinin çokluğu, vergi memurlarının yetersizliği, suni karmaşa gibi sorunlar mevcuttur. Bununla birlikte, vergi mevzuatı karışıktır ve sıkça değişmektedir. Vergi yükü, hem teşvikli, hem teşviksiz rakip ülkelerle kıyaslandığında oldukça yüksek görünmektedir. Dünya Bankası'nın tespitlerine göre, “vergi sistemi” Türkiye'ye yatırım yapan girişimcilerin en çok şikâyet ettikleri temel sorun alanları arasındadır. Denilebilir ki Türk vergi sistemi ekonominin gelişmesine, tasarruf, yatırım ve istihdama ciddi engeller oluşturmakta, kayıt dışı ekonomiyi ve istihdamı teşvik etmektedir. 2004 yılında OECD'nin yapmış olduğu ücretlerin vergilendirilmesi çalışmasında Türkiye ücretten alınan vergiler ile işçi ve işveren sosyal güvenlik primleri toplamının işgücü maliyetine oranında OECD ülkeleri içerisinde ilk sırada yer almaktadır.

Teşviklerin yatırım kararları üzerinde etkin olup, olmadığını savunan pek çok görüş mevcuttur. Sonuçlar tek taraflı ve net değildir. Değişik yıllarda, değişik bölgelerde birbirinden farklı değişkenler kullanılarak yapılan çalışmalar sonucunda çok farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bazı çalışmalarda teşvikleri, yatırım kararlarında önemli bir faktör olarak dikkate alınırken, bazı çalışmalar ise ihmal edilebilir bir değişken olduğunu savunmuşlardır.

İncelenen araştırma sonuçlarının hiçbirinde yatırım kararı üzerinde teşvikler ilk sıraya oturmamaktadır. Araştırmaların geneli teşviklerin etkinliğini kabul etmekte, ancak ilk sıralarda olmadığını belirtmektedir. Diğer faktörlerin eşit kabul edildiği durumlarda teşvikler önem kazanmaktadır. Ancak neredeyse hiçbir ülkede tamamen birbirine benzer koşullar olmadığı kabul edilmelidir. Bu durumda ülkeler rakipleri ile içinde buldukları durumu değerlendirmeli ve teşviklere bu ölçüde başvurmalıdır.

Yürürlükteki teşvik sisteminde vergisel teşvikler arasında sağladığı katkı açısından en güçlü etkisi olan araçlar, yatırım indirimi, gümrük muafiyeti ve KDV desteğidir. Aynı zamanda Türkiye’de belli başlı vergilerin yanı sıra yatırım esnasında karşılaşılan fon, resim ve harç şeklinde birçok işlem vergisi bulunmaktadır. Bunların tutarı ile ilgili sağlıklı bir araştırma mevcut bulunmadığından, bunlara sağlanan istisnanın ne ölçüde etkin olduğu bilinmemektedir.

Yatırım yapacak olan firmalar her zaman nakdi teşvikleri daha çok tercih etmektedirler. Türkiye’de uygulanan teşvik sisteminde yatırımlar üzerinde güçlü etkiye sahip nakit teşviklerin kapsamı daralmıştır. Kaynak Kullanımını Destekleme

Primi ve Fon Kaynaklı Kredi gibi cazip teşvik araçlarının kaynak sorunu nedeniyle uygulama imkânı kalmamıştır.

Son yıllarda dünyada çoğu ülke kurumlar vergisi oranında indirim yoluna gitmiştir. Bu ülkelerden bir tanesi de Türkiye'dir, %33 olarak uygulanmakta olan kurumlar vergisi ve geçici vergi oranını önce %30'a ve 2006 yılı başından itibaren geçerli olmak üzere de %20'ye düşürülmüştür. Ancak bununla birlikte, yatırım indirimi uygulamasına son verilmiş ve mükelleflere 31 Aralık 2005 tarihi itibarıyla mevcut olup, 2005 yılı kazançlarından indiremedikleri devreden yatırım indirimi istisnası tutarlarını, endeksleme uygulamasına tabi tutulmuş değerleri ile dikkate alarak; 2006, 2007 ve 2008 yıllarında elde ettikleri kazançlarından indirebilme hakkı verilmiştir. Ancak, 2006,2007 ve 2008 yıllarında, yatırım indirimi istisnasından yararlanan gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri, bu yıllara ilişkin vergilerini hesaplariken, 31 Aralık 2005 tarihinde yürürlükte bulunan vergi tarifesi (2005 yılı ücret dışı gelirler için uygulanan tarifeyi) ve % 30 kurumlar vergisi oranını dikkate alacaklardır. Yatırım indiriminin kaldırılması ile yapılan 10 puanlık vergi indiriminin sağlayacağı getiri bertaraf edilmiştir. Çünkü kurumlar vergisi oranını %20 olduğu ve yatırım indiriminin olmadığı bir ortam, yatırım indiriminin olduğu ve %30 kurumlar vergisi oranının uygulandığı bir ortamdır. Örneğin, 100.000,00 YTL karı olan bir kurumlar vergisi mükellefi %20 oranlı yeni kurumlar vergisi uygulandığında 20.000,00 YTL vergi yükü ile karşılaşmaktadır. Oysaki 100.000,00 YTL karı oluşan bir kurumlar vergisi mükellefinin eğer 100.000,00 YTL yatırım harcaması var ise bunun %40'ı yani 40.000,00 YTL'si kurumlar vergisi matrahından düşecek ve kalan 60.000,00 YTL üzerinden %30 yani 18.000,00 YTL vergi ödeyecektir.

5479 sayılı yasa henüz yürürlüğe girmeden pek çok görüş yatırım ve istihdam ihtiyacı olan Türkiye'nin yatırım indirimi uygulamasını büyük firmalar için devam ettirmesi gerektiği etrafında toplanmıştır. Pek çok görüş, kazanılmış hakların geri alındığını savunmuştur. Örnek çalışmamızda yer verdiğimiz Baymina Enerji A.Ş.'nin de içinde bulunduğu pek çok kurum, hükümete dava açıp, kazanılmış hakların geri alınması karşısında haklarını arama yoluna gitmeye karar vermiş bulunmaktadır. Yatırımcı, planını ve hesabını önceden yaparak yurda yatırım yaptığı için, yapılacak geçici düzenlemeler ile kazanılmış hakların devam ettirilmesi sağlanmalıdır.

Yabancı sermayenin bir ülkeye gelmesinde sağlanan teşviklerden çok ekonomik, politik ve siyasi istikrar olduğunu belirtmiştik. Söz konusu uygulama değişikliği, yerli ve yabancı pek çok firma için güven problemi oluşturmuş, sıcak para yerine uzun vadeli yatırım yapmayı tercih etmiş firmalar için yatırım ortamı hakkında eleştirilere sebebiyet vermiştir.

Teşvik sistemi oluşturulurken, büyük yatırımlar için teşvikler ve vergilemede özel hükümlere imkân veren bir yapı kurulmalıdır. Türkiye'ye getirecekleri paranın yanında, sağladıkları istihdam, ihracat, yarattıkları yan sanayi, teknolojik imkânlar, know-how, yönetim becerisi sebebiyle kaçırılmaması gereken fırsatlar sunan yatırımlar dikkate alınmalıdır. Bu tür yatırımcılarla birer birer konuşularak, yatırım yapmaları için verilebilecek teşvikler üzerinde mutabakat sağlanmaya çalışılmalıdır. Teknolojik yatırımlara önem verilmeli, ülkemizi uluslararası platformda yaşatacak bu yatırımları sağlayacak dev şirketlerin, Türkiye'ye çekilebilmesi için, davetler verilmeli, tanıtım toplantıları düzenlenmeli, yatırım için arayacakları koşullar

öğrenilmeli, görüşmelerle, pazarlıklarla projenin ülkemize kazandırılmasına çalışılmalıdır. Dünyanın dev şirketlerinin yeni yatırım projeleri takip edilmeli bu projelerin Türkiye'ye kazandırılması için inisiyatif kullanılarak arzuladıkları yatırım olanaklarının Türkiye'de sağlanmasına çalışılmalıdır.

KAYNAKÇA

KİTAP VE SÜRELİ YAYINLAR

- ALGAN Neşe,” Dünyada ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler”, Yased, Yayın No:33, İstanbul, 1988.
- AYBÜKE İnci, RÖVŞEN Şahbazov; “Globalleşme Sürecinde Teşviklerin Yeri ve Önemi: Avrupa Birliği ve Türkiye Açısından Genel Bir Değerlendirme”, Vergi Dünyası Dergisi, Temmuz 2000, no: 227
- CANGİR Niyazi , “Uluslararası Vergilemede Ayrım Yapılmaması İlkesi”, Yaklaşım, Mayıs 1999.
- CHARLTON Andrew, “Incentive Bidding For Mobile Investment: Economic Consequences and Potential Responses”, OECD Development Center, Technical Papers No:203, January 2003
- CHEN J.H. , “The Effects of International Competition of Fiscal Incentives on Foreign Direct Investment, *Economia Internazionale*, 51(4), 1998.
- CLARK P., “Tax Incentives and Equipment Investment”, Brookings Paper on Economic Activity, January 1993.
- DEVEREUX M. and GRIFFITH R., “Taxes and The Location of Production: Evidence From a Panel of Multinationals”, *Journal of Public Economics* 71, March 1999.
- DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu; Yay No: 2514, Ankara 2000
- DUNNING H. John, “Globalization and the New Geography of Foreign Direct Investment”, *Oxford Development Studies*, Vol 26, Oxford 1988.

- EASSON A.J., “The Design of Tax Incentives For Direct Investment: Some Lessons From Asean Countries.” Toronto: International Buseness, 1993
- ERNST AND YOUNG; “Europe: The Opportunity of Diversity”, International Executives Assess Europe, 2004
- EVANS Kimberly ,”Foreign Portfolio and Direct Investment”Global Forum On International Investment, December 2002.
- GUISSINGER S.E., Investment Incentives and Performance Requirements, Praeger, New York, 1985.
- GÜL Yalçın, “Yatırım İndirimi Müessesesinin Performans Değerlendirmesi”, Vergi Dünyası Dergisi, sayı 300
- GÜLERMAN Adnan, “Atatürk Döneminde Türk Ekonomisi ve Endüstrisi”, İşveren Dergisi, Cilt XIX, Sayı 4, Ankara 1981.
- GÜNEŞ Cengiz, “Tüm Yönleriyle Enerji Altyapı Yatırım Modelleri: Uygulamaları ve Mevzuatı”; Ankara 2002.
- GÜVEMLİ Oktay, “Türkiye’de Yatırımların Özendirilmesindeki Gelişmeler”, 3.İktisat Kongresi: Gelişme stratejileri ve Makro Ekonomik Politikalar Tebliğleri, İzmir, DPT, C:II,1992
- HOŞYUMRUK Şennur, “Tercihli Vergi Rejimlerinin Türkiye’den Görünümü”, Yaklaşım, Aralık 2003
- İNCEKARA Ahmet , “Türkiye’de Teşvik Sistemi: Genel Değerlendirme”, İstanbul, İTO, Yayın No:1995-10, 1995
- İNCEKARA Ahmet , “Türkiye’de Teşvik Sistemi: Genel Değerlendirme”, İstanbul, İTO, Yayın No:1995-10, 1995

- JACQUES Morisset, NEDA Pirnia; “How Tax Policy and Incentives Affect Foreign Direct Investment.” The World Bank and FIAS, 2001,
- KARLUK Rıdvan; “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları”, İTO Yayınları No: 13, İstanbul 1983
- KARLUK Rıdvan; “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Etkisi”; Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye Semineri, TCMB İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, 2001
- KAYIRAN Ekin, “Araştırma Ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Ve Teşvik Edilmesinde Yeni Bir Araç : Ar-Ge İndirimi”, Vergide Gündem, 2005 Nisan
- KELEHER Robert E., “Evidence Relating to Supply Side Tax Policy”, Mryland, University Publications of America, 1982
- KILIÇ Ramazan, “İktisadi Düşünce, İktisadi Düşüncelerin Gelişimi, İktisadi Düşünce Okulları, İktisadi Düşünürler”, Siyasal Kitabevi, Ankara 2006
- KIZLOT Şükrü, KILIÇ Cem, MÜDERRİSOĞLU Okan; “AB Yolunda Mali Dünyamız”, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Temmuz 2006, Ankara
- KUMCU Erhan, Türkiye Nerede Yanlış Yaptı? İlk Krizin Ardından Bir Değerlendirme”, Tusiad Yayınları, Görüş Dergisi, Nisan-Mayıs 2001, Sayı 47
- KÜÇÜKER Celal “Teşvik Teorisi: Ekonomi Argümanlar ve Endüstri Politikaları”, Ankara, Türkiye Ekonomi Kurumu, 2000
- MAT Hidayet, “Avrupa Birliğine Giriş Süresince Serbest Bölgeler”, Yaklaşım Dergisi, Mayıs 2005, sayı 22

- MAT Hidayet, “Endüstri Bölgeleri İle Organize Sanayi Bölgeleri Ve Serbest Bölgeler Arasındaki Farklılıklar”, E-Yaklaşım, Temmuz 2004, Sayı:24
- MAZLUM Prof. Dr. Mustafa -YÜCEL Prof. Dr. İlhan -TEKEOĞLU Doç. Dr. Muammer , “Özel Kesim Yatırım İmkanları ve Yatırım Kararlarında Teşviklerin Etkinliği”,Türkiye Ticaret Sanayi Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Ankara 1990
- MUTER Naci, KOVANCILAR Birol; “Doğrudan Yabancı Yatırımlara Yönelik Teşvik Rekabetinin Türk Kamu Mali Yapısı Üzerine Olası Etkileri: Türk Vergi Ve Teşvik Sistemine Yönelik Öneriler”, Yaklaşım Dergisi, Haziran 2004, sayı 11
- OECD, Taxation and Foreign Domestic Investment: The Experience of the Economies in Transition, Paris, 1995.
- OECD; “Investment Incentives and FDI in Selected ASEAN Countries”, 2004
- RICARDO David , “Ekonomi Politüğın ve Vergilendirmenin İlkeleri”, Çev. Tayfun Ertan, İstanbul, Belge Yayınları, 1997
- RICARDO David , “Ekonomi Politüğın ve Vergilendirmenin İlkeleri”, Çev. Tayfun Ertan, İstanbul, Belge Yayınları, 1997
- RUDING O., “Report of the Committee of Independent Experts on Company Taxation”, Brussel: OECD, 1992.
- SAVAŞ Vural , “İktisatın Tarihi”, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1999
- SAVAŞ Vural, “Kalkınma Ekonomisi”,AR Basım Yayın ve Dağıtım, İstanbul 1982

- SCHELDERUP Guttorm , “International Capital Mobility and the Taxation of Portfolio Investments”; Discussion Paper 12/02
- SCHELLING Thomas C.; “International Economics”,Boston: Allyn and Bacon Inc., 1958
- SERDENGECİ Turan, “Türkiye’de Yatırım Teşvik Uygulamaları”, Ankara, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, 2000
- SERKAN Macit , “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Avrupa Birliği, Avrupa Birliğine Aday Ülkeler ve Türkiye’deki Uygulamaları”, Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Politikası Anabilim Dalı,İstanbul 2002
- SEYİDOĞLU Halil, "Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük", 2. Baskı, İstanbul 1999.
- SEYİDOĞLU Halil, “Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama”; Güzem Yayınları 10. Baskı, İstanbul 1994
- SHAH Anwar (Ed), Fiscal Incentives for Investment and Innovation, The World Bank, New York Oxford University Press, 1995
- SHELLING Thomas C., “International Economics”,Boston: Allyn and Bacon Inc., 1958.
- SUNGUR Duran, BEĞÜN Aydın, “Türkiye’de Yatırım İndirimi Uygulaması ve Teşvik Aracı Olarak Etkinliği”,Vergi Sorunları Dergisi, No:137, Şubat 2000
- TBMM Tutunak Dergisi, 19. Dönem, Cilt 61
- TEKİN Cem, “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar Uyarınca Kredi Tahsisi Uygulaması”, Yaklaşım Dergisi, Ağustos 2005, sayı 25

- TUNCER Selahattin, “ Yatırım Teşvikleri”, Mükellefin Dergisi, No:80, Ağustos 1999
- UNCTAD, Incentives and Foreign Direct Investment, Geneva, 1996
- UNCTAD,“World Investment Report 2005, Transnational Corporations and The Internationalization of R&D”, United Nations New York and Geneva, 2005
- YARDIMCI Atilla, “Avrupa Birliği Yatırım Teşvikleri Sistemi ve Türkiye’de ki Durumu”, Seminer 4-10-2004, Yayın No:2005-6, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul 2005
- YERLİKAYA Gökhan Kürşat , Yap-İşlet-Devret Modeli, Hukuki Mahiyeti ve Vergilendirme, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Birinci Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002
- YILDIRIM Nuri ; “Kapitalizm Gelişim Sürecinde Yeni Aşama- Uluslararası Şirketler”; İstanbul: Cem Yayınevi, 1979
- YÜKSELEN Zafer , “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İş/Yatırım Ortamı İlişkisi”, TCMB Yayınları, 2005

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- 22 Haziran 2006, Yeni Şafak Gazetesi,
<http://www.yenisafak.com.tr/9238.html>
- 24 Haziran 2006, Hürriyet Gazetesi,
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=4638818&yazarid=82>

- Altar Ömer Arpacı, “Yatırım ve İstihdam Teşviğinde Son Durum-I”,
<http://www.nurettinkarakaya.com/yatirim4.htm>
 - Dr. Mehmet Özakara, “Yatırım İndiriminin Ekonomik Etkileri”,03 Şubat
2006, www.alomaliye.com.tr
 - Enerji Yatırımları-T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Ulusal Enerji
Forumu, www.enerjiformu.com/yatirim/etkb.asp, (10 Mart 2003)
 - Erol İMRE; “Türkiye’de Yap-İşlet-Devret Modeli: Yasal Çatısı,
Uygulaması”, Yüksek Denetleme Kurulu, 10–11 Ocak 2001,
www.ydk.gov.tr/seminerler/turkiyede_yid_modeli.htm
 - <http://dosya.hurriyetim.com.tr/19subat/>
 - <http://www.dtm.gov.tr/sb/Atinterb.htm>
 - <http://www.investingturkey.gov.tr/cms/index/index.php?a=70>
 - <http://www.wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=7489>
 - Hürriyet Gazetesi, 28 Haziran 2005,
<http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid~4@nvid~597044,00.asp>
 - Mahfi Eğilmez, “Kasım 2000 Krizi Üzerine”;
http://www.mahfiegilmez.nom.tr/kose_1.htm
 - Murat Türkyılmaz, “Türkiye’de Yabancı Sermayeye İlişkin Hukuksal
Düzenlemelerin Tarihsel Gelişimi ve Konuya İlişkin Siyasal ve Ekonomik
Nedenler”, http://www.turkhukusitesi.com/makale_142.htm Türkiye'de
 - Ömer Köroğlu, “Serbest Bölgelerde Sağlanan Teşvikler”,
<http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/1999051663.htm#SON#S>
- ON

- Rudiger Dornbusch; “A Primer on Emerging Market Crises (January)”;
<http://econ-www.mit.edu/faculty/dornbusch/papers.htm>
- Sami Kazıcı, “4325 Sayılı Yasa’ya Yeniden İşlerlik Kazandırılmalıdır”,
www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/2002113355.htm
- Şükrü Kızılot, [http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/22-03-2006\(4\).htm](http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/22-03-2006(4).htm)
- www.ere.com.tr/html/kandil/html
- www.ntvmsnbc.com/news/367342.asp
- YAP-İŞLET-DEVRET (YİD) PROJELERİ,
(www.dpt.gov.tr/kamuyat/2001/yid00.html)

ÖZET

Kapitalizmin gelişmesi ve küreselleşme süreci, özellikle 90'lı yılların başından itibaren uluslararası piyasalara hareket getirmiştir. Komünikasyonun, ulaşımın ve finansal akımların gelişmesi ürünlerin ve hizmetlerin farklı ülkelerde piyasaya sunulmasını kolaylaştırmıştır. Çok uluslu şirketler dünyayı ortak bir pazar haline getirmiştir. Bununla beraber sermaye de nispeten bol ve getirisinin az olduğu bölgelerden, daha kıt bulunduğu ve getirisinin dolayısıyla daha fazla olduğu bölgelere doğru yönelmiştir.

Yabancı sermaye, en temel tanımıyla yatırılabilir kaynakların kişi ve kuruluşlar tarafından bir başka ülkeye taşınmasıdır. Bu ise iki şekilde olabilmektedir: portföy yatırımları veya doğrudan yabancı sermaye yatırımları.

Gerek portföy yatırımları gerekse de yabancı sermaye yatırımları, sermaye akışı olarak tanımlansa da aralarında önemli farklar vardır. Yabancı sermaye yatırımı olarak kurulan şirket, ana merkezindeki şirketin denetimi altındadır, yatırım yapılan ülkeye sermaye akışı yanında, teknoloji, know-how, işletmecilik bilgisinin de transferi de sağlanmaktadır. Oysaki portföy yatırımlarında, bir yabancı, yatırım yapılan ülkedeki şirketin hisse senetlerini alıp satarken, hisselerini aldığı şirketin doğrudan yönetimine katılamaz, ülkeye yapılan tek yatırım, parasal anlamdadır.

Bu tez çalışmasında, dünyadaki konumu itibariyle stratejik bir öneme sahip Türkiye'nin yabancı sermayeden aldığı pay analiz edilmiş, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının bir ülkeyi seçmesinin nedenleri araştırılmıştır. Örnek

Çalışmamızda, elektrik alanında faaliyet gösteren yabancı sermayeli bir şirket ile görüşülerek son değişiklikler doğrutusunda Türkiye'deki yatırım ortamı hakkında görüşleri alınmıştır. Sonuçlar, yabancı sermayenin gelişmekte olan ülkemiz açısından gerekli olduğu ancak ülkemizde sağlanan teşviklerin yabancı sermaye için yetersiz olduğuna işaret etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Sermaye, Portföy Yatırımları, Vergisel Teşvikler

ABSTRACT

Development of capitalism and the process of globalisation have helped international markets be more active particularly from the beginning of 90's. The development of communication, transportation and financial movements facilitated the presentation of products and services to markets in different countries. Multinational firms turned the world into a common market. Consequently the capital moved from regions where it is abundant and less profitable to regions where it is scarce and therefore lucrative.

Foreign capital can be defined basically as transportation of investable resources to another country by persons or organisations. This can be done in two ways: by portfolio Investment or by direct foreign Investment.

Although both portfolio Investment and foreign Investment are defined as flow of capital there are significant differences between these two concepts. The firm established as a foreign Investment is under the supervision of its central firm and provides the country receiving the Investment with technology, know-how, management knowledge as well as flow of capital. However, in portfolio Investment a foreign actor buys and sells stock certificates of the firm in the country receiving the Investment and does not participate directly in the management of that firm. Here the only Investment is in terms of money.

In this thesis study, the foreign capital share of Turkey as a strategically important country with regards to its position in the world was analysed and the reasons why a country is preferred for direct foreign Investment were researched. In the sample work an interview was performed with a foreign capital company working in electricity field and its opinions on the atmosphere of Investment in Turkey regarding recent changes were asked. The conclusions pointed out that foreign capital is a necessity in our developing country; however, encouragements for foreign Investment provided in our country are not adequate.

Key Words: Foreign Direct Investment, Portfolio Investment, Tax Incentives